

Samorząd
Województwa Opolskiego

REGIONALNY OŚRODEK POLITYKI SPOŁECZNEJ W OPOLU

Obserwatorium Integracji Społecznej

45-315 OPOLE ul. Głogowska 25C

TEL. (77) 44 15 250; 44 16 495 FAX (77) 44 15 259

Aktywna polityka społeczna w woj. opolskim – przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu

Raport z badania regionalnego
Obserwatorium Integracji Społecznej ROPS w Opolu

Opole, listopad 2010

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Spis treści

Wstęp	3
1. Cel i metoda badania	8
2. Aktywna polityka społeczna – podstawy prawne i schemat działania	10
2.1 Podstawy prawne	10
2.2 Aktywna polityka społeczna - schemat	12
3. Instrumenty aktywnej polityki społecznej	13
3.1 Działania instytucji rynku pracy	13
3.2 Działania instytucji pomocy i integracji społecznej	15
3.3 Działania wspólne instytucji rynku pracy oraz pomocy i integracji społecznej	20
3.4 Działania instytucji systemu emerytalno-rentowego	21
4. Projekty realizowane w ramach PO KL	22
4.1 Projekty systemowe realizowane w ramach <i>Działania 7.1 Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji</i>	25
4.1.1 Liczba i rodzaj projektów	25
4.1.2 Beneficjenci projektów systemowych	31
4.1.3 Struktura beneficjentów projektów systemowych w 2010 r.	35
4.1.4 Budżet projektów systemowych ośrodków pomocy społecznej i powiatowych centrów pomocy rodzinie w latach 2008 – 2010	37
4.1.5 Kadra realizująca projekty systemowe	40
4.1.6 Formy wsparcia stosowane w projektach systemowych	44
4.2 Własne programy lokalne realizowane przez instytucje pomocy i integracji społecznej woj. opolskiego w ramach aktywnej integracji	47
4.2.1 Niekonwencjonalne formy pomocy realizowane na rzecz osób bezrobotnych w 2009 r.	49
4.2.2 Niekonwencjonalne formy pomocy realizowane na rzecz osób niepełnosprawnych w 2009 r.	50
4.3 Praca socjalna w latach 2008-2009	52
4.3.1 Praca socjalna a pomoc materialna	53
4.3.2 Czas poświęcany na prace socjalną w ośrodkach pomocy społecznej	54
4.3.3 Trudności związane z ograniczonym stosowaniem pracy socjalnej	55
4.4 Kontrakty socjalne realizowane w 2009 r.	56
4.4.1 Kontrakty socjalne zawarte w 2009 r. w ośrodkach pomocy społecznej	56
4.4.2 Ocena kontraktu socjalnego jako instrumentu aktywnej integracji	58
4.5 Prace społecznie użyteczne i roboty publiczne w 2009 r.	59
4.5.1 Prace społecznie użyteczne w 2009 r.	59
4.5.2 Roboty publiczne w 2009 r.	60
4.6 Beneficjenci działań aktywizacyjnych	61
4.7 Usamodzielnieni podopieczni w 2009 r.	63
5. Wyniki pogłębionych wywiadów indywidualnych i grupowych z pracownikami instytucji pomocy i integracji społecznej	66
5.1 Beneficjenci projektów systemowych	66
5.2 Twarde i miękkie rezultaty realizacji projektów	68
5.3 Formy aktywizacji	74
5.4 Problemy w realizacji projektów	77
5.5 Kontrakt socjalny jako narzędzie aktywizacji	82
6. Ekonomia społeczna w woj. opolskim	86
6.1 Organizacje pozarządowe	86
6.2 Zakłady aktywności zawodowej i inne podmioty wspierające osoby niepełnosprawne	87
6.3 Spółdzielnie socjalne	88
6.4 Zlecanie zadań publicznych sektorowi społecznemu	89
6.5 Infrastruktura ekonomii społecznej	92
6.6 Ekonomia społeczna i otoczenie ekonomii społecznej w świetle badań ankietowych	96
7. Wnioski	103
8. Rekomendacje	112
9. Wykaz źródeł	116
10. Spis tabel, wykresów i map	117

Wstęp

Zadaniem polityki społecznej jest rozwiązywanie problemów społecznych i przeciwdziałanie skutkom niekorzystnych zjawisk, które powodują wzrost zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem jednostek i grup społecznych.

Działania polityki społecznej realizowane są przez administrację publiczną (samorządową i rządową) we współpracy z organizacjami pozarządowymi (trzecim sektorem) oraz osobami i instytucjami prywatnymi. Na poziomie lokalnym istotną rolę w ich realizacji pełni samorząd gminny, będący najbliższym problemom i sprawom obywateli.

Wyniki badań i analiz dowodzą, że jednym z najważniejszych problemów społecznych w Polsce jest nadal długotrwałe bezrobocie.¹ Jest to obok ubóstwa i uzależnienia osób od świadczeń z pomocy społecznej, zjawisko wymagające aktywnych działań pomocowych, zmierzających do poprawy sytuacji życiowej osób pozostających bez pracy.

Bezrobocie może być jednocześnie przyczyną i skutkiem deficytów jednostek oraz grup społecznych, wpływając na poziom ubóstwa i zagrożenia wykluczeniem społecznym. Jednak wśród innych czynników, które w największym stopniu determinują trudną sytuację wielu osób w Polsce wymienia się również:

- niskie zarobki, długotrwałą chorobę, niepełnosprawność;
- stan rodziny – wielodzietność, samotne wychowywanie dziecka (dzieci);
- poziom edukacyjny – niski poziom wykształcenia, kwalifikacje nieadekwatne do potrzeb rynku pracy;
- miejsce zamieszkania – wieś, mała miejscowość, lub teren o słabym poziomie rozwoju;²

Z danych statystycznych opisujących działania pomocy społecznej wynika, że wśród wielu powodów udzielania pomocy społecznej pierwsze miejsce od ponad 10 lat zajmują bezrobocie i związane z nim ubóstwo.³ W 2009 r. w woj. opolskim z powodu bezrobocia udzielono pomocy 14 959 rodzinom, a z powodu ubóstwa – 14 692, co stanowi prawie 50 proc. ogólnej liczby rodzin objętych pomocą. Wsparcie

¹ M. Szyłko-Skoczny, *Wpływ bezrobocia na rozszerzenie się sfery ubóstwa*, [w:] *Ubóstwo i wykluczenie społeczne, perspektywa poznawcza.*, pod red.: R. Szarfenberg, C. Żołędowski, M. Theiss, Warszawa 2010, s. 268

² *Analiza aktualnej struktury instytucji rynku pracy i instytucji pomocy społecznej w kontekście ich wzajemnej współpracy, a także głównych obszarów styku. Raport końcowy.* Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. Warszawa 2009. s. 46

³ Sprawozdanie MPiPS-03 z udzielonych świadczeń pomocy społecznej, pieniężnych w naturze i usługach za I-XII 2009 r.

z powodu długotrwałej choroby udzielono 8 488 rodzinom (26 proc.), a niepełnosprawności 7 444 rodzinom (23 proc.). Wielodzietność rodziny była powodem udzielania pomocy w 1 553 przypadkach, a niepełność rodziny stanowiła powód udzielenia wsparcia dla 3 138 osób (prawie 10 proc.).

Jednocześnie wśród klientów pomocy społecznej znajdują się osoby i rodziny (ok. 15 tys. - 37 proc.), które korzystają ze świadczeń pomocy społecznej od wielu lat (pow. 3), co utrudnia ich usamodzielnienie i prowadzi do zjawiska „dziedziczenia biedy” (syndrom uzależnienia od pomocy społecznej).⁴

Dotychczasowe sposoby przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, obejmujące przede wszystkim „pasywne” formy wsparcia (świadczenia pieniężne, pomoc rzeczową, usługi społeczne) okazały się nieskuteczne, a w wielu wypadkach przynosiły wręcz odwrotny skutek, powiększając zakres ubóstwa i wykluczenia społecznego. Wywołały też nowe – niekorzystne zjawiska: wyuczoną bezradność, zahamowanie aktywności życiowej, roszczeniowość osób korzystających ze świadczeń społecznych.

Występujący w Europie Zachodniej kryzys i niepowodzenie „państwa opiekuńczego”, spowodowały konieczność dokonania zmian w polityce społecznej i stworzenia nowego modelu działania określanego w dokumentach UE jako *aktywna polityka społeczna lub polityka aktywizacji*.⁵

Główne założenia tej polityki obejmują:

- 1) ograniczenie „pasywnych” form wsparcia na rzecz aktywizowania i prowadzenia do samodzielności;
- 2) prowadzenie działań skoncentrowanych na zatrudnieniu lub odbudowaniu zdolności do zatrudnienia;
- 3) koordynacji działań wszystkich instytucji (publicznych, pozarządowych i prywatnych) w celu organizacji aktywnych form wsparcia⁶.

Cele *aktywnej polityki społecznej* zostały określone w:

- Europejskiej Strategii Zatrudnienia,
- Traktacie Amsterdamskim,
- Traktacie Lizbońskim,

⁴ Bilans potrzeb gmin i powiatów woj. opolskiego w zakresie pomocy społecznej na 2010 r.

⁵ M. Rymśa. *Aktywna polityka społeczna w teorii i praktyce* [w:] T. Kaźmierczuk, M. Rymśa. *W stronę aktywnej polityki społecznej*. Instytut Spraw Publicznych. W-wa 2003r., s.29-30

⁶ Okazuje się, że najbardziej skutecznym sposobem zapobiegania lub przeciwdziałania skutkom długotrwałego bezrobocia jest budowanie systemu wsparcia, którego podstawą jest aktywizowanie, wzmacniania umiejętności społecznych, w tym szczególnie umiejętności i kompetencji zawodowych).

- Strategii Zrównoważonego Rozwoju wraz z Otwartą Metodą Koordynacji.,
- komunikacie z marca 2010 r. Komisji Europejskiej zawierającym dokument *Europa 2020: Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, który zakłada do 2020 r. zmniejszenie liczby mieszkańców UE, żyjących poniżej krajowej granicy ubóstwa o 25 proc., tj. ok. 20 mln osób.⁷

Jednocześnie Parlament Europejski i Rada Europy ustanowiła 2010 rok – Europejskim Rokiem Walki z Ubóstwem i Wykluczeniem Społecznym.

Zarysowana w dokumentach unijnych koncepcja aktywnej polityki społecznej obejmuje:

1. decentralizację i wzrost znaczenia samorządu lokalnego;
2. zasadę pomocniczości państwa oraz wzrost znaczenia trzeciego sektora;
3. uznanie przez państwo podmiotowości wspólnot lokalnych i znaczenia więzi społecznych dla budowy kapitału społecznego;
4. akceptację postulatu utrzymywania równowagi finansów publicznych oraz ograniczenie redystrybucyjnej funkcji programów socjalnych;
5. znaczenie negocjacji zbiorowych, w tym dialogu obywatelskiego, w którym aktywnie uczestniczą organizacje obywatelskie;
6. rolę edukacji jako instrumentu inwestowania w kapitał ludzki i budowania społeczeństwa opartego na wiedzy;
7. znaczenie sektora ekonomii społecznej, zatrudnienia socjalnego i zatrudnienia subsydiowanego dla realizacji pełnego zatrudnienia;
8. przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu poprzez pomoc w podjęciu pracy lub udział w programach integracyjnych/reintegracyjnych;
9. zwiększenie roli wolontariatu jako formy pracy użytecznej społecznie oraz formy zdobycia kwalifikacji w przyszłej pracy zarobkowej;

⁷ Bruksela 3.03.2010 r., KOM(2010) 2020, za: P. W. Zawadzki, *Instytucje międzynarodowe w walce z ubóstwem i wykluczeniem* [w:] *Polityka publiczna wobec ubóstwa i wykluczenia społecznego*, red. R. Szarfenberg, C. Żołędowski, M. Theiss, Elipsa, W-wa 2010r., s.57-72

10. podejmowanie działań aktywizujących nie tylko pojedynczych klientów, ale również całych społeczności lokalnych, renesans środowiskowej pracy socjalnej.⁸

Aktywna polityka społeczna jest przeciwieństwem polityki pasywnej, rozumianej jako polityka zagwarantowanego bezpieczeństwa socjalnego (w pomocy społecznej - udzielanie świadczeń pieniężnych i rzeczowych, a na rynku pracy - wcześniejsze emerytury dla wybranych grup zawodowych, świadczenia i zasiłki przedemerytalne, renty dla osób niezdolnych do pracy).

Pasywna polityka na rynku pracy sprzyja wzrostowi liczby bezrobotnych, w tym ich marginalizacji i wykluczeniu społecznemu, a w pomocy społecznej - powstanie wśród klientów syndromu wyuczonej bezradności.⁹

Jednak przyjęcie koncepcji *aktywnej polityki społecznej* nie oznacza całkowitej rezygnacji z pasywnych form pomocy. Wskazuje się raczej na zmianę paradygmatu. Pasywne formy pomocy winny być uruchamiane po wyczerpaniu działań aktywizacyjnych, gdy pełne usamodzielnienie się grup bądź środowisk społecznych jest niemożliwe.

Głównym celem *aktywnej polityki społecznej* winny być działania zmierzające do zatrudnienia lub innego uaktywnienia, prowadzącego do pracy zawodowej, osób wykluczonych społecznie bądź zagrożonych tym zjawiskiem.¹⁰ Aktywizacja winna przebiegać stopniowo, a wejście na rynek pracy i usamodzielnienie winno być ostatnim etapem tego procesu. To jeden z najbardziej skutecznych sposobów przeciwdziałania marginalizacji i wykluczeniu społecznemu - *Praca jest czymś więcej niż instytucją zarobkowania, gdyż zapewnia także uczestnictwo w życiu społecznym, miejsce w strukturze społecznej, prestiż, kontakty i inne dobra niematerialne, których państwo nie może dostarczyć.*¹¹

Aktywna polityka społeczna skierowana jest przede wszystkim do:

- 1) pracodawców organizujących nowe miejsca pracy lub samozatrudniający się (zwłaszcza pracodawców organizujących miejsca subsydiowane – ekonomia społeczna, miejsca pracy chronionej);

⁸ M. Rymśa, *Aktywna polityka społeczna w teorii i praktyce*. [w:] T. Kaźmierczak, M. Rymśa. *W stronę aktywnej polityki społecznej*. Instytut Spraw Publicznych. Warszawa 2003. s.29-30

⁹ J. Osiecka – Chojnacka. *Aktywna polityka na rynku pracy*. Informacja BSiE nr 1250 (IP-111S) .http://biurosej.gov.pl/teksty_pdf_06/i-1250.pdf

¹⁰ R. Szarffenberg. *Rodzaje i formy aktywnej polityki społecznej*. [w:] G. Firlik-Fesnak, M. Szyłko-Skoczny (red.). *Polityka społeczna*. PWN. Warszawa. s. 407

¹¹ M. Rymśa, *Aktywna polityka społeczna w Polsce. Szanse i ograniczenia upowszechniania koncepcji* [w:] *Polityka aktywizacji w Polsce*, red. A. Karwacki, H. Kaszyński. Toruń 2008., s. 53

- 2) osób bezrobotnych, w wieku aktywności zawodowej, będących klientami powiatowych urzędów pracy,
- 3) klientów ośrodków pomocy społecznej i powiatowych centrów pomocy rodzinie w wieku aktywności zawodowej, niepracujących, długotrwale korzystających ze świadczeń pomocy społecznej.

Szczególną grupę odbiorców *aktywnej polityki społecznej* stanowią osoby i rodziny długotrwale bezrobotne i korzystające ze świadczeń pomocy społecznej, będące w wieku aktywności zawodowej, niepracujących, w tym:

1. młodzież (szczególnie osoby opuszczające placówki opiekuńczo-wychowawcze i rodziny zastępcze, znajdujące się w procesie usamodzielnienia);
2. kobiety;
3. osoby powyżej 50 roku życia;
4. niepełnosprawni;
5. długotrwale bezrobotni;
6. mieszkańcy terenów wiejskich.

Głównymi formami aktywizacji są:

- edukacja,
- szkolenia,
- rehabilitacja,
- psychoterapia i socjoterapia,
- programy prozdrowotne.

Zwiększeniu liczby miejsc pracy służy także:

- zatrudnienie subsydiowane, chronione i socjalne w trzecim sektorze (gospodarka społeczna),
- metody podwyższania niskich płac, zazwyczaj z pominięciem podwyżek płacy minimalnej (zwolnienia podatkowe i składkowe, dodatki aktywizacyjne, kredyty podatkowe, czasowe zachowanie praw do pomocy po podjęciu zatrudnienia).¹²

Realizatorem aktywnej polityki społecznej są przede wszystkim służby zatrudnienia oraz służby pomocy i integracji społecznej (ośrodki pomocy społecznej

¹² R. Szarffenberg, *Rodzaje i formy aktywnej polityki społecznej*. [w:] G. Firlik-Fesnak, M. Szyłko-Skoczny (red.). *Polityka społeczna*. PWN. Warszawa. s 404

i powiatowe centra pomocy rodzinie)., a także III sektor życia społecznego (organizacje pozarządowe, podmioty ekonomii społecznej - publiczne lub niepubliczne) oraz osoby i instytucje prywatne.

Ważna dla sprawnego i skutecznego działania aktywnej polityki społecznej na szczeblu lokalnym jest ścisła współpraca i partnerstwo międzysektorowe.

1. Cel i metoda badania

Celem badania jest określenie zakresu działań podejmowanych w ramach aktywnej polityki społecznej (APS) w woj. opolskim w latach 2008 – 2010 przez instytucje pomocy i integracji społecznej, w tym organizacje pozarządowe działające w obszarze ekonomii społecznej.

Badanie ma na celu także określenie wspólnych działań prowadzonych przez instytucje pomocy i integracji społecznej i służby zatrudnienia w zakresie aktywnej integracji osób długotrwale pozostających bez pracy.

Szczegółowe problemy badawcze obejmują :

- a) określenie zakresu działań polegających na realizacji projektów systemowych i konkursowych w ramach Priorytetu VII PO KL (liczby projektów, liczby i struktury beneficjentów, kosztów projektów),
- b) określenie zakresu stosowania innych form aktywnej integracji:
 - własnych programów lokalnych,
 - pracy socjalnej i kontraktu socjalnego (w tym udziału pomocy materialnej w stosunku do pracy socjalnej),
 - realizacji prac społecznie-użytecznych i robót publicznych,
 - realizacji innych niekonwencjonalnych form wsparcia;
- c) ustalenie najważniejszych problemów i trudności, a także pozytywnych zjawisk towarzyszących realizacji aktywnych form wsparcia;
- d) określenie skuteczności i efektywności prowadzonych działań – ustalenie liczby i struktury osób usamodzielnionych,
- e) określenie zakresu i opis działania podmiotów ekonomii społecznej oraz zakresu partnerstwa międzysektorowego.

Z uwagi na obszerny zakres analizowanych zagadnień, w badaniu wykorzystano 3 metody badawcze:

1) analizę dokumentów zastanych (desk research):

- *Bilans potrzeb gmin i powiatów w zakresie pomocy społecznej na lata 2009-2010,*
- *Sprawozdanie roczne i półroczne MPiPS z udzielonych świadczeń pomocy społecznej, pieniężnych, w usługach i naturze za okres I – XII 2009 r.;*
- *Informację opracowaną przez Wojewódzki Urząd Pracy w Opolu dotyczącą realizacji projektów systemowych i konkursowych w ramach Priorytetu VI i VII PO KL w latach 2008-2010;*
- *Informację Opolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Opolu o niekonwencjonalnych formach pomocy społecznej stosowanych w woj. opolskim w 2009 r. oraz o usamodzielnionych podopiecznych w 2009 r.;*
- *badanie przeprowadzone przez Zespół OIS w listopadzie 2009 r. „Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu w opinii pracowników socjalnych woj. opolskiego – wybrane zagadnienia”.*

2) metodę wywiadu – przyjęto dwa modele prowadzenia wywiadów: indywidualne wywiady pogłębione (IDI) oraz zogniskowane wywiady grupowe (FGI). Przeprowadzenie wywiadów z ekspertami zajmującymi się tematyką oraz praktycznym zastosowaniem instrumentów APS w sferze pomocy i integracji społecznej pozwoliło na uzupełnienie ilościowych danych o opinie i bardziej szczegółową wiedzę specjalistów w sprawie kluczowych kwestii. Respondenci zostali wybrani spośród pracowników ośrodków pomocy społecznej oraz powiatowego centrum pomocy rodzinie, realizujących projekty systemowe. W wypadku indywidualnych wywiadów pogłębionych respondentem był kierownik lub koordynator projektu systemowego w badanej instytucji. Grupy fokusowe składały się natomiast z kierownika/dyrektora ośrodka, koordynatora projektu oraz pracownika realizującego projekt. W wypadku ośrodków pomocy społecznej zastosowano nieprobabilistyczny schemat doboru próby (próba celowa). Kryterium doboru była wielkość ośrodka (miejski, miejsko-gminnych, gminnych). W przypadku powiatowego centrum pomocy rodzinie zastosowano losowy dobór próby. Wywiady miały formę częściowo ustrukturalizowaną – pytania na temat konkretnych zagadnień były zadawane w określonym porządku i kształcie. Dotyczyły:

- ogólnej charakterystyki realizowanych projektów w ramach PO KL;

- form aktywizacji klientów;
 - beneficjentów;
 - opinii respondentów o projektach, o ich wadach i zaletach,
 - opinii o skuteczności projektów oraz porównania skuteczności aktywnych i pasywnych form pomocy;
- 3) metodę i technikę ankiety w zakresie określenia zakresu i sposobu działania podmiotów ekonomii społecznej w woj. opolskim. Kwestionariusz ankiety rozesłano do wszystkich podmiotów ekonomii społecznej (34), działających na terenie woj. opolskiego, z prośbą o wypełnienie jej przez przedstawiciela danej instytucji. Kwestionariusz ankiety zawierał 26 pytań zamknięty i półotwarty, obejmujących
- ✓ dane dotyczące funkcjonowania organizacji (dane kontaktowe, liczba pracowników, profil działalności, zakres działania);
 - ✓ zakresu współdziałania z instytucjami publicznymi;
 - ✓ subiektywnej opinii na temat funkcjonowania organizacji;
 - ✓ najważniejszych potrzeb i problemów związanych z funkcjonowaniem organizacji.

2. Aktywna polityka społeczna – podstawy prawne i schemat działania

2.1 Podstawy prawne

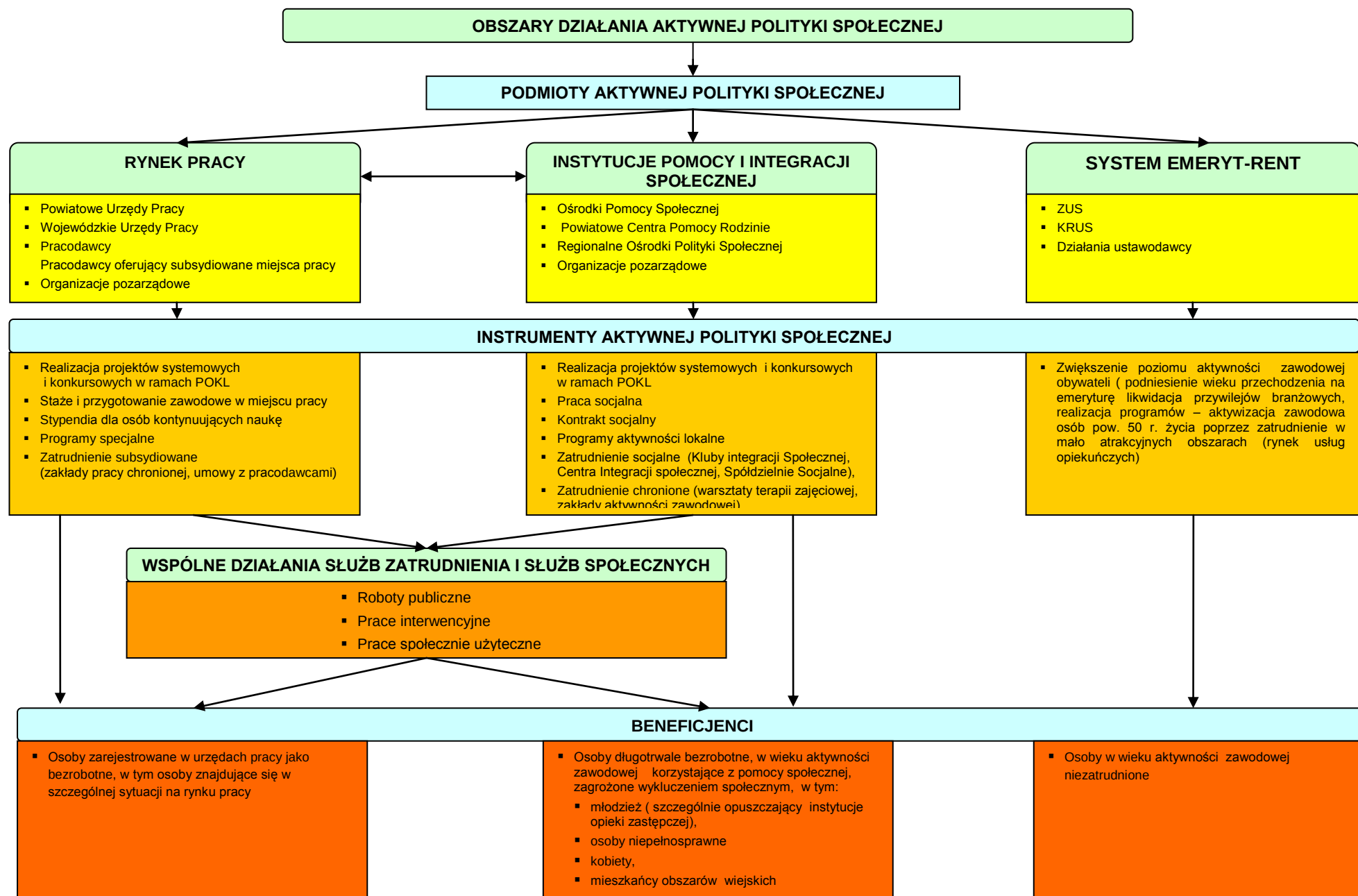
Podstawy prawne określające sposób prowadzenia aktywnej polityki społecznej w Polsce wynikają przede wszystkim z:

- ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych,
- ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi,
- ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego,
- ustawy z dnia 13 czerwca 2003 roku o zatrudnieniu socjalnym,
- ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych,
- ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy,

- ustawy z dnia 30 kwietnia 2004 r. o świadczeniach przedemerytalnych,
- ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej,
- ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii,
- ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie,
- ustawy z dnia 29 grudnia 2005 roku o ustanowieniu programu wieloletniego „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”,
- ustawy z dnia 8 grudnia 2006 r. o finansowym wsparciu tworzenia lokali socjalnych, mieszkań chronionych, noclegowni i domów dla bezdomnych,
- ustawy z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów.

Ponadto o sposobie realizacji projektów systemowych, dofinansowywanych z Europejskiego Funduszu Społecznego decyduje dokument Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki *Zasady przygotowania, realizacji i rozliczania projektów systemowych Ośrodków Pomocy Społecznej, Powiatowych Centrów Pomocy Rodzinie i Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007 -2013.*

2.2 Aktywna polityka społeczna – schemat

3. Instrumenty aktywnej polityki społecznej

Instrumenty aktywnej polityki społecznej obejmują działania prowadzone przez:

- instytucje rynku pracy;
- instytucje pomocy i integracji społecznej;
- wspólne działania instytucji rynku pracy oraz pomocy i integracji społecznej;
- instytucje systemu emerytalno-rentowego.

3.1 Działania instytucji rynku pracy

Projekty realizowane w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki w Prioryecie VI – Rynek pracy otwarty dla wszystkich

Od 2008 r. instytucje rynku pracy (powiatowe urzędy pracy i Wojewódzki Urząd Pracy w Opolu) realizują w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki – Priorytetu VI *Rynek pracy otwarty dla wszystkich*, projekty systemowe i konkursowe, w ramach których prowadzą m. in.:

- szkolenia,
- staże,
- przygotowanie zawodowe dorosłych,
- prace interwencyjne,
- wsparcie w postaci przyznawania jednorazowych środków na podjęcie działalności gospodarczej, w tym pomoc prawną, konsultacje i doradztwo związane z podjęciem działalności gospodarczej.

Beneficjentami tych projektów są osoby zarejestrowane w powiatowych urzędach pracy jako bezrobotne, w tym osoby znajdujące się w szczególnej sytuacji na rynku pracy (młodzież, osoby zamieszkujące obszary wiejskie, niepełnosprawni, długotrwale bezrobotni, osoby powyżej 50 roku życia).

Staże i przygotowanie zawodowe w miejscu pracy realizowane poza projektami PO KL

Wsparcie osób pozostających bez pracy w formie staży i przygotowania zawodowego w miejscu pracy realizowane jest przez powiatowe urzędy pracy. Ich celem jest nabycie określonych umiejętności, praktycznej nauki zawodu lub przyuczenie do pracy dorosłych poprzez wykonywanie konkretnych zadań. Istotą tego rodzaju wsparcia jest połączenie wiedzy teoretycznej z praktyką.

Staże są dostosowane do predyspozycji psychofizycznych i osobowościowych konkretnych osób (bez nawiązania stosunku pracy z pracodawcą).¹³

Stypendia dla osób kontynuujących naukę

Stypendia dla osób kontynuujących naukę przysługują bezrobotnym, którzy nie posiadają kwalifikacji zawodowych, i którzy w okresie 12 miesięcy od momentu rejestracji podjęli naukę w szkole ponadgimnazjalnej dla dorosłych lub podjęli studia niestacjonarne. Stypendia przyznawane są przez powiatowe urzędy pracy.

Programy specjalne

Celem programów specjalnych jest umożliwienie osobom bezrobotnym lub zagrożonym bezrobociem dostosowanie posiadanych kwalifikacji zawodowych do wymagań pracodawcy lub zdobycie takich kwalifikacji, które będą przydatne na danym stanowisku pracy. Jest to forma reagowania na indywidualne potrzeby poszczególnych osób. Ma także zmaksymalizować szanse jednostki na rynku pracy.

Programy specjalne mają również na celu wsparcie zagrożonych likwidacją lub już istniejących i tworzonych miejsc pracy. Nie ustala się instrumentów pracy z klientem ani usług, jakie mu przysługują. Wskazuje się jedynie kwotę, której nie można przekroczyć. Dodatkowo mogą być one realizowane z różnymi organami.¹⁴

¹³ Miżejewski C., *Analiza regulacji prawnych wyznaczających zadania publicznych służb zatrudnienia oraz jednostek organizacyjnych pomocy społecznej*, Warszawa 2009, s. 23

¹⁴ Tamże, s. 25

Zatrudnienie subsydiowane (zakłady pracy chronionej, umowy zawierane między starostą a pracodawcą)

Wsparcie w postaci zatrudnienia subsydiowanego w zakładzie pracy może wynikać z umowy zawartej między starostą powiatu a pracodawcą na refundację kosztów zatrudnienia danej osoby (warunki zatrudnienia mają charakter indywidualny) oraz posiadania przez pracodawcę statusu umożliwiającego prowadzenie zakładu pracy chronionej.

Zakładem pracy chronionej jest zakład, który oferuje m. in. miejsca pracy dla co najmniej 40 proc. pracowników niepełnosprawnych, w tym co najmniej dla 10 proc. osób niepełnosprawnych ze znacznym lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności.

Status zakładu pracy chronionej udzielany jest przez wojewodę właściwego ze względu na siedzibę zakładu.

3.2. Działania instytucji pomocy i integracji społecznej

Projekty realizowane w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki w Priorytecie VII – Promocja integracji społecznej

Od 2008 r. instytucje pomocy i integracji społecznej (ośrodki pomocy społecznej i powiatowe centra pomocy rodzinie) realizują w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki – Priorytet VII *Promocja integracji społecznej*, projekty systemowe i konkursowe, w ramach których udzielają klientom pomocy społecznej różnorodnych form wsparcia, polegających na ich aktywizacji życiowej, integracji społecznej oraz zniwelowaniu poczucia marginalizacji.

Formy te obejmują:

- ❖ aktywizację zawodową poprzez:
 - uczestnictwo w zajęciach Centrum Integracji Społecznej;
 - uczestnictwo w zajęciach Klubu Integracji Społecznej;
 - dofinansowanie usamodzielnienia ekonomicznego lub zmiany miejsca zamieszkania;

- usługi wspierające aktywizację zawodową (np. trener pracy, doradztwo zawodowe);
- wsparcie finansowe wychowanków opuszczających placówki opiekuńczo-wychowawcze i rodziny zastępcze;

❖ aktywizację edukacyjną poprzez:

- skierowanie i sfinansowanie zajęć szkolnych, związanych z uzupełnieniem wykształcenia na poziomie podstawowym, gimnazjalnym, ponadgimnazjalnym lub policealnym;
- skierowanie i sfinansowanie zajęć w ramach kształcenia ustawicznego, mających na celu uzyskanie zawodu lub przygotowania zawodowego (po konsultacji z właściwym powiatowym urzędem pracy w przypadku, gdy klientem jest osoba zarejestrowana w powiatowym urzędzie pracy, jako bezrobotna);
- skierowanie i sfinansowanie zajęć w ramach podnoszenia kluczowych kompetencji o charakterze zawodowym lub zdobywania nowych kompetencji i umiejętności zawodowych, umożliwiających aktywizację zawodową (po konsultacji z właściwym powiatowym urzędem pracy w przypadku, gdy klientem jest osoba zarejestrowana w powiatowym urzędzie pracy, jako bezrobotna);
- organizację i sfinansowanie usług wspierających aktywizację edukacyjną (np. brokera edukacyjnego);
- sfinansowanie części kosztów nauki na poziomie wyższym dla osób opuszczających placówki opiekuńczo-wychowawcze lub inne formy opieki zastępczej;

❖ aktywizację społeczną poprzez:

- poradnictwo psychologiczne;
- udział w spotkaniach indywidualnych i grupowych wzmacniających umiejętności i kompetencje społeczne;
- udział w grupach wsparcia;

❖ aktywizację zdrowotną poprzez:

- objęcie uczestników projektu obowiązkowym ubezpieczeniem zdrowotnym,

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

- badania profilaktyczne oraz związane z podjęciem zatrudnienia,
- szkolenia i kursy dotyczące zdrowego trybu życia, zdrowego odżywiania itp.

Praca socjalna oraz środowiskowa praca socjalna

Wsparcie w formie pracy socjalnej i środowiskowej pracy socjalnej wykonywane jest przez zawodowych pracowników socjalnych zatrudnionych przede wszystkim w ośrodkach pomocy społecznej i powiatowych centrach pomocy rodzinie.

Obejmuje wszelkiego rodzaju poradnictwo prawne, psychologiczne, pedagogiczne, a także pomoc w załatwieniu konkretnych spraw życiowych. Nie jest jednorazowym świadczeniem, ale procesem wymagającym metodycznego sposobu postępowania.

Praca socjalna i środowiskowa praca socjalna winna prowadzić do wzbogacenia lub odbudowania zdolności do społecznego funkcjonowania jednostki, grupy lub społeczności oraz do tworzenia warunków społecznych sprzyjających tym celom.

Środowiskowa praca socjalna polega na *organizowaniu społeczności lokalnej* w celu wprowadzenia niezbędnych zmian (przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu), przy wykorzystaniu wszystkich lokalnych zasobów i możliwości. W procesie tym winny uczestniczyć wszystkie instytucje i podmioty działające w danej społeczności, a także instytucje zewnętrzne.

Kontrakty socjalne

Wsparcie w postaci kontraktu socjalnego opiera się na pisemnej umowie zawartej z osobą starającą się o świadczenie z pomocy społecznej. Precyzuje uprawnienia i zobowiązania każdej ze stron zawierającej kontrakt (pracownika socjalnego i klienta pomocy społecznej). Umożliwia klientowi pomocy społecznej wpływanie na zapisy kontraktu, w tym zasady przyznawania pomocy (kontrakt

socjalny powiązany jest z zasiłkiem okresowym, który może stanowić dodatkowy instrument wpływający na jego zachowanie ¹⁵).

Kontrakt socjalny może być realizowany w 4 obszarach:

- obszar społeczno-zawodowy (skierowanie do pracy w ramach robót publicznych, prac społecznie-użytecznych, zatrudnienie w spółdzielniach socjalnych);
- obszar edukacyjny (podjęcie nauki, szkolenia, kursy, kontynuowanie nauki, reedukacja zawodowa);
- obszar społeczny (uczestnictwo w ośrodkach dziennego wsparcia, świetlicach, klubach, warsztatach terapii zajęciowej, wolontariat, udział w imprezach kulturalnych, sportowych, turystycznych realizowanych w ramach programów aktywizacji lokalnej);
- obszar zdrowotny (badania profilaktyczne i zawodowe, terapia odwykowa, rodzinna);

Istnieje także kontrakt aktywizacji lokalnej skierowany do grupy osób danej społeczności. Uwzględnia instrumenty aktywizacji wraz z instrumentami rynku pracy.

Programy aktywności lokalnej

Formy wsparcia obejmujące organizację prac społecznie użytecznych, roboty publiczne, organizacje spotkań, festynów, imprez integracyjnych dla klientów pomocy społecznej i całej społeczności lokalnej. Programy aktywności lokalnej wykorzystują metody środowiskowej pracy socjalnej.

Zatrudnienie socjalne (w ramach Centrum Integracji Społecznej, Klubu Integracji Społecznej, Centrum Aktywności Lokalnej, spółdzielni socjalnej)

Celem zatrudnienia socjalnego nie jest bezpośrednia aktywizacja zawodowa osób pozostających bez pracy, ale nabycie kompetencji, które ułatwią im

¹⁵ Szarfenberg R., *Rodzaje i formy aktywnej polityki społecznej*, [w:] *Polityka społeczna*, (red.) Firlit-Fesnak G., Szyłko-Skoczny M., PWN, Warszawa 2007, s. 412

funkcjonowanie w społeczności lokalnej. To nauka ról społecznych w miejscu pracy i poza nim, a także zasad funkcjonowania na rynku pracy.

W ramach zatrudnienia socjalnego osoby uczestniczą w zajęciach integracji społecznej i reintegracji zawodowej prowadzonych w Centrach Integracji Społecznej, Klubach Integracji Społecznej i działaniach organizowanych w ramach Centrum Aktywności Lokalnej. W przypadku spółdzielni socjalnych osoby mogą prowadzić działalność usługową, handlową lub produkcyjną, będąc jednym z podmiotów działań rynkowych.

Zatrudnienie chronione (warsztaty terapii zajęciowej, zakłady aktywności zawodowej)

Warsztaty terapii zajęciowej to wyodrębnione organizacyjnie placówki, stwarzające osobom niepełnosprawnym i niezdolnym do podjęcia pracy możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywrócenia umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia.

Warsztaty mogą być organizowane przez fundacje, stowarzyszenia lub inne podmioty.

Zakład aktywności zawodowej jest placówką tworzoną w celu zatrudnienia osób niepełnosprawnych ze znacznym lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, u których stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe lub chorobę psychiczną. Zatrudnia co najmniej 70 proc. osób ze znacznym lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, przy czym osób z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności nie może być więcej niż 35 proc.

ZAZ-y mogą być tworzone przez gminy, powiaty, fundacje, stowarzyszenia lub inne organizacje społeczne.

Inne programy własne realizowane przez samorząd terytorialny

Polegają na wykorzystaniu wszystkich niekonwencjonalnych form aktywnej integracji, przeznaczonych dla osób bezrobotnych, niepełnosprawnych, dzieci z rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym (świetlice socjoterapeutyczne),

a także programy profilaktyki i opieki nad dzieckiem i rodziną wykraczające poza ramy ustawy o pomocy społecznej.

3.3. Działania wspólne instytucji rynku pracy oraz pomocy i integracji społecznej

Roboty publiczne

Roboty publiczne umożliwiają zatrudnienie bezrobotnego do wykonywania prac zorganizowanych przez gminę, organizację pozarządową, związanych z ochroną środowiska, kulturą, oświatą, kulturą fizyczną i turystyką, opieką zdrowotną, bezrobociem, pomocą społeczną. Są one finansowane lub dofinansowane ze środków samorządu terytorialnego, budżetu państwa, funduszy celowych, organizacji pozarządowych, spółek wodnych i ich związków.

Zatrudnienie w robotach publicznych nie może trwać dłużej niż 12 miesięcy. Kierowane są do bezrobotnych znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej oraz będących dłużnikami alimentacyjnymi. Wniosek o organizowanie robót publicznych składa się do powiatowego urzędu pracy właściwego ze względu na miejsce wykonywania tych robót.

Prace interwencyjne

Prace interwencyjne są podstawową formą subsydiowania osób bezrobotnych. Jest to zatrudnienie przez pracodawcę, które nastąpiło w wyniku umowy zwartej ze starostą. W umowie zawarta jest liczba bezrobotnych oraz okres zatrudnienia, rodzaj i miejsce wykonywanej pracy oraz kwalifikacje niezbędne do jej wykonywania. Umowa określa także wielkość i termin refundowanych z Funduszu Pracy kosztów wynagrodzeń oraz składki na ubezpieczenie społeczne.

Okres umowy może wynosić do 6, 12, 18 i 24 miesięcy, i uzależniony od statusu bezrobotnego. Głównym celem tego rodzaju prac jest umożliwienie stałego zatrudnienia bezrobotnemu po zakończeniu okresu udzielania pomocy.¹⁶

¹⁶ C. Miżejewski, *Analiza regulacji prawnych wyznaczających zadania publicznych służb zatrudnienia oraz jednostek organizacyjnych pomocy społecznej*, Warszawa 2009, s. 21

Prace społecznie użyteczne

Prace społecznie użyteczne są najbardziej rozbudowaną formą aktywizacji osób bezrobotnych – klientów pomocy społecznej. Korzystają z nich głównie osoby, którym skończył się okres pobierania zasiłku dla bezrobotnych.

Prace organizowane w miejscowości zamieszkania bezrobotnego i trwają nie więcej niż 10 godzin w tygodniu. Są organizowane przez gminę przy pomocy jednostek organizacyjnych pomocy społecznej (najczęściej ośrodka pomocy społecznej) lub organizacji i instytucji zajmujących się pomocą charytatywną na rzecz społeczności lokalnej.

Uzyskany zarobek klienta pomocy społecznej nie jest wliczany do jego dochodu i nie wpływa na wysokość udzielanej pomocy pieniężnej (może być łączony z zasiłkiem). Przy czym jeżeli klient nie wykonuje powierzonych prac, narusza ich porządek lub uchyla się od ich wykonywania, kierownik ośrodka pomocy społecznej może odmówić udzielenia świadczenia pieniężnego lub wstrzymać wypłatę świadczenia.¹⁷

3.4. Działania instytucji systemu emerytalno-rentowego

Działania instytucji systemu emerytalno-rentowego obejmują m.in.:

- zwiększenie poziomu aktywności zawodowej obywateli poprzez m.in. podniesienie wieku przechodzenia na emeryturę, zlikwidowanie przywilejów branżowych, ograniczenie świadczeń przedemerytalnych – w zamian za wprowadzenie programów aktywności zawodowej,
- realizację programów rządowych (aktywizacja zawodowa kobiet po 50 roku życia poprzez zatrudnienie w nieatrakcyjnych obszarach – rynek usług pielęgnacyjnych).

¹⁷ Tamże, s. 22

4. Projekty realizowane w ramach PO KL

Zgodnie z założeniami Strategii Lizbońskiej oraz Strategii Spójności, a także zasadami działania Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, od 2008 r. realizowane są w Polsce projekty, których cele strategiczne obejmują:

- ✓ *podniesienie poziomu aktywności zawodowej oraz zdolności do zatrudnienia osób bezrobotnych i biernych zawodowo;*
- ✓ *zmniejszenie obszarów wykluczenia społecznego;*
- ✓ *poprawę zdolności adaptacyjnych pracowników i przedsiębiorstw do zmian zachodzących w gospodarce;*
- ✓ *upowszechnienie edukacji społeczeństwa na każdym etapie kształcenia przy równoczesnym zwiększeniu jakości usług edukacyjnych i ich silniejszym, powiązaniu z potrzebami gospodarki opartej na wiedzy;*
- ✓ *zwiększenie potencjału administracji publicznej w zakresie opracowywania polityk i świadczenia usług wysokiej jakości oraz wzmocnienie mechanizmów partnerstwa;*
- ✓ *wzrost spójności terytorialnej.*

Projekty realizowane na szczeblu regionalnym (administrację samorządową, przedsiębiorców, organizacje pozarządowe, instytucje rynku pracy oraz systemu oświaty i szkolnictwa wyższego) obejmują szczególnie następujące obszary:

Priorytet VI – Rynek pracy otwarty dla wszystkich,

w tym:

- **Działanie 6.1 Poprawa dostępu do zatrudnienia oraz wspieranie aktywności zawodowej w regionie,**
 - *Poddziałanie 6.1.1 - Wsparcie osób pozostających bez zatrudnienia na regionalnym rynku pracy,*
 - *Poddziałanie 6.1.2 - Wsparcie powiatowych i wojewódzkich urzędów pracy w realizacji zadań na rzecz aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych w regionie,*
 - *Poddziałanie 6.1.3 - Poprawa zdolności do zatrudnienia oraz podnoszenie poziomu aktywności zawodowej osób bezrobotnych*

- *Działanie 6.2 Wsparcie oraz promocja przedsiębiorczości i samo zatrudnienia,*
- *Działanie 6.3 Inicjatywy lokalne na rzecz podnoszenia poziomu aktywności zawodowej na obszarach wiejskich.*

Priorytet VII - Promocja integracji społecznej

- *Działanie 7.1 – Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji,*
 - *Poddziałanie 7.1.1 - Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji przez ośrodki pomocy społecznej,*
 - *Poddziałanie 7.1.2 - Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji przez powiatowe centra pomocy rodzinie,*
 - *Poddziałanie 7.1.3 - Podnoszenie kwalifikacji kadr pomocy i integracji społecznej (projekt systemowy realizowany przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Opolu)*
- *Działanie 7.2 Przeciwdziałanie wykluczeniu i wzmocnienie sektora ekonomii społecznej,*
- *Działanie 7.3. Inicjatywy lokalne na rzecz aktywnej integracji,*

Priorytet VIII – Regionalne kadry gospodarki

Priorytet IX – Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach

Z uwagi na rozległy obszar zagadnień, które dotyczą realizacji poszczególnych priorytetów, niniejsze badania skoncentrowano na działaniach podejmowanych głównie w ramach priorytetu VI i VII, a w szczególności na działaniach podejmowanych w ramach Priorytetu VII – realizacji projektów systemowych i konkursowych, prowadzonych przez instytucje pomocy i integracji społecznej oraz współpracujących z nimi organizacji pozarządowych.

W latach 2008-2010 w ramach Priorytetu VI i VII zrealizowano projekty na łączną sumę 179 836 tys. zł, w których uczestniczyło około 29 tys. beneficjentów.¹⁸

Koszt dofinansowania z UE (Europejskiego Funduszu Społecznego) w latach 2008-2010 wyniósł ogółem 152 476 tys. zł, co stanowi prawie 85 proc. kosztu

¹⁸ Bez kosztów realizacji projektów polegających na kształceniu pracowników służb zatrudnienia (Poddziałanie 6.1.2) oraz pracowników instytucji pomocy i integracji społecznej (Poddziałanie 7.1.3)

ogółem. Udział własny instytucji w realizacji większości projektów wynosi 10,5 proc., a pozostałą część kosztu pokrył budżet państwa (4,5 proc. kosztu ogółem).

Tabela 1. Projekty realizowane w ramach Priorytetu VI i VII w latach 2008-2010 w woj. opolskim

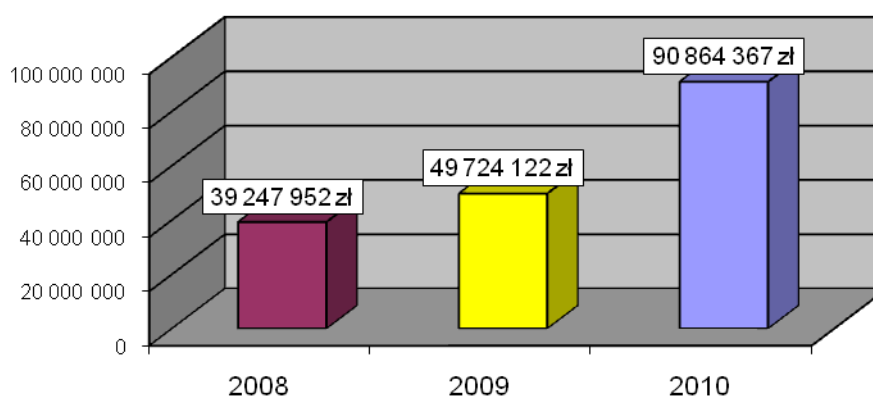
Województwo opolskie	Koszt projektów oraz liczba beneficjentów - w ramach Priorytetu VI i VII, w latach 2008-2010 *					
	w latach			KOSZT RAZEM w latach 2008-2010	w tym: dofinansowanie EFS	łączna liczba beneficjentów
	2008	2009	2010			
Ogółem	39 247 952	49 724 122	90 864 367	179 836 441	152 475 960	28 970
z tego:						
Priorytet VI	30 059 171	34 488 683	67 284 850	131 832 704	111 751 069	22 004
Działanie 6.1	30 059 171	23 376 576	54 715 861	108 151 608	91 622 138	21 041
Poddziałanie 6.1.1	1 895 556	3 200 674	9 445 508	14 541 738	12 342 776	2 606
Poddziałanie 6.1.3	28 163 615	20 175 902	45 270 353	93 609 870	79 279 362	18 435
Działanie 6.2	0	11 112 107	12 009 691	23 121 798	19 653 528	708
Działanie 6.3	0	0	559 298	559 298	475 403	255
Priorytet VII	9 188 781	15 235 439	23 579 517	48 003 737	40 724 892	6 966
Działanie 7.1	9 188 781	9 810 971	12 377 386	31 377 138	26 592 283	3 737
Poddziałanie 7.1.1	7 686 373	7 734 071	8 144 632	23 565 076	19 952 031	2 639
Poddziałanie 7.1.2	1 502 408	2 076 900	4 232 754	7 812 062	6 640 252	1 098
Działanie 7.2.	0	5 371 887	10 113 002	15 484 889	13 162 155	2 347
Poddziałanie 7.2.1	0	3 428 668	6 632 808	10 061 476	8 552 254	1 123
Poddziałanie 7.2.2	0	1 943 219	3 480 194	5 423 413	4 609 901	1 224
Działanie 7.3	0	52 581	1 089 129	1 141 710	970 453	882

* bez kosztów realizacji projektów w ramach Poddziałania 6.1.2 oraz 7.1.3 (wsparcie edukacyjne służb zatrudnienia i pomocy społecznej)
 Źródło: obliczenia własne na podstawie informacji WUP w Opolu

W ramach **Priorytetu VI – Rynek pracy otwarty dla wszystkich** koszt realizacji projektów wyniósł ogółem 131 833 tys. zł, a liczba uczestników wyniosła ogółem 22 004 osoby, z tego największy udział miała realizacja *Poddziałania 6.1.3 – Poprawa zdolności do zatrudnienia oraz podnoszenie poziomu aktywności zawodowej osób bezrobotnych*, którego koszt wyniósł 93 610 tys. zł, a w szkoleniach i kursach wzięło udział 18 435 bezrobotnych.

W ramach **Priorytetu VII – Promocja integracji społecznej** koszt realizacji projektów wyniósł ogółem 48 004 tys. zł, a wsparciem objęto prawie 7 tys. osób, z tego 3 737 osób wzięło udział w projektach systemowych realizowanych przez ośrodki pomocy społecznej (2 639) oraz powiatowe centra pomocy rodzinie (1 098). Projekty systemowe OPS i PCPR realizowano w ramach odpowiednio *Poddziałania 7.1.1 i Poddziałania 7.1.2 – Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji przez ośrodki pomocy społecznej i powiatowe centra pomocy rodzinie*. Koszt tych projektów wyniósł 31 377 tys. zł.

Wykres 1. Koszt projektów realizowanych w ramach Priorytetów VI i VII w latach 2008-2010 w zł - razem

4.1 Projekty systemowe realizowane w ramach Działania 7.1. *Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji*

4.1.1 Liczba i rodzaj projektów

W latach 2008 - 2010 w woj. opolskim w ramach Działania 7.1 – *Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji*, zrealizowano łącznie **164 projekty systemowe**, w tym:

- ✓ 134 w ośrodkach pomocy społecznej,
- ✓ 30 w powiatowe centra pomocy rodzinie.

Tabela 2. Liczba projektów systemowych realizowanych w ramach Działania 7.1 w latach 2008-2010

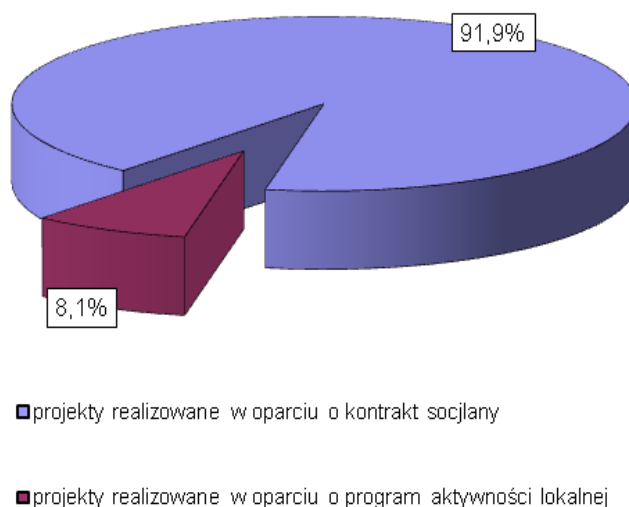
Województwo opolskie	Liczba projektów systemowych realizowanych w ramach Działania 7.1				spadek/wzrost
	2008	2009	2010	Razem	2008=100 proc.
Ogółem	55	53	56	164	101,8
w tym:					
Poddziałanie 7.1.1 - ośrodki pomocy społecznej	46	43	45	134	97,8
Poddziałanie 7.1.2 - powiatowe centra pomocy rodzinie	9	10	11	30	122,2

Źródło: obliczenia własne na podstawie Informacji WUP w Opolu

Powyższe projekty systemowe realizowano w dwóch formach:

- ✓ w oparciu o kontrakty socjalne – w ramach 159 projektów,
- ✓ w oparciu o programy aktywności lokalnej - w ramach 14 projektów.

Wykres 2. Formy aktywizacji podejmowane w ramach Priorytetu VII – Promocja integracji społecznej, Działanie 7.1

Źródło: opracowanie własne

W latach 2008 - 2010 liczba form aktywizacji oparta na kontraktach socjalnych utrzymywała się na podobnym poziomie (53 - 55), natomiast wzrosła liczba programów aktywności lokalnej – z 3 w 2008 r. do 5 w 2010 r., tj. o 67 proc.

Tabela 3. Formy aktywizacji w ramach projektów systemowych realizowanych w latach 2008-2010 – Działanie 7.1

Województwo opolskie	Formy aktywizacji w ramach projektów systemowych w Działaniu 7.1.									
	Forma aktywizacji									Liczba działań w l. 2008-2010 - razem
	Kontrakt socjalny			Program aktywności lokalnej			Razem			
	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010	
Ogółem	53	51	55	3	6	5	56	57	60	173*
w tym:										
Poddziałanie 7.1.1 - ośrodki pomocy społecznej	46	43	45	1	4	3	47	47	48	142
Poddziałanie 7.1.2 - powiatowe centra pomocy rodzinie	7	8	10	2	2	2	9	10	12	31

* Liczba form aktywizacji jest większa niż liczba projektów, ponieważ część jednostek realizowała obie formy jednocześnie.

Źródło: obliczenia własne na podstawie Informacji WUP w Opolu.

W 2010 r. projekty systemowe w ramach Poddziałania 7.1.1 – *Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji przez ośrodki pomocy społecznej*, realizuje **45 gmin województwa opolskiego**, w tym:

- ✓ w powiecie brzeskim: 5 z 6 gmin powiatu, tj. 83,3 proc. – Brzeg, Grodków, Lewin Brzeski, Lubsza i Skarbimierz;
- ✓ w powiecie głubczyckim – 2 z 4 gmin powiatu (50 proc.) - Branice i Głubczyce;
- ✓ w powiecie kędzierzyńskim – 4 z 6 gmin powiatu (67 proc.) - Kędzierzyn-Koźle, Bierawa, Polska Cerekiew i Reńska Wieś;
- ✓ w powiecie kluczborskim – 3 z 4 gmin powiatu (75 proc.) - Byczyna, Kluczbork i Wołczyn;
- ✓ w powiecie krapkowickim – 3 z 5 gmin powiatu (60 proc.) - Gogolin, Walce i Zdzeszowice;
- ✓ w powiecie namysłowskim – (100 proc. gmin) - Domaszowice, Namysłów, Pokój, Świerczów i Wilków;
- ✓ w powiecie nyskim – 6 z 9 gmin powiatu (prawie 67 proc.) - Głucholazy, Kamiennik, Korfantów, Nysa, Paczków i Pakosławice;
- ✓ w powiecie oleskim – 5 z 7 gmin powiatu (71 proc.) - Dobrodzień, Olesno, Praszka, Rudniki i Zębowice;
- ✓ w powiecie opolskim ziemskim – 8 z 13 gmin powiatu (62 proc.) - Chrzastowice, Dąbrowa, Murów, Niemodlin, Popielów, Tarnów Opolski, Tułowice i Turawa;

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

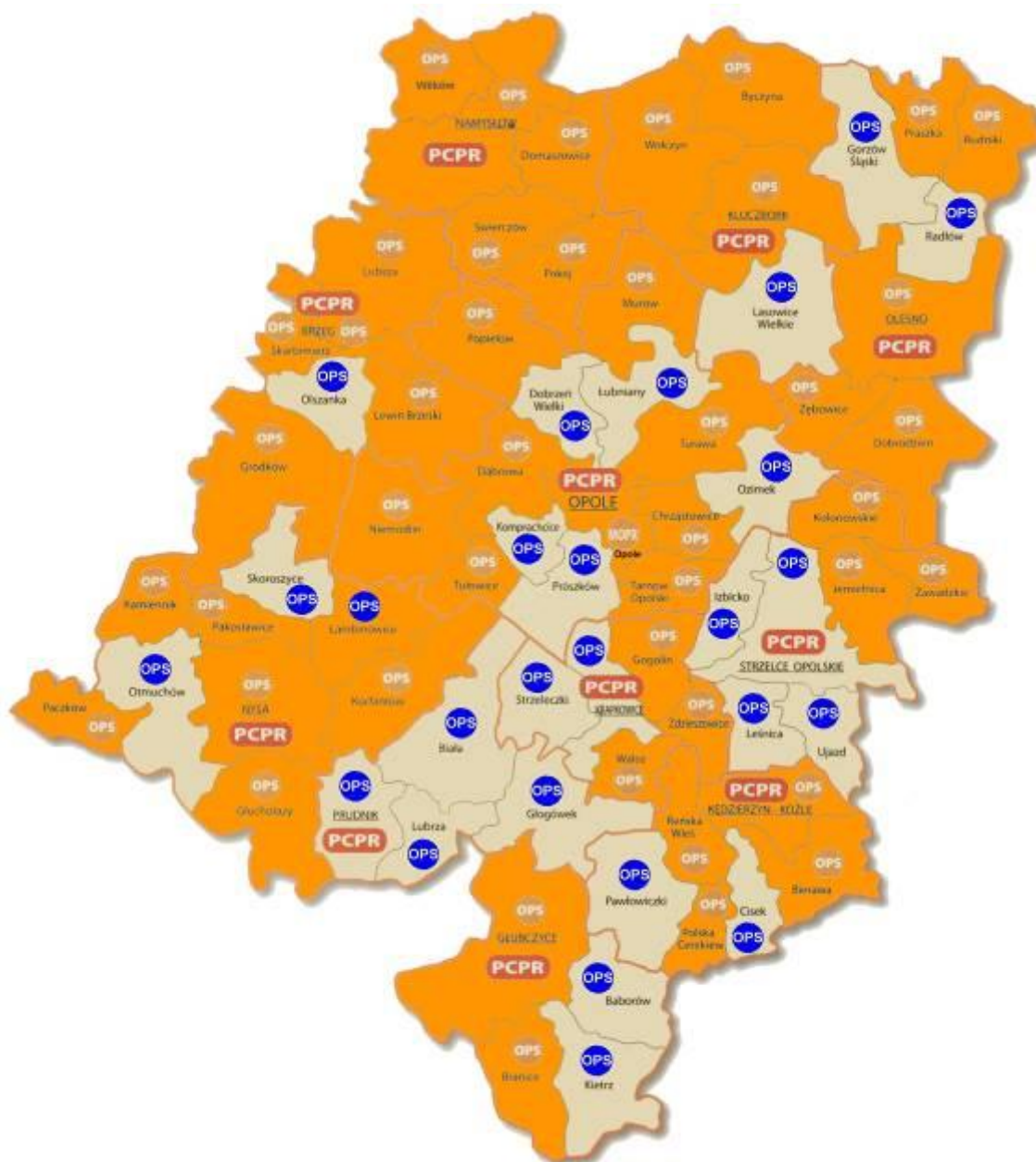

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

- ✓ w powiecie prudnickim – żadna gmina,
- ✓ w powiecie strzeleckim – 3 z 7 gmin powiatu (43 proc.) - Jemielnica, Kolonowskie i Zawadzkie;
- ✓ projekt realizuje również Opole – miasto na prawach powiatu.

Mapa 1. Gminy i powiaty realizujące projekty systemowe w woj. opolskim w 2010 r.

- gminy i powiaty realizujące projekt systemowy
- gminy nie realizujące projekt systemowy

Źródło: opracowanie własne

Tabela 4. Gminy realizujące projekty systemowe w latach 2008-2010

Lp.	POWIAT	Liczba gmin w powiecie	Liczba gmin realizujących projekty systemowe			Wskaźnik liczby gmin realizujących projekty systemowe		
			2008	2009	2010	2008	2009	2010
1	BRZESKI	6	5	5	5	83,3	83,3	83,3
2	GŁUBCZYCKI	4	2	2	2	50,0	50,0	50,0
3	KĘDZIERZYŃSKO-KOZIELSKI	6	2	3	4	33,3	50,0	66,7
4	KLUCZBORSKI	4	3	4	3	75,0	100,0	75,0
5	KRAPKOWICKI	5	4	3	3	80,0	60,0	60,0
6	NAMYSŁOWSKI	5	5	5	5	100,0	100,0	100,0
7	NYSKI	9	5	6	6	55,6	66,7	66,7
8	OLESKI	7	6	3	5	85,7	42,9	71,4
9	OPOLE MIASTO	1	1	1	1	100,0	100,0	100,0
10	OPOLSKI	13	6	8	8	46,2	61,5	61,5
11	PRUDNICKI	4	0	0	0	0,0	0,0	0,0
12	STRZELECKI	7	7	3	3	100,0	42,9	42,9
	WOJ. OPOLSKIE - RAZEM	71	46	43	45	64,8	62,0	64,8

Źródło: obliczenia własne na podstawie Informacji WUP w Opolu

Średni wskaźnik udziału gmin woj. opolskiego w realizacji projektów systemowych w 2010 r. wynosi 64,8 proc. i waha się od 42,9 proc. w powiecie strzeleckim do 100 proc. w powiecie namysłowskim i Opolu mieście.

Jednocześnie w powiecie strzeleckim wskaźnik udziału gmin w projektach systemowych spadł ze 100 proc. w 2008 r. do 42,9 proc. w 2010 r.

Natomiast w latach 2008 - 2010 w powiecie prudnicki żadna z gmin nie podjęła się realizacji projektu systemowego.

Tabela 5. Formy aktywizacji realizowane w ramach projektów systemowych ośrodków pomocy społecznej w latach 2008-2010

Lp.	Powiat	Liczba działań w ramach projektów systemowych OPS						Kontrakty socjalne i programy aktywności lokalnej – razem w latach			Łączna liczba działań w l. 2008-2010	spadek/ wzrost 2008=100 proc.
		Forma aktywizacji										
		Kontrakty socjalne			Programy aktywności lokalnej			2008	2009	2010		
		2008	2009	2010	2008	2009	2010					
1	BRZESKI	5	5	5	0	1	1	5	6	6	17	120,0
2	GŁUBCZYCKI	2	2	2	0	0	0	2	2	2	6	100,0
3	KĘDZIERZYŃSKO-KOZIELSKI	2	3	4	0	0	0	2	3	4	9	200,0
4	KLUCZBORSKI	3	4	3	0	1	1	3	5	4	12	133,4
5	KRAPKOWICKI	4	3	3	0	0	0	4	3	3	10	75,0
6	NAMYSŁOWSKI	5	5	5	0	1	1	5	6	6	17	120,0
7	NYSKI	5	6	6	0	1	0	5	7	6	18	120,0
8	OLESKI	6	3	5	0	0	0	6	3	5	14	83,4
9	MIASTO OPOLE	1	1	1	0	0	0	1	1	1	3	100,0
10	OPOLSKI	6	8	8	0	0	0	6	8	8	22	133,4
11	PRUDNICKI	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	X
12	STRZELECKI	7	3	3	1	0	0	8	3	3	14	37,5
	WOJ. OPOLSKIE - RAZEM	46	43	45	1	4	3	47	47	48	142	102,1

Źródło: obliczenia własne na podstawie Informacji WUP w Opolu

Łącznie w latach 2008 - 2010 najwięcej form aktywizacji w ramach projektów systemowych realizowano w ośrodkach pomocy społecznej w powiatach:

- opolskim – ziemskim – 22,
- nyskim – 18,
- namysłowskim – 17 .

Najmniej działań zrealizowano w powiecie głubczyckim – 6, oraz w powiecie prudnickim, gdzie nie zrealizowano żadnego projektu.

Tabela 6. Formy aktywizacji realizowane w ramach projektów systemowych powiatowych centrów pomocy rodzinie w latach 2008-2010

Lp.	Powiat	Liczba działań w ramach projektów systemowych PCPR									Łączna liczba działań w latach 2008-2010
		Forma aktywizacji									
		kontrakt socjalny			program aktywności lokalnej			Kontrakty socjalne i programy aktywności lokalnej - razem w latach			
		2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010	
1	BRZESKI	0	0	1	1	1	1	1	1	2	4
2	GŁUBCZYCKI	1	1	1	0	0	0	1	1	1	3
3	KĘDZIERZYŃSKI	1	1	1	0	0	0	1	1	1	3
4	KLUCZBORSKI	1	1	1	0	0	0	1	1	1	3
5	KRAPKOWICKI	1	1	1	0	0	0	1	1	1	3
6	NAMYSŁOWSKI	0	0	0	1	1	1	1	1	1	3
7	NYSKI	1	1	1	0	0	0	1	1	1	3
8	OLESKI	1	1	1	0	0	0	1	1	1	3
9	OPOLE MIASTO	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
10	OPOLSKI	1	0	1	0	0	0	1	0	1	2
11	PRUDNICKI	0	1	1	0	0	0	0	1	1	2
12	STRZELECKI	0	1	1	0	0	0	0	1	1	2
	WOJ. OPOLSKIE - RAZEM	7	8	10	2	2	2	9	10	12	31

Źródło: obliczenia własne na podstawie Informacji WUP w Opolu

Powiatowe centra pomocy rodzinie woj. opolskiego w ramach realizacji projektów systemowych zrealizowały w latach 2008-2010 ogółem 31 form aktywizacji, w tym:

- ✓ najwięcej działań wykonano w PCPR w Brzegu (łącznie 4 działania - 1 oparte o kontrakty socjalne oraz 3 programy aktywności lokalnej);
- ✓ najmniej działań zanotowano w powiatach prudnickim, opolskim ziemskim i strzeleckim (po 2 działania).

4.1.2 Beneficjenci projektów systemowych

W latach 2008 - 2010 w projektach systemowych realizowanych przez ośrodki pomocy społecznej oraz powiatowe centra pomocy rodzinie uczestniczyło ogółem **3 737 beneficjentów**, w tym:

- ✓ 2 639 w ośrodkach pomocy społecznej,
- ✓ 1 098 w powiatowych centrach pomocy rodzinie.

Wśród wszystkich beneficjentów było:

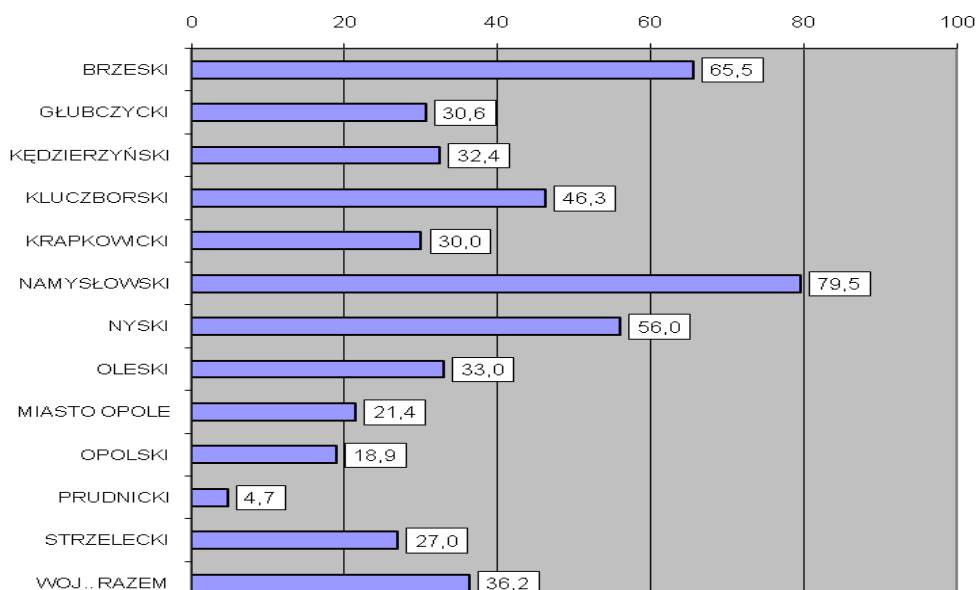
- ✓ 3 042 osoby, z którymi zawarto kontrakty socjalne,
- ✓ 695 osób uczestniczących w programach aktywności lokalnej.

Tabela 7. Beneficjenci projektów systemowych realizowanych przez ośrodki pomocy społecznej i powiatowe centra pomocy rodzinie w latach 2008-2010

Lp.	Powiaty	Beneficjenci projektów systemowych OPS i PCPR					
		Beneficjenci w latach		Wzrost/ spadek 2008=100 proc.	Łączna liczba beneficjentów latach 2008- 2010	Liczba mieszkańców powiatu wg stanu na 31.12.2009 r.	Wskaźnik liczby beneficjentów na 10 tys. mieszkańców
		2008	2010				
1	BRZESKI	176	213	121,0	603	92 188	65,5
2	GŁUBCZYCKI	47	64	136,2	150	49 422	30,6
3	KĘDZIERZYŃSKO-KOZIELSKI	105	119	113,3	324	100 320	32,4
4	KLUCZBORSKI	104	116	111,5	310	66 795	46,3
5	KRAPKOWICKI	76	67	88,2	207	68 801	30,0
6	NAMYSŁOWSKI	108	131	121,3	350	43 814	79,5
7	NYSKI	240	308	128,3	806	143 852	56,0
8	OLESKI	56	97	173,2	221	67 194	33,0
9	MIASTO OPOLE	60	130	216,7	270	125 792	21,4
10	OPOLSKI	78	98	125,6	255	135 010	18,9
11	PRUDNICKI	0	16	x	28	58 732	4,7
12	STRZELECKI	85	82	96,5	213	79 177	27,0
	WOJ.OPOLSKIE - RAZEM	1 135	1 441	127,0	3737	1 031 097	36,2

Źródło: obliczenia własne na podstawie Informacji WUP w Opolu

Wykres 3. Wskaźnik liczby beneficjentów projektów systemowych realizowanych przez OPS-y i PCPR-y na 10 tys. mieszkańców

Źródło: opracowanie własne

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

W 2010 r. - w porównaniu do 2008 r., liczba uczestników projektów systemowych OPS i PCPR wzrosła średnio o 27 proc., przy czym najbardziej wzrosła liczba osób uczestniczących w programach aktywności lokalnej – z 126 w 2008 r. do 290 w 2010 r., tj. 2,3-krotnie.

Największy wzrost ogólnej liczby beneficjentów zanotowano w powiatach :

- ✓ Opolu mieście (Miejskim Ośrodku Pomocy Rodzinie w Opolu) – 2,2-krotny;
- ✓ oleskim – o 73 proc.

Natomiast spadek uczestników projektów wystąpił w powiecie strzeleckim (o 3,5 proc.) oraz powiecie krapkowickim – o prawie 12 proc.

Łącznie we wszystkich projektach systemowych realizowanych w latach 2008-2010 przez ośrodki pomocy społecznej i powiatowe centra pomocy rodzinie uczestniczyło 3 737 osób – bezrobotnych mieszkańców województwa, osób długotrwale korzystających ze świadczeń pomocy społecznej.

Na 10 tys. mieszkańców województwa przypadało średnio 36,2 osób uczestniczących w projektach systemowych, przy czym wskaźnik ten jest najwyższy w powiatach:

- ✓ namysłowskim – prawie 80 osób,
- ✓ brzeskim – 66 osób,
- ✓ nyskim – 56 uczestników.

Najmniej osób korzystających z projektów na 10 tys. mieszkańców przypadło w powiecie opolskim ziemskim – 19 osób i prudnickim - 5 uczestników.

Tabela 8. Liczba beneficjentów projektów systemowych realizowanych przez ośrodki pomocy społecznej w latach 2008-2010

Lp.	Powiat	Projekty systemowe realizowane przez ośrodki pomocy społecznej w latach 2008-2010										
		LICZBA BENEFICJENTÓW						Liczba beneficjentów kontraktów socjalnych i programów aktywności lokalnej- razem w latach			Łączna liczba beneficjentów w l. 2008-2010	Spadek /wzrost 2008=100 proc.
		Forma aktywizacji						2008	2009	2010		
		Kontrakty socjalne			Programy aktywności lokalnej							
		2008	2009	2010	2008	2009	2010					
1	BRZESKI	122	41	35	0	106	106	122	147	141	410	116
2	GŁUBCZYCKI	29	24	44	0	0	0	29	24	44	97	152
3	KĘDZIERZYŃSKO-KOZIELSKI	55	60	57	0	0	0	55	60	57	172	104
4	KLUCZBORSKI	86	65	56	0	11	15	86	76	71	233	83
5	KRAPKOWICKI	57	35	37	0	0	0	57	35	37	129	65
6	NAMYSŁOWSKI	51	43	34	50	55	62	101	98	96	295	95
7	NYSKI	154	181	178	0	27	0	154	208	178	540	116
8	OLESKI	53	32	51	0	0	0	53	32	51	136	96
9	OPOLE MIASTO	60	80	130	0	0	0	60	80	130	270	217
10	OPOLSKI	66	79	75	0	0	0	66	79	75	220	114
11	PRUDNICKI	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	x
12	STRZELECKI	70	28	24	15	0	0	85	28	24	137	28
	WOJ. OPOLSKIE - RAZEM	803	668	721	65	199	183	868	867	904	2 639	104

Źródło: obliczenia własne na podstawie Informacji WUP w Opolu

W projektach systemowych realizowanych przez ośrodki pomocy społecznej woj. opolskiego (Poddziałanie 7.1.1) uczestniczyło łącznie w latach 2008 - 2010 2 639 osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, w tym: 868 w 2008 r., a w 2010 r. – 904, tj. o 4 proc. więcej.

Najbardziej wzrosła liczba uczestników w powiatach:

- ✓ Opole - Miasto na prawach powiatu – 2,2 krotnie,
- ✓ Głubczyckim – o 52 proc.

Natomiast zmalała liczba uczestników projektów w powiecie strzeleckim – o 72 proc.

Ponadto – zdecydowanie wzrosła liczba beneficjentów programów aktywności lokalnej – z 65 w 2008r. do 183 w 2010r., tj. ponad 2,8- krotnie (głównie powiat brzeski i namysłowski).

Tabela 9. Liczba beneficjentów projektów systemowych powiatowych centrów pomocy rodzinie w latach 2008-2010

Lp.	Powiat	Projekty systemowe realizowane przez powiatowe centra pomocy rodzinie w latach 2008-2010										
		LICZBA BENEFICJENTÓW						Liczba beneficjentów kontraktów socjalnych i programów aktywności lokalnej- razem w latach 2008-2010			Łączna liczba beneficjentów w l. 2008-2010	Spadek /wzrost 2008=100 proc. 2010
		Forma aktywizacji										
		Kontrakty socjalne			Programy aktywności lokalnej							
		2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010		
1	BRZESKI	0	0	0	54	67	72	54	67	72	193	133,3
2	GŁUBCZYCKI	18	15	20	0	0	0	18	15	20	53	111,1
3	KĘDZIERZYŃSKI	50	40	62	0	0	0	50	40	62	152	124,0
4	KLUCZBORSKI	18	14	45	0	0	0	18	14	45	77	250,0
5	KRAPKOWICKI	19	29	30	0	0	0	19	29	30	78	157,9
6	NAMYSŁOWSKI	0	0	0	7	13	35	7	13	35	55	500,0
7	NYSKI	86	50	130	0	0	0	86	50	130	266	151,2
8	OLESKI	3	36	46	0	0	0	3	36	46	85	1 533,3
9	MIASTO OPOLE	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	x
10	OPOLSKI	12	0	23	0	0	0	12	0	23	35	191,7
11	PRUDNICKI	0	12	16	0	0	0	0	12	16	28	x
12	STRZELECKI	0	18	58	0	0	0	0	18	58	76	x
	WOJ.OPOLSKIE - RAZEM	206	214	430	61	80	107	267	294	537	1 098	201,1

Źródło: obliczenia własne na podstawie Informacji WUP w Opolu

W latach 2008-2010 łączna liczba uczestników projektów systemowych realizowanych przez powiatowe centra pomocy rodzinie (Poddziałanie 7.1.2) wyniosła 1 098. W porównaniu do 2008 r. nastąpił ponad 2-krotny wzrost beneficjentów tych projektów.

Największy wzrost zanotowano w powiatach:

- ✓ oleskim – ponad 15-krotny,
- ✓ namysłowskim – 5-krotny,
- ✓ kluczborskim – 2,5-krotny.

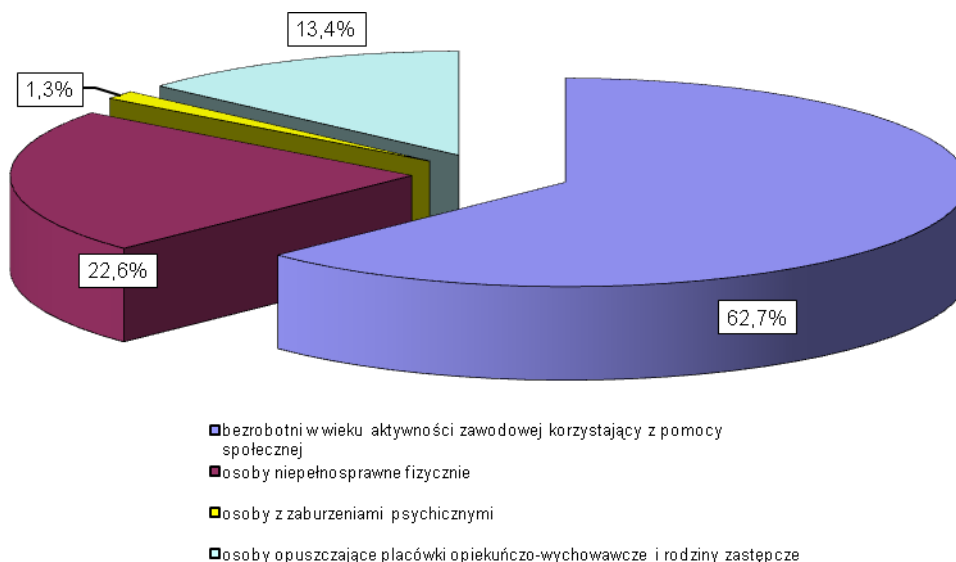
4.1.3 Struktura beneficjentów projektów systemowych w 2010 r.

W 2010 r. spośród 1 441 beneficjentów projektów realizowanych przez ośrodki pomocy społecznej i powiatowe centra pomocy rodzinie było:

- + prawie 63 proc. osób długotrwale bezrobotnych, objętych pomocą społeczną,
- + ponad 22 proc. osób niepełnosprawnych,

- ✚ niecałe 2 proc. osób z zaburzeniami psychicznymi,
- ✚ 13 proc. dzieci i młodzieży opuszczających placówki opieki zastępczej, będące w wieku aktywności zawodowej – niezatrudnione.

Wykres 4. Struktura beneficjentów projektów systemowych OPS i PCPR w 2010 r.

Źródło: opracowanie własne

Tabela 10. Struktura beneficjentów projektów systemowych OPS i PCPR w 2010 r.

Wyszczególnienie	Struktura beneficjentów projektów systemowych realizowanych w ramach Działania 7.1 w 2010 r.			
	Ośrodki pomocy społecznej	Powiatowe centra pomocy rodzinie	Ogółem beneficjenci	struktura w proc.
Beneficjenci ogółem	904	537	1 441	100,0
bezrobotni w wieku aktywności zawodowej korzystający z pomocy społecznej	904	0	904	62,7
osoby niepełnosprawne fizycznie	0	326	326	22,6
osoby z zaburzeniami psychicznymi	0	18	18	1,3
osoby opuszczające placówki opiekuńczo-wychowawcze i rodziny zastępcze	0	193	193	13,4

Źródło: obliczenia własne na podstawie Informacji WUP w Opolu

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

4.1.4 Budżet projektów systemowych ośrodków pomocy społecznej i powiatowych centrów pomocy rodzinie w latach 2008 – 2010

W latach 2008 – 2010 na projekty systemowe ośrodków pomocy społecznej i powiatowych centrów pomocy rodzinie przeznaczono 31 377 tys. zł, z tego:

- ✓ w ośrodkach pomocy społecznej – 23 565 tys. zł (75 proc.);
- ✓ w powiatowych centrach pomocy rodzinie – 7 812 tys. zł (25 proc.).

Koszt dofinansowania tych projektów (ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego) wyniósł ogółem 26 592 tys. zł, tj. blisko 85 proc. (wszystkie projekty otrzymały dofinansowanie z EFS stanowiące około 85 proc. kosztu całego projektu oraz dofinansowanie z budżetu państwa w wysokości 4,5 proc., środków własnych wynosił 10,5 proc.).

Tabela 11 Koszt projektów systemowych realizowanych przez jednostki pomocy i integracji społecznej (ośrodki pomocy społecznej i powiatowe centra pomocy rodzinie) w latach 2008-2010

Lp.	POWIAT	Koszt projektów systemowych realizowanych w latach 2008-2010 przez jednostki pomocy i integracji społecznej			Łączna liczba beneficjentów
		Ogółem	w tym Poddziałania		
			7.1.1 (realizowane przez ośrodki pomocy społecznej)	7.1.2 (realizowane przez powiatowe centra pomocy rodzinie)	
1	BRZESKI	4 371 661	3 352 321	1 019 340	603
2	GŁUBCZYCKI	1 231 658	854 701	376 957	150
3	KĘDZIERZYŃSKO-KOZIELSKI	3 270 362	1 906 416	1 363 946	324
4	KLUCZBORSKI	2 987 396	2 334 400	652 996	310
5	KRAPKOWICKI	1 545 073	1 097 803	447 270	207
6	NAMYSŁOWSKI	2 344 120	1 906 927	437 193	350
7	NYSKI	6 270 057	4 531 495	1 738 562	806
8	OLESKI	1 956 938	1 369 750	587 188	221
9	OPOLE MIASTO	2 930 000	2 930 000	x	270
10	OPOLSKI	2 513 951	2 208 005	305 946	255
11	PRUDNICKI	303 190	0	303 190	28
12	STRZELECKI	1 652 732	1 073 258	579 474	213
	RAZEM	31 377 138	23 565 076	7 812 062	3 737

Źródło: obliczenia własne na podstawie Informacji WUP w Opolu

W latach 2008-2010 najwięcej środków wydatkowały powiaty:

- ✓ nyski - 6 270 tys. zł,
- ✓ brzeski – 4 372 tys. zł,
- ✓ kędzierzyński – 3 270 tys. zł.

Najmniejszy koszt realizacji projektów zanotowano w powiatach:

- ✓ prudnickim – 303 tys. zł,
- ✓ głubczyckim – 1 232 tys. zł

Tabela 12 Koszt projektów systemowych realizowanych przez ośrodki pomocy społecznej w latach 2008-2010 – Poddziałanie 7.1.1

Lp.	POWIAT	Koszt projektów systemowych realizowanych przez OPS-y					Średni koszt przypadający na 1 uczestnika w zł
		Ogółem w latach			Koszt w latach 2008-2010 – razem w zł	Spadek / wzrost 2008=100 proc.	
		2008	2009	2010			
1	BRZESKI	1 090 691	1 248 773	1 012 857	3 352 321	92,9	8 176
2	GŁUBCZYCKI	214 267	266 853	373 581	854 701	174,4	8 811
3	KĘDZIERZYŃSKO-KOZIELSKI	574 179	605 999	726 238	1 906 416	126,5	11 084
4	KLUCZBORSKI	779 023	774 622	780 755	2 334 400	100,2	10 019
5	KRAPKOWICKI	476 788	315 143	305 872	1 097 803	64,2	8 510
6	NAMYSŁOWSKI	603 704	664 296	638 927	1 906 927	105,8	6 464
7	NYSKI	1 460 567	1 665 264	1 405 664	4 531 495	96,2	8 392
8	OLESKI	562 440	348 532	458 778	1 369 750	81,6	10 072
9	OPOLE MIASTO	560 000	810 000	1 560 000	2 930 000	278,6	10 852
10	OPOLSKI	697 783	816 459	693 763	2 208 005	99,4	10 036
11	PRUDNICKI	0	0	0	0	x	x
12	STRZELECKI	666 931	218 130	188 197	1 073 258	28,2	7 834
	WOJ. OPOLSKI - RAZEM	7 686 373	7 734 071	8 144 632	23 565 076	106,0	8 930

Źródło: obliczenia własne na podstawie Informacji WUP w Opolu.

Na realizację projektów systemowych w ramach Poddziałania 7.1.1 ośrodki pomocy społecznej woj. opolskiego w latach 2008-2010 wydatkowały 23 565 tys. zł, w tym najwięcej w powiatach:

- ✓ nyskim – 4 531 tys. zł,
- ✓ brzeskim – 3 352 tys. zł,
- ✓ Opolu mieście – 2 930 tys. zł.

Średni koszt realizacji projektów przypadający na jednego beneficjenta w latach 2008-2010 wyniósł 8 930 zł (największy był w powiatach: kędzierzyńsko-kozielskim – 11 084 zł i Opolu mieście – 10 852 zł).

Natomiast najmniejszy średni koszt projektu wystąpił w powiatach:

- namysłowskim – 6 464 zł,
- strzeleckim – 7 834 zł,
- nyskim – 8 392 zł.

Tabela 13. Koszt projektów systemowych realizowanych przez powiatowe centra pomocy rodzinie w latach 2008-2010 – Poddziałanie 7.1.2

Lp.	POWIAT	Koszt projektów systemowych realizowanych przez PCPR-y					Średni koszt przypadający na 1 uczestnika w zł
		Ogółem w latach			Koszt w latach 2008-2010 – razem w zł	Spadek / wzrost 2008=100 proc.	
		2008	2009	2010			
1	BRZESKI	142 484	293 628	583 228	1 019 340	409,3	5 282
2	GŁUBCZYCKI	89 411	104 560	182 986	376 957	204,7	7 112
3	KĘDZIERZYŃSKO-KOZIELSKI	427 472	427 000	509 474	1 363 946	119,2	8 973
4	KLUCZBORSKI	142 491	117 114	393 391	652 996	276,1	8 480
5	KRAPKOWICKI	94 987	139 783	212 500	447 270	223,7	5 734
6	NAMYSŁOWSKI	23 748	123 238	290 207	437 193	1 222,0	7 949
7	NYSKI	427 471	379 933	931 158	1 738 562	217,8	6 536
8	OLESKI	23 748	221 641	341 799	587 188	1 439,3	6 908
9	OPOLE MIASTO	0	0	0	0	x	x
10	OPOLSKI	130 596	0	175 350	305 946	134,3	8 741
11	PRUDNICKI	0	110 920	192 270	303 190	x	10 828
12	STRZELECKI	0	159 083	420 391	579 474	x	7 625
	WOJ. OPOLSKIE - RAZEM	1 502 408	2 076 900	4 232 754	7 812 062	281,7	7 115

Źródło: obliczenia własne na podstawie Informacji WUP w Opolu.

Powiatowe centra pomocy rodzinie wydatkowały łącznie w latach 2008-2010 7 812 tys. zł, w tym najwięcej PCPR-y w:

- ✓ Nysie – 1 739 tys. zł,
- ✓ Kędzierzynie-Koźlu – 1 364 tys. zł.

Najmniejszy koszt realizacji projektów wystąpił w powiatach:

- ✓ prudnickim – 303 tys. zł,
- ✓ opolskim ziemskim – 306 tys. zł.

Średni koszt przypadający na jednego beneficjenta w latach 2008-2010 wyniósł **7 115 zł** i był największy w powiecie: prudnickim – 10 828 zł, a najmniejszy w powiecie brzeskim – 5 282 zł.

4.1.5 Kadra realizująca projekty systemowe

Tabela 14. Zatrudnienie w jednostkach organizacyjnych pomocy i integracji społecznej (OPS-ach i PCPR-ach) w zakresie realizacji PO KL

Wyszczególnienie	Pracownicy zatrudnieni w jednostkach pomocy i integracji społecznej realizujący projekty systemowe w ramach PO KL			
	Rok		Planowane zatrudnienie w 2010 r.	Spadek / wzrost 2008=100 proc.
	2008	2009		
Ogółem	451	417	450	99,8
w tym:				
w ośrodkach pomocy społecznej	387	342	370	95,6
powiatowych centrach pomocy rodzinie	64	75	80	125,0
<i>Udział pracowników PCPR-ów w proc.</i>	14,2	17,7	17,8	x

Źródło: Bilans potrzeb gmin i powiatów w zakresie pomocy społecznej na lata 2008-2010

Według *Bilansu potrzeb gmin i powiatów w zakresie pomocy społecznej na 2010 r.* liczba pracowników zatrudnionych w jednostkach organizacyjnych pomocy i integracji społecznej, którzy realizują projekty systemowe wynosi 450 osób, w tym:

- ✓ 370 pracowników w ośrodkach pomocy społecznej,
- ✓ 80 zatrudnionych w powiatowych centrach pomocy rodzinie (17,8 proc. ogółu zatrudnionych).

W porównaniu do 2008 r. liczba zatrudnionych w projektach systemowych w roku 2010 jest podobna (w 2008 r. było łącznie 451 osób), przy czym:

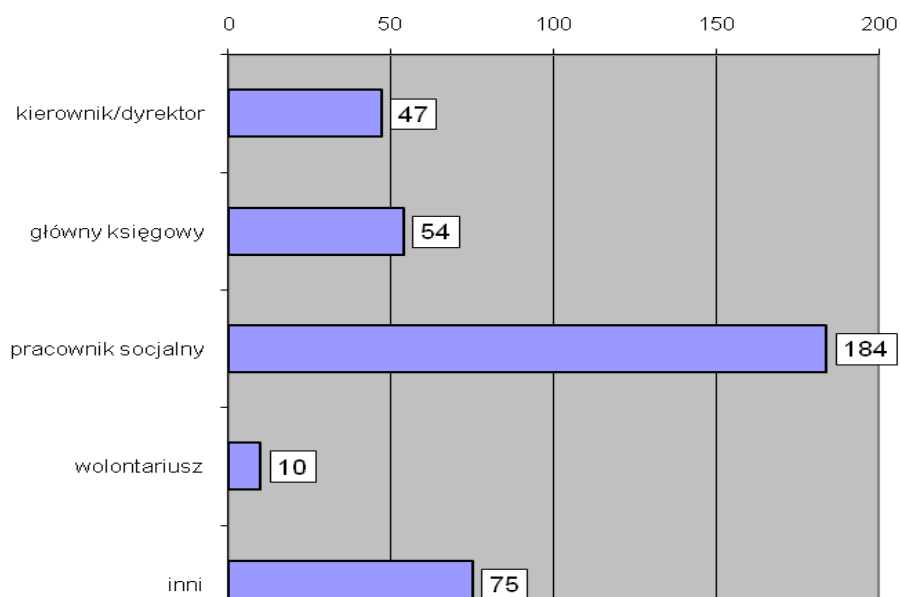
- liczba osób zatrudnionych do projektów w powiatowych centrach pomocy rodzinie wzrosła o 25 proc.;
- liczba pracowników realizujących projekty w ośrodkach pomocy społecznej spadła o 4 proc.

Tabela 15. Zatrudnienie w ośrodkach pomocy społecznej w zakresie realizacji PO KL

Wyszczególnienie	Pracownicy zatrudnieni w ośrodkach pomocy społecznej realizujący projekty systemowe w ramach PO KL			
	Rok		Planowane zatrudnienie w 2010 r.	Spadek / wzrost 2008=100 proc.
	2008	2009		
Ogółem	387	342	370	95,6
<i>w tym:</i>				
kierownik/dyrektor	48	43	47	97,9
główny księgowy	51	48	54	105,9
pracownik socjalny	212	171	184	86,8
wolontariusz	6	3	10	166,7
inni	70	77	75	107,0
Udział pracowników merytorycznych w proc.	56,3	50,1	52,4	x

Źródło : Bilans potrzeb gmin i powiatów w zakresie pomocy społecznej na lata 2008-2010

Wykres 5. Osoby zatrudnione w ośrodkach pomocy społecznej, realizujące projekty systemowe w ramach PO KL w 2010 r.

Źródło: opracowanie własne

W 2010 r. w ośrodkach pomocy społecznej projekty systemowe realizuje 370 pracowników, w tym:

- ✓ 47 dyrektorów /kierowników;
- ✓ 54 głównych księgowych;

- ✓ 184 pracowników socjalnych;
- ✓ 10 wolontariuszy;
- ✓ 75 innych pracowników (koordynatorów i asystentów projektów, pracowników ds. zamówień publicznych, psychologów, doradców zawodowych oraz osób obsługujących projekt - pracowników administracyjnych, informatyków, pracowników ds. finansowych).

W latach 2008-2010 w największym stopniu wzrosła:

- liczba wolontariuszy uczestniczących w projektach systemowych – o 67 proc.,
- liczba pracowników księgowości (głównych księgowych) – o 6 proc.
- liczba innych pracowników – o 7 proc. (przede wszystkim koordynatorów, asystentów projektów oraz innych osób obsługujących ich realizację).

Jednocześnie liczba pracowników socjalnych zatrudnionych w projektach w tym okresie spadła o ponad 13 proc.

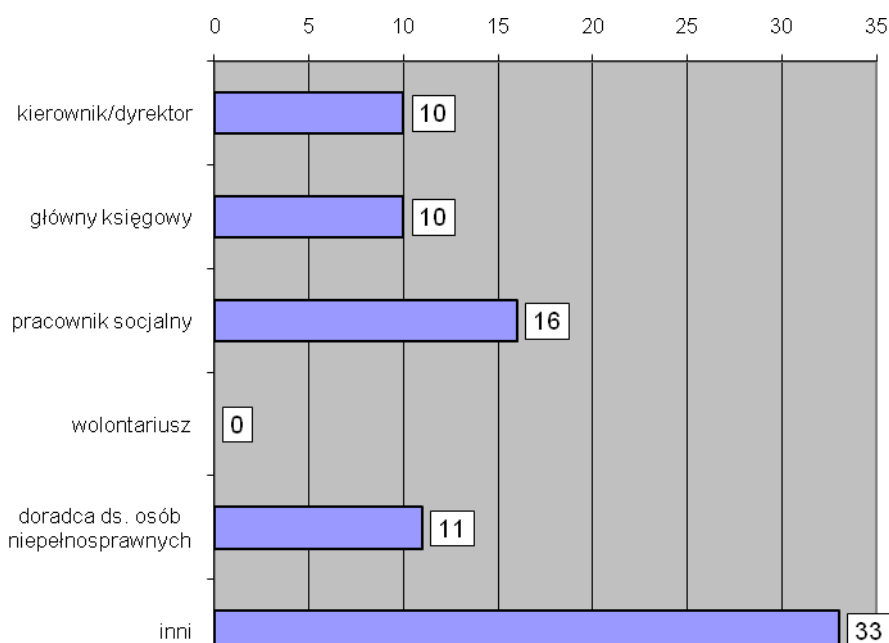
Zmiany w strukturze zatrudnienia osób realizujących projekty systemowe wskazują na wzrastającą rolę zadań o charakterze administracyjnym. Wnioski wynikające z pogłębionych wywiadów indywidualnych, przeprowadzonych z wybranymi realizatorami projektów dowodzą, że najwięcej uwagi i czasu poświęcone zostaje na skrupulatne wypełnienie dużej liczby dokumentów, a także działania organizacyjne (organizację szkoleń, spotkań, prac społecznie użytecznych). W związku z tym znaczącą rolę w realizacji projektów pełnią koordynatorzy i asystenci projektu, a także księgowi i pracownicy ds. zamówień publicznych.

Tabela 16. Zatrudnienie w powiatowych centrach pomocy rodzinie w zakresie realizacji PO KL

Wyszczególnienie	Pracownicy zatrudnieni w powiatowych centrach pomocy rodzinie realizujący projekty systemowe w ramach PO KL			
	Rok		Planowane zatrudnienie w 2010 r.	Spadek / wzrost 2008=100 proc.
	2008	2009		
Ogółem	64	75	80	125,0
<i>w tym:</i>				
kierownik/dyrektor	10	10	10	100,0
główny księgowy	10	11	10	100,0
pracownik socjalny	14	13	16	114,3
wolontariusz	0	0	0	X
doradca ds. os. niepełnosprawnych	2	8	11	550,0
inni	28	33	33	117,8
Udział pracowników merytorycznych %	21,9	28,0	33,8	x

Źródło : Bilans potrzeb gmin i powiatów w zakresie pomocy społecznej na lata 2009-2010

Wykres 6. Osoby zatrudnione w powiatowych centrach pomocy rodzinie, realizujące projekty systemowe w ramach PO KL w 2010 r.

Inaczej przedstawia się struktura zatrudnienia osób w powiatowych centrach pomocy rodzinie realizujących projekty w ramach PO KL. W 2010 r. - porównaniu do 2008 r., wzrosła liczba realizujących projekty o 25 proc. osób, w tym:

- pracowników socjalnych – o 14 proc.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

- innych pracowników – o 18 proc.,
- doradców ds. osób niepełnosprawnych – 5,5- krotnie.

Natomiast nie zmieniła się liczba kierowników/dyrektorów PCPR-ów realizujących projekty.

Jednocześnie w powiatowych centrach pomocy rodzinie udział pracowników merytorycznych realizujących projekty (pracowników socjalnych oraz doradców ds. osób niepełnosprawnych) systematycznie wzrasta – z 21,9 proc. w 2008 r. do 33,8 proc. w 2010 r. Mimo to, udział ten jest dużo mniejszy niż odsetek pracowników merytorycznych (pracowników socjalnych i wolontariuszy) zatrudnionych w ośrodkach pomocy społecznej, który w 2010 r. wynosi 52,6 proc.

4.1.6 Formy wsparcia stosowane w projektach systemowych

Formy wsparcia stosowane w projektach systemowych obejmują 4 podstawowe instrumenty aktywizacji:

- ✓ aktywizację zawodową, polegającą na doradztwie zawodowym, a także udziale beneficjentów w zajęciach KIS-ów, CIS-ów, warsztatach terapii zajęciowej, spółdzielniach socjalnych;
- ✓ aktywizację społeczną, tj. poradnictwo i warsztaty psychologiczne wzmacniające umiejętności życiowe i kompetencje społeczne, zwłaszcza umiejętności poruszania się na rynku pracy;
- ✓ aktywizację zdrowotną obejmującą badania lekarskie związane z podjęciem zatrudnienia oraz ubezpieczenie zdrowotne, ale także szkolenia w zakresie promocji zdrowego trybu życia, zdrowej żywności, umiejętności prowadzenia gospodarstwa domowego itp.;
- ✓ aktywizację edukacyjną polegającą na uczestnictwie beneficjentów w kursach i szkoleniach rozwijających wiedzę i umiejętności (uzupełnienie wykształcenia na wszystkich poziomach kształcenia, kształcenie ustawiczne, rozwój kluczowych umiejętności i kompetencji zawodowych).

Analiza dokumentów dotyczących projektów realizowanych w latach 2008-2010 wskazuje, że występują różnice w zakresie stosowanych form wsparcia w zależności od typu projektu oraz okresu jego realizacji.

W ramach projektów realizowanych w oparciu o **kontrakty społeczne** najczęściej stosowano następujące formy wsparcia:

a) w zakresie aktywizacji zawodowej:

- doradztwo zawodowe (indywidualne i grupowe),
- poradnictwo psychologiczne (indywidualne i grupowe) w zakresie podniesienia umiejętności aktywnego poszukiwania pracy (kursy autoprezentacji, pisanie CV, rozmowy z pracodawcą, trening przedsiębiorczości itp.);

b) w zakresie aktywizacji społecznej:

- warsztaty oraz spotkania indywidualne z psychologiem, prawnikiem, terapeutą obejmujące poradnictwo w zakresie podniesienia umiejętności życiowych i społecznych (prowadzenie gospodarstwa domowego, umiejętności gospodarowania czasem wolnym, budżetem domowym, umiejętności rozwiązywania problemów opiekuńczo-wychowawczych, a także związanych z opieką nad osobami starszymi);

c) w zakresie aktywizacji zdrowotnej:

- głównie profilaktyka i badania zdrowotne związane z podjęciem zatrudnienia, szkolenia i kursy w zakresie prowadzenia zdrowego trybu życia, przygotowywania zdrowej żywności, umiejętności prowadzenia gospodarstwa domowego. Natomiast w projektach realizowanych przez powiatowe centra pomocy rodzinie organizowano turnusy lub zajęcia rehabilitacyjne dla osób niepełnosprawnych;

d) w zakresie aktywizacji edukacyjnej:

- szkolenia i kursy zawodowe, (kursy prawa jazdy, operatora wózków widłowych, obsługa kas fiskalnych, kursy florystyczne oraz z zakresu obsługi komputera, kurs gospodarki magazynowej oraz fakturowania, kurs z zakresu urządzania ogrodów i terenów zielonych, kurs opieki nad dzieckiem lub osobą niepełnosprawną lub starszą, a także kursy w zakresie podnoszenia kluczowych kompetencji zawodowych lub zdobywania nowych umiejętności

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

zawodowych i życiowych - obsługa komputera, nauka j. obcych, kreowanie własnego wizerunku, warsztaty „dbanie o własny wygląd” itp.).

Natomiast w ramach projektów wykorzystujących **programy aktywności lokalnej** – oprócz instrumentów stosowanych w kontraktach socjalnych, podejmowano różne formy wsparcia polegające na metodach środowiskowej pracy socjalnej: pobudzanie i inicjowanie aktywności środowiska lokalnego (organizowanie imprez integracyjnych, festynów, spotkań o charakterze edukacyjnym przeznaczonych nie tylko dla beneficjentów, ale także dla całej społeczności lokalnej). Efektem takich działań jest upowszechnienie problemów osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (np. osób niepełnosprawnych) i zwiększenie poziomu integracji społecznej.

Często stosowanym narzędziem w ramach programów aktywności lokalnej są także: prace społecznie użyteczne, realizowane głównie przez ośrodki pomocy społecznej oraz działalność Klubów i Centrów Integracji Społecznej (obie formy wsparcia omówiono w dalszej części analizy).

Ponadto – w ramach Działania 7.2 – *Przeciwdziałanie wykluczeniu i wzmocnienie sektora ekonomii społecznej*, zrealizowano w latach 2008-2010 szereg projektów konkursowych na łączną kwotę 15 485 tys. zł, w których uczestniczyło 2 347 osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Realizatorem tych projektów są podmioty publiczne i organizacje pozarządowe, tj.:

- ✚ Fundacja Dom Rodzinnej Rehabilitacji Dzieci z Porażeniem Mózgowym w Opolu;
- ✚ Spółdzielnia Socjalna Usługowo-Handlowo-Produkcyjna w Byczynie;
- ✚ Namysłowskie Stowarzyszenie Inicjatyw Gospodarczych w Namysłowie;
- ✚ Stowarzyszenie Rodzin i Przyjaciół Osób z Zaburzeniami Psychicznymi „Nadzieja” w Namysłowie,
- ✚ Fundacja Pomocy Dzieciom „Bądź Dobroczyńcą”,
- ✚ Wojewódzkie Towarzystwo Walki z Kalectwem w Opolu,
- ✚ Gmina Byczyna;
- ✚ Powiat Namysłowski;
- ✚ Powiat Prudnicki;

- ✚ Powiat Kędzierzyńsko-Kozielski,
- ✚ Powiat Strzelecki.

Natomiast w ramach Działania 7.3 – *Inicjatywy lokalne na rzecz aktywnej integracji* zrealizowano projekty konkursowe dla 882 beneficjentów, a ich koszt w latach 2008-2010 wyniósł ogółem 1 142 tys. zł.

Realizatorami projektów są głównie organizacje pozarządowe (a wśród gmin: Biała i Radłów), w tym.:

- ✚ Towarzystwo Pomocy im. Św. Brata Alberta - Koło Brzeskie w Brzegu,
- ✚ Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Stare Koźle,
- ✚ Stowarzyszenie Rodzin Kolpinga w Kolonowskim,
- ✚ Spółdzielnia Socjalna Usługowo-Handlowo-Produkcyjna w Bieczynie,,
- ✚ Stowarzyszenie „Brzeska Wieś Historyczna”.

4.2 Własne programy lokalne realizowane przez instytucje pomocy i integracji społecznej woj. opolskiego w ramach aktywnej integracji

Z informacji Wydziału Polityki Społecznej Opolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Opolu wynika, że w 2009 r. wśród niekonwencjonalnych i niestandardowych działań na rzecz osób potrzebujących, realizowanych przez ośrodki pomocy społecznej woj. opolskiego, część zorganizowano dzięki pomocy lub przy współudziale instytucji publicznych (domy kultury, szkoły, przedszkola, urzędy miast i gmin), Kościoła katolickiego, fundacji, stowarzyszeń, a przede wszystkim osób i firm prywatnych.¹⁹

¹⁹ Informacja Wydziału Polityki Społecznej OUW w Opolu *Niekonwencjonalne formy pomocy społecznej w 2009 r.*
<http://www.wps.opole.uw.gov.pl/> (7.10.2010 r.9⁴⁶)

Tabela 17. Niekonwencjonalne formy realizacji zadań pomocy społecznej w 2009 r. w woj. opolskim

Lp.	Forma pomocy	Liczba uczestników	Koszt ogółem w zł	w tym udział sponsorów
1.	Imprezy dla dzieci (Dzień dziecka, Mikołajki)	8 476	188 489	19 759
2.	Wakacje oraz ferie wiosenne i zimowe	4 550	572 742	96 706
3.	Rehabilitacja osób niepełnosprawnych fizycznie i intelektualnie	1 552	197 164	0
4.	Imprezy dla dorosłych (Wigilia, Święto Seniora, itp.)	12 341	249 043	56 905
5.	Pomoc rodzinie	7 640	-	-
6.	Pomoc bezrobotnym	876	-	-
7.	Zbiórka i rozdawanie darów	3 198	-	-
Ogółem		38 633	1 207 438	173 370

Źródło: Wydział Polityki Społecznej Opolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Opolu

W 2009 r. z różnych form niekonwencjonalnego wsparcia skorzystało 38 633 osoby, w tym najwięcej osób uczestniczyło w imprezach okolicznościowych – łącznie 20 817, w tym:

- ✓ 12 341 osób dorosłych
- ✓ 8 476 dzieci

Koszt realizacji tych zadań wyniósł ogółem 1 207 438 zł, z czego 173 370 zł sfinansowali sponsorzy – głównie instytucje współpracujące z ośrodkiem pomocy społecznej (szkoły, domy kultury, urzędy miast i gmin).

Dla potrzeb niniejszego badania uznano, że szczególną rolę odgrywają w tym zakresie programy i projekty skierowane do osób **bezrobotnych i niepełnosprawnych**, w ramach których prowadzone są różnego rodzaju aktywizujące formy wsparcia.

4.2.1 Niekonwencjonalne formy pomocy realizowane na rzecz osób bezrobotnych w 2009 r.

Tabela 18. Niekonwencjonalne formy pomocy społecznej realizowane w 2009 r. dla osób bezrobotnych

Lp.	POWIAT	Działalność ośrodków pomocy społecznej na rzecz bezrobotnych	w tym:			
			kluby samopomocy,	kluby aktywnego poszukiwania pracy	ośrodki promocji przedsiębiorczości	punkty kontaktowe
			Liczba osób korzystających z tej formy pomocy			
1	BRZESKI	20	0	0	0	20
2	GŁUBCZYCKI	18	0	0	0	18
3	KĘDZIERZYŃSKO-KOZIELSKI	217	0	217	0	0
4	KLUCZBORSKI	130	0	120	10	0
5	KRAPKOWICKI	72	0	57	0	15
6	NAMYSŁOWSKI	0	0	0	0	0
7	NYSKI	94	0	0	0	94
8	OLESKI	0	0	0	0	0
9	OPOLE MIASTO	228	0	228	0	0
10	OPOLSKI	60	0	40	0	20
11	PRUDNICKI	17	0	0	0	17
12	STRZELECKI	20	20	0	0	0
	WOJ. OPOLSKIE - RAZEM	876	20	662	10	184

Źródło: Wydział Polityki Społecznej Opolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Opolu

Najwięcej osób bezrobotnych uczestniczyło w:

- ✓ klubach aktywnego poszukiwania pracy – 662 osoby (głównie w powiatach: kędzierzyńsko-kozielskim, kluczborskim, w Opolu mieście),
- ✓ punktach kontaktowych – 184 osoby.

Natomiast najmniej bezrobotnych korzystało z:

- ✓ klubów samopomocy dla osób bezrobotnych – 20 uczestników,
- ✓ ośrodków promocji przedsiębiorczości – 10 osób.

4.2.2 Niekonwencjonalne formy pomocy realizowane na rzecz osób niepełnosprawnych w 2009 r.

Tabela 19. Niekonwencjonalne formy pomocy realizowane na rzecz osób niepełnosprawnych w 2009 r.

Lp	POWIAT	Kluby integracyjne, towarzystwa interwencji społecznej,			Świetlice (w tym także środowiskowe, socjoterapeutyczne etc.)			Rehabilitacja(w tym także turnusy rehabilitacyjno - terapeutyczne, wyjazdy)		
		Liczba działań	Liczba korzystających	Koszt ogółem	Liczba działań	Liczba korzystających	Koszt ogółem	Liczba działań	Liczba korzystających	Koszt ogółem
1	BRZESKI	1	7	17 620	4	170	290 849	3	68	10 636
2	GŁUBCZYCKI	0	0	0	0	0	0	1	492	50 600
3	KĘDZIERZYŃSKO-KOZIELSKI	7	263	144 000	10	189	76 477	3	101	87 850
4	KLUCZBORSKI	1	15	5 000	1	42	105 000	0	0	0
5	KRAPKOWICKI	0	0	0	4	115	15 000	0	0	0
6	NAMYSŁOWSKI	0	0	0	1	12	12 327	0	0	0
7	NYSKI	1	105	117 046	6	137	30 556	0	0	0
8	OLESKI	4	160	0	5	186	2 400	0	0	0
9	OPOLE MIASTO	0	0	0	1	25	13 900	1	17	23 946
10	OPOLSKI	1	50	19 400	9	361	192 401	16	23	13 847
11	PRUDNICKI	0	0	0	0	0	0	2	4	10 285
12	STRZELECKI	1	20	0	5	116	53 654	0	0	0
	WOJ. OPOLSKIE - RAZEM	16	620	303 066	46	1 353	792 564	26	705	197 164

Źródło: Wydział Polityki Społecznej Opolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Opolu

Łącznie w 2009 r. z niekonwencjonalnych form wsparcia skorzystało **1 552 osoby niepełnosprawne**, w tym:

- uczestnicy świetlic socjoterapeutycznych (w tym: dzieci i młodzież zagrożona wykluczeniem społecznym) – 1 353;
- uczestnicy klubów integracyjnych i towarzystw interwencji społecznej – 620 osób;
- korzystających z turnusów i wyjazdów rehabilitacyjnych - 705 osób.

Ponadto - na podstawie *Bilansu potrzeb* gmin ustalono, że w 2010 r. jednostki organizacyjne pomocy i integracji społecznej – poza realizacją projektów

systemowych oraz prac społecznie-użytecznych i prac interwencyjnych – realizują programy własne, tj. m.in.:

- program wychodzenia z bezdomności (w Kędzierzynie-Koźlu dla 50 osób oraz program zapobiegania bezdomności dla 290 osób);
- program *Uczeń na wsi* realizowany przez OPS-y w: Baborowie, Głubczycach, Kamienniku, Komprachcicach, Pawłowiczkach, Popielowie, Polskiej Cerekwi dla ogółem 123 dzieci;
- program rehabilitacji dzieci niepełnosprawnych w Kietrze – dla 8 dzieci;
- program edukacyjny z zakresu uzależnień w Leśnicy dla 30 osób;
- gminny program ochrony ofiar przemocy (dla 17 osób w Komprachcicach oraz 25 osób w Strzeleczkach);
- programy dla osób ubogich (w Tułowicach dla 300 osób);
- programy dla osób starszych w Zębolicach (*Klub emeryta* dla 60 osób oraz dla osób niepełnosprawnych – 180 osób).

W 2010 r. liczba uczestników programów lokalnych z zakresu pomocy społecznej ma wynieść 2 442 osoby (w 24 gminach woj. opolskiego).

Ponadto 39 ośrodków pomocy społecznej (55 proc.) realizuje zadania z zakresu **systemu profilaktyki i opieki nad dzieckiem i rodziną w sposób wykraczający poza ramy zapisów ustawy o pomocy społecznej**. Należą do nich m. in. następujące działania:

- ✓ realizacja Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (12 OPS-ów);
- ✓ realizacja lokalnych systemów profilaktyki i opieki nad dzieckiem i rodziną (6 OPS-ów);
- ✓ prowadzenie 16 świetlic socjoterapeutycznych (9 OPS-ów);
- ✓ prowadzenie klubów konsultacyjnych zatrudniających pedagogów i psychologów (7 OPS-ów);
- ✓ prowadzenie gabinetów psychologicznych (2 OPS-y);
- ✓ organizacja letniego wypoczynku dla dzieci i młodzieży (3 OPS-y);
- ✓ w Miejskim Ośrodku Pomocy Rodzinie w Opolu kontynuowana jest od kilku lat kampania medialna na rzecz rodzicielstwa zastępczego, w tym

organizowanie punktu informacyjnego w ramach Opolskich Targów Rodzinnych *Fajnie mieć dzieci*;

W 2010 r. gminy planują:

- zwiększyć liczbę świetlic socjoterapeutycznych;
- opracować gminny program profilaktyki i opieki nad dzieckiem i rodziną – 4 gminy;
- poszerzyć pracę zespołów interdyscyplinarnych (Gogolin);
- rozszerzyć zakres pomocy poprzez utworzenie grupowej formy pomocy dla kobiet z problemami wychowawczymi (Kędzierzyn-Koźle);
- zorganizować imprezy integrujące środowisko rodzin zastępczych (Opole);
- zwiększyć zakres działania psychologów i pedagogów (zatrudnienie dodatkowych osób) – Dobrzeń Wielki,
- zorganizować szkolenie dla pracowników socjalnych w zakresie metod przeciwdziałania przemocy domowej,
- kontynuować współpracę z podmiotami tworzącymi system pomocy ofiarom przemocy domowej (*Niebieska Karta*),
- zorganizować i sfinansować turnieje, rajdy, imprezy edukacyjno-terapeutyczne dla dzieci i dorosłych, szkolne programy profilaktyczno-wychowawczych – teatry „Zębowice tutaj zostają” (Gmina Zębowice).

4.3 Praca socjalna w latach 2008-2010

Praca socjalna jest „najważniejszą usługą realizowaną w instytucjach pomocy społecznej”. Zakres i jakość jej stosowania decyduje o skuteczności działania całego systemu.²⁰

Pojęcie pracy socjalnej - z uwagi na jego wieloznaczność - bywa różnie definiowane. Od definicji bardzo wąskich, określających pracę socjalną jako *profesjonalną działalność polegającą na pomocy jednostkom, grupom lub społecznościom we wzbogacaniu lub odbudowywaniu ich zdolności społecznego funkcjonowania oraz na tworzeniu warunków społecznych sprzyjających tym celom* – do definicji bardzo szerokich, zgodnie z którymi praca socjalna to *wszelka*

²⁰ D. Trawkowska, *Portret współczesnego pracownika socjalnego*, Katowice 2006, s. 87

*działalność zawodowa w służbie ludziom potrzebującym wsparcia i pomocy.....*²¹

W efekcie tych trudności definicyjnych – praca socjalna jest różnie interpretowana i tym samym odmiennie bilansowana. Dane statystyczne wynikające ze sprawozdań Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, dowodzą, że występują istotne różnice między poszczególnymi jednostkami pomocy i integracji społecznej, wynikające z odmiennej interpretacji tego świadczenia.

4.3.1 Praca socjalna a pomoc materialna

Tabela 20. Praca socjalna a pomoc materialna w woj. opolskim w latach 2008-2009

Lp.	Powiat	Świadczeniobiorcy pomocy społecznej objęci pomocą w formie							
		pomocy materialnej			pracy socjalnej			Udział pracy socjalnej do pomocy materialnej w proc.	
		2008	2009	2008 r. = 100 proc.	2008	2009	2008 r. = 100 proc.	2008	2009
1	BRZESKI	4 060	4 497	111	1 203	1 547	129	29,6	34,4
2	GŁUBCZYCKI	3 434	3 026	88	1 893	2 050	108	55,1	67,7
3	KĘDZIERZYŃSKO-KOZIELSKI	3 478	3 456	99	2 265	2 125	94	65,1	61,5
4	KLUCZBORSKI	3 228	3 327	103	1 238	1 085	88	38,4	32,6
5	KRAPKOWICKI	2 184	2 153	99	618	981	159	28,3	45,6
6	NAMYSŁOWSKI	2 794	2 980	107	198	302	153	7,1	10,1
7	NYSKI	5 674	6 176	109	1 622	2 053	128	28,6	33,2
8	OLESKI	2 381	2 338	98	431	574	133	18,1	24,6
9	MIASTO OPOLE	2 657	2 692	101	4 743	4 536	96	178,5	168,5
10	OPOLSKI	4 929	5 069	103	1 850	1 923	104	37,5	37,9
11	PRUDNICKI	2 518	2 606	103	1 026	1 080	105	40,7	41,4
12	STRZELECKI	2 552	2 749	108	1 342	1 284	96	52,6	46,7
	WOJ. OPOLSKIE - RAZEM	39 889	41 069	103	18 429	19 540	106	46,2	47,6

Źródło: Sprawozdanie roczne MPIPS-03 - z udzielonych świadczeń pomocy społecznej za lata 2008-2009

W latach 2008-2009 osoby i rodziny objęte pomocą w formie pracy socjalnej stanowiły blisko 50 proc. osób korzystających z pomocy społecznej, tj.:

- ✓ w 2008 r. wskaźnik ten wynosił 46,2 proc.,
- ✓ w 2009 r. – 47,6 proc. (wzrost o 3 pkt proc.).

Przy czym – liczba osób i rodzin objętych pomocą materialną wzrosła o 3 proc., a liczba klientów, którym udzielono pracy socjalnej – o 6 proc.

Największy wzrost pracy socjalnej zanotowano w powiatach:

²¹ T. Kamiński, *Praca socjalna jako działalność zawodowa*, www.seminare.pl/16/kamiński.htm, s1-2

- ✓ krapkowickim – o 59 proc.,
- ✓ namysłowskim – o 53 proc.,
- ✓ oleskim – o 33 proc.,
- ✓ brzeskim – o 29 proc.

Spadek liczby rodzin objętych pracą socjalną wystąpił w powiecie kluczborskim – o 12 proc. i powiecie kędzierzyńsko-kozielskim – o 6 proc.

Procentowy udział pracy socjalnej do pomocy materialnej, wynoszący średnio dla województwa prawie 50 proc. waha się dla poszczególnych powiatów od wartości 168,5 proc. dla Opola miasta do 10,1 dla powiatu namysłowskiego. Wynika to ze wskazanych trudności interpretacyjnych, ale także zadań wykonywanych przez instytucje pomocy społecznej (np. w obszarze działania Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Opolu funkcjonują różnego typu placówki oferujące pomoc wyłącznie w formie pracy socjalnej, co wpływa na wysoki wskaźnik udziału tego świadczenia w stosunku do pomocy materialnej).

Ponadto - w niektórych ośrodkach pomocy społecznej praca socjalna interpretowana jest bardzo wąsko (są to działania systematyczne i długotrwałe, obejmujące poradnictwo, kierowanie do specjalistów, systematyczne wspomaganie rodziny np. w utrzymaniu umiejętności prowadzenia gospodarstwa domowego itp.) Wówczas liczba osób i rodzin objętych pracą socjalną jest mniejsza niż w ośrodkach, gdzie świadczenie to jest traktowane w sposób szerszy (np. każde odwiedzinę osoby lub rodziny).

4.3.2 Czas poświęcany na pracę socjalną w ośrodkach pomocy społecznej

Na podstawie badań Obserwatorium Integracji Społecznej ROPS w Opolu, przeprowadzonych w 2009 r. ustalono, że czas, jaki pracownicy ośrodków przeznaczają na pracę socjalną wynosi średnio 3 godziny i 20 min., przy czym:

- 22,4 proc. osób przeznacza na pracę socjalną 2 godziny;
- 20,3 proc. ankietowanych – 3 godziny;
- 30, 7 proc. – 4 godziny.

Tabela 21. Czas poświęcany na pracę socjalną w ośrodkach pomocy społecznej w 2009 r. wg powiatów

Lp.	POWIAT	Średnia, dzienna liczba godzin poświęcana na pracę socjalną
1	BRZESKI	2,5
2	GŁUBCZYCKI	2,9
3	KĘDZIERZYŃSKO-KOZIELSKI	4,0
4	KLUCZBORSKI	3,8
5	KRAPKOWICKI	3,2
6	NAMYSŁOWSKI	3,0
7	NYSKI	3,1
8	OLESKI	3,3
9	MIASTO OPOLE	3,7
10	OPOLSKI	3,5
11	PRUDNICKI	3,8
12	STRZELECKI	3,1
	WOJ. OPOLSKIE- RAZEM	3,3

Źródło: Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu w opinii pracowników socjalnych woj. opolskiego, 2009 – badanie własne OIS

Najwięcej czasu pracy poświęconego na pracę socjalną zadeklarowali pracownicy socjalni OPS-ów w powiecie kędzierzyńskim – 4 godziny oraz w kluczborskim i prudnickim – po 3,8 godziny. Najmniej – pracownicy w ośrodkach pomocy społecznej w powiecie brzeskim – 2,5 godziny.

Z badań wynika również, że im mniejszy ośrodek pomocy społecznej (mniejsza bezwzględna liczba pracowników) – tym mniej czasu pozostaje na prowadzenie pracy socjalnej.

4.3.3 Trudności związane z ograniczonym stosowaniem pracy socjalnej

Spośród wszystkich badanych pracowników socjalnych – ponad 80 proc. stwierdziło, że czas poświęcany na pracę socjalną jest niewystarczający, a za główne przyczyny wpływające na taki stan uznano:

- ✚ przeciążenie obowiązkami prawno-administracyjnymi (30 proc. wskazań);
- ✚ brak możliwości przełamania biernej postawy klientów pomocy społecznej (18 proc.);
- ✚ zbyt szczegółowe powiązanie ustawy o pomocy społecznej z przepisami kodeksu postępowania administracyjnego (17 proc.).

4. Kontrakty socjalne realizowane w 2009 r.²²

Kontrakt socjalny jest stosunkowo nowym narzędziem stosowanym przez ośrodki pomocy społecznej i powiatowe centra pomocy rodzinie. Wprowadzony został wprawdzie wraz z wejściem w życie nowej ustawy o pomocy społecznej z 12 marca 2004 r., jednak jego stosowanie w pierwszym okresie działania przepisu było mocno ograniczone. W 2005 r. opracowano wzór kontraktu socjalnego, a do dziś trwają dyskusje nad interpretacją i oceną skuteczności tego narzędzia, co powoduje, że zakres jego stosowania jest mocno zróżnicowany.²³

4.4.1. Kontrakty socjalne zawarte w 2009 r. w ośrodkach pomocy społecznej

Tabela 22. Liczba kontraktów socjalnych zawartych w ośrodkach pomocy społecznej w 2009 r.

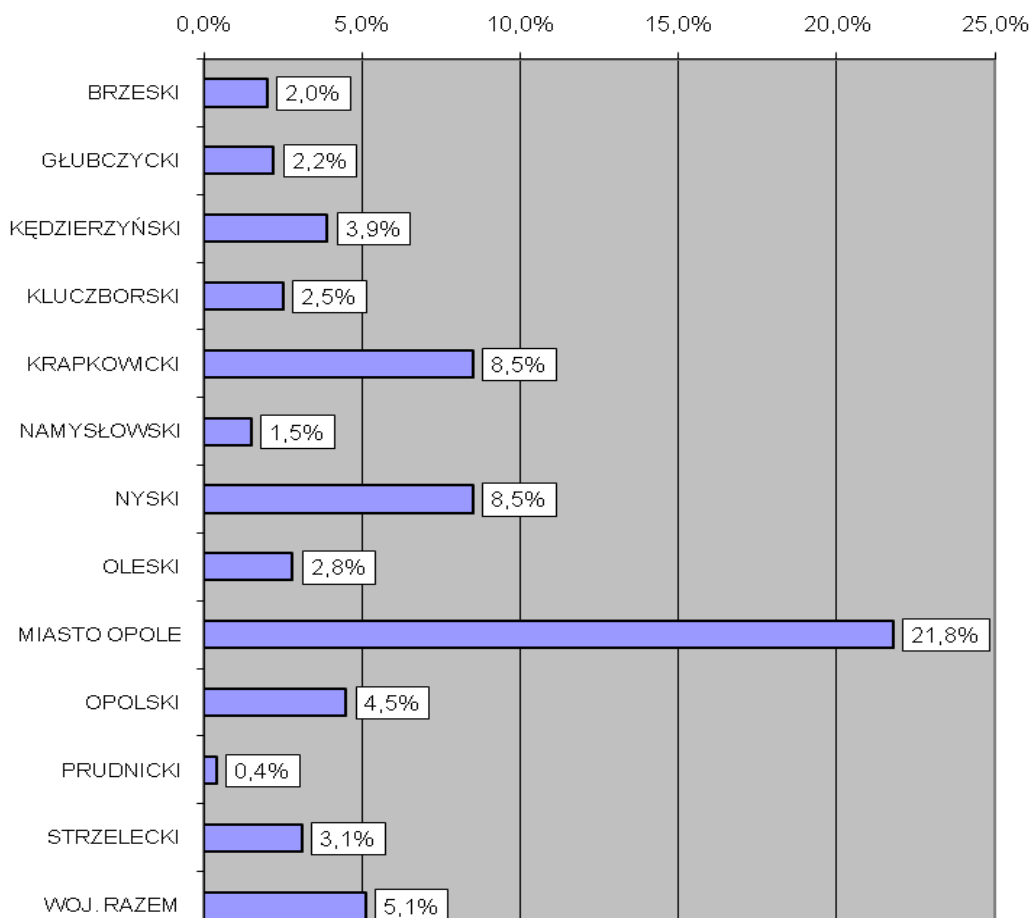
Lp.	Powiat	Liczba ludności stan na 31.12.2009r.	Liczba objętych pomocą społeczną w 2009r.	Udział klientów do liczby mieszkańców w proc.	Liczba osób objętych kontraktami socjalnymi w 2009 r.	Udział kontraktów do l. objętych pomocą w proc.
1	BRZESKI	92 194	4 497	4,9	89	2,0
2	GŁUBCZYCKI	49 406	3 026	6,1	68	2,2
3	KĘDZIERZYŃSKO-KOZIELSKI	100 483	3 456	3,4	135	3,9
4	KLUCZBORSKI	68 777	3 327	4,8	82	2,5
5	KRAPKOWICKI	66 792	2 153	3,2	182	8,5
6	NAMYSŁOWSKI	43 771	2 980	6,8	44	1,5
7	NYSKI	144 064	6 176	4,3	526	8,5
8	OLESKI	67 272	2 338	3,5	65	2,8
9	OPOLE MIASTO	125 964	2 692	2,0	588	21,8
10	OPOLSKI	134 903	5 069	3,8	226	4,5
11	PRUDNICKI	58 833	2 606	4,4	10	0,4
12	STRZELECKI	79 247	2 749	3,5	85	3,1
	WOJ. OPOLSKIE - RAZEM	1 031 706	41 069	4,0	2 100	5,1

źródło: dane Urzędu Statystycznego w Opolu oraz Sprawozdania rocznego MPIPS-03 – z udzielonych świadczeń pomocy społecznej za okres I – XII 2009r.

²² Statystyka dotycząca kontraktów socjalnych prowadzona jest od I półrocza 2009 r.

²³ Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 1 marca 2005r. (Dz. U. z dnia 16 marca 2005r., Nr 42, poz. 409)

Wykres 7. Udział kontraktów socjalnych do liczby osób objętych pomocą społeczną w 2009 r. w proc.

Źródło: opracowanie własne

Zgodnie ze Sprawozdaniem MPiPS-03 za 2009 r. w woj. opolskim zawarto **1 726 kontraktów socjalnych**, którymi objęto **łącznie 2 100 klientów ośrodków pomocy społecznej**.

Liczba ta stanowiła 5,1, proc. ogólnej liczby osób i rodzin objętych pomocą środowiskową, a wskaźnik ten wahał się od 0,4 proc. w powiecie prudnickim do 21,8 proc. w Opolu mieście.

Tabela 23. Kontrakty socjalne zawarte w ośrodkach pomocy społecznej w 2009 r.

Lp.	Powiat	Liczba osób objęta kontraktami socjalnymi w ośrodkach pomocy społecznej		
		I pół. 2009	2009	Proc.
1	BRZESKI	6	89	141
2	GŁUBCZYCKI	20	68	340
3	KĘDZIERZYŃSKO-KOZIELSKIM	86	135	157
4	KLUCZBORSKI	46	82	178
5	KRAPKOWICKI	41	182	444
6	NAMYSŁOWSKI	47	44	94
7	NYSKI	542	526	97
8	OLESKI	45	65	144
9	OPOLE MIASTO	480	588	123
10	OPOLSKI	196	226	115
11	PRUDNICKI	10	10	100
12	STRZELECKI	59	85	144
	WOJ. OPOLSKIE - RAZEM	1 635	2 100	128

Zródło: Sprawozdanie MPIPS-03 z udzielonych świadczeń pomocy społecznej, pieniężnych w naturze i usługach za I półrocze 2009 r. i I-XII 2009 r.

W okresie od lipca do grudnia 2009 r. liczba osób objętych kontraktami socjalnymi wzrosła o 28 proc., przy czym najwięcej w powiecie:

- ✓ krapkowickim – 4,4-krotnie,
- ✓ głubczyckim – 3,4-krotnie,

Natomiast w powiecie prudnickim liczba kontraktów socjalnych w ogóle nie wzrosła, a w powiatach nyskim i namysłowskim nieznacznie zmalała (o 3 i 6 proc.).

4.4.2. Ocena kontraktu socjalnego jako instrumentu aktywnej integracji

Przeprowadzone badania pokazały, że większość pracowników socjalnych (69 proc.) zgadza się ze stwierdzeniem, że *kontrakt socjalny jest ważnym instrumentem pracy socjalnej, ale rzadko jest skuteczny*. Z drugiej strony – prawie 18 proc. badanych stwierdziło, że *jest to zbędna formalność, powiększająca zakres pracy administracyjnej*.²⁴

²⁴ Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu w opinii pracowników socjalnych woj. opolskiego, badania własne OIS, Opole, 2009 r., s.33-34

Tabela 24. Ocena kontraktu socjalnego jako narzędzia pracy socjalnej

Lp.	POWIAT	Ocena kontraktu socjalnego		
		kontrakt socjalny pełni istotną rolę w pomocy społecznej wzmacniając jej skuteczność	kontrakt socjalny jest ważnym instrumentem pracy socjalnej, ale rzadko jest skuteczny	kontrakt socjalny jest zbędną formalnością, powiększającą zakres prac administracyjnych
1	BRZESKI	12	58	30
2	GŁUBCZYCKI	21	59	20
3	KĘDZIERZYŃSKO-KOZIELSKI	15	64	21
4	KLUCZBORSKI	11	71	18
5	KRAPKOWICKI	20	72	8
6	NAMYSŁOWSKI	10	75	15
7	NYSKI	10	72	18
8	OLESKI	9	78	13
9	OPOLE MIASTO	17	81	2
10	OPOLSKI	18	61	21
11	PRUDNICKI	9	91	0
12	STRZELECKI	7	60	33
	WOJ.. RAZEM	13	69	18

Źródło: Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu w opinii pracowników socjalnych woj. opolskiego, 2009 – badanie własne OIS

Najwięcej ocen krytycznych (uznających, że kontrakt socjalny jest zbędnym narzędziem), zanotowano w powiecie strzeleckim – 33 proc. oraz w powiecie brzeskim - 30 proc.

Natomiast najwięcej opinii pozytywnie oceniających kontrakt socjalny wyrazili pracownicy socjalni w powiatach: głubczyckim – 21 proc. i krapkowickim – 20 proc.²⁵

4.5 Prace społecznie użyteczne i roboty publiczne w 2009 r.

4.5.1 Prace społecznie użyteczne w 2009 r.

Z przeprowadzonych badań OIS wynika, że w 2009 r. ponad 84 proc. pracowników socjalnych potwierdziło kierowanie klientów ośrodków pomocy społecznej do prac społecznie użytecznych (odsetek odpowiedzi potwierdzających kierowanie do tych prac wahała się od 47,8 proc. w powiecie oleskim, do 100 proc. w powiatach krapkowickim i kluczborskim).

²⁵ Tamże, s.34

Tabela 25. Liczba osób kierowanych do prac społecznie użytecznych w 2009 r.

Lp.	POWIATY	Deklaracje dot. kierowania podopiecznych do prac społecznie użyteczne		
		Tak - osoby są kierowane - odsetek	Liczba kierowanych podopiecznych	Odsetek objętych pomocą społeczną ogółem w proc.
1	BRZESKI	66,7	129	2,9
2	GŁUBCZYCKI	94,1	151	5,0
3	KĘDZIERZYŃSKO-KOZIELSKI	93,9	224	6,5
4	KLUCZBORSKI	100,0	179	5,4
5	KRAPKOWICKI	100,0	126	5,9
6	NAMYSŁOWSKI	50,0	46	1,5
7	NYSKI	90,0	456	7,4
8	OLESKI	47,8	32	1,4
9	OPOLE MIASTO	92,9	247	9,2
10	OPOLSKI	88,4	197	3,9
11	PRUDNICKI	72,7	37	1,4
12	STRZELECKI	93,3	173	6,3
	WOJ. OPOLSKIE - RAZEM	84,4	1 997	4,9

Źródło: Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu w opinii pracowników socjalnych woj. opolskiego, 2009 – badanie własne OIS

W 2009 r. liczba klientów pomocy społecznej skierowanych do **prac społecznie użytecznych wyniosła 1 997**, co stanowiło 4,9 proc. objętych pomocą społeczną w woj. opolskim.

4.5.2 Roboty publiczne w 2009 r.

W 2009 r. do robót publicznych skierowano 786 podopiecznych ośrodków pomocy społecznej, co stanowiło niecałe 2 proc. ogółem objętych pomocą.

Na taką metodę aktywizacji wskazała ponad połowa badanych pracowników socjalnych, a wskaźnik tych deklaracji wahał się od najniższego w powiecie kluczborskim – 26,0 proc. do najwyższego w powiecie brzeskim – 81,8 proc.²⁶

²⁶ Tamże, s.35

Tabela 26. Liczba osób kierowanych do robót publicznych w 2009 r.

Lp.	POWIATY	Czy podopieczni kierowani są do robót publicznych?		
		Tak - osoby są kierowane - odsetek	Liczba kierowanych podopiecznych	Odsetek objętych pomocą społeczną ogółem w proc.
1	BRZESKI	81,8	136	3,0
2	GŁUBCZYCKI	77,5	74	2,4
3	KĘDZIERZYŃSKO-KOZIELSKI	59,0	53	1,5
4	KLUCZBORSKI	26,0	24	0,7
5	KRAPKOWICKI	43,3	16	0,7
6	NAMYSŁOWSKI	77,5	114	3,8
7	NYSKI	57,0	109	1,8
8	OLESKI	19,6	7	0,3
9	OPOLE MIASTO	38,3	53	2,0
10	OPOLSKI	56,1	66	1,3
11	PRUDNICKI	67,6	38	1,5
12	STRZELECKI	74,9	96	3,5
	WOJ.. RAZEM	55,6	786	1,9

Źródło: Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu w opinii pracowników socjalnych woj. opolskiego, 2009 – badanie własne OIS

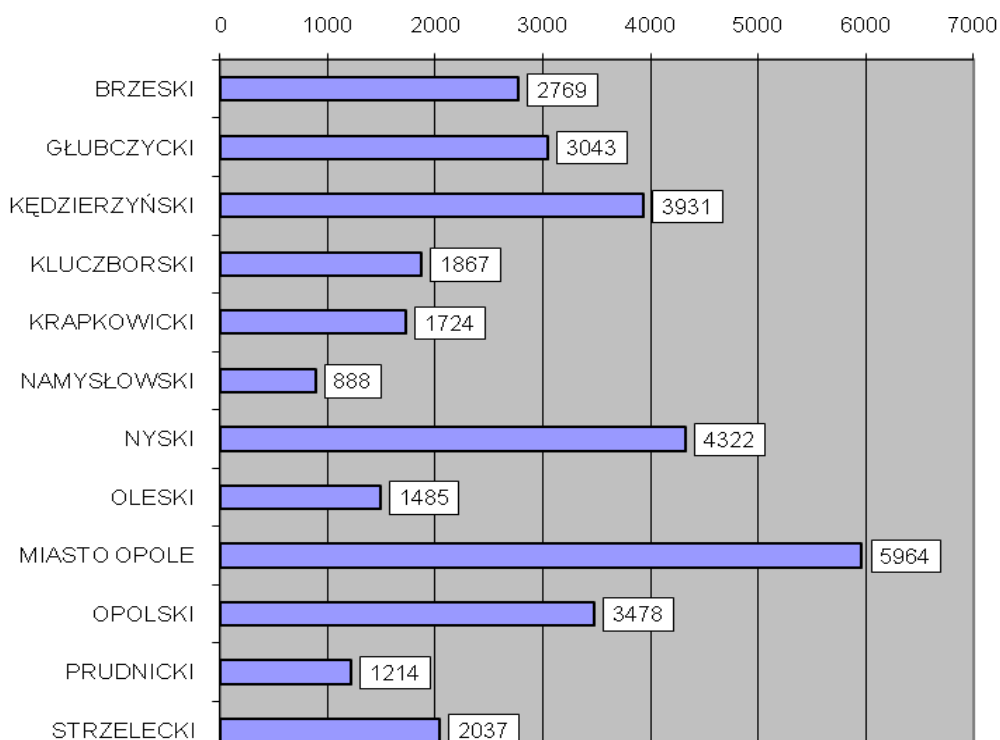
4.6 Beneficjenci działań aktywizacyjnych

Tabela 27. Liczba beneficjentów uczestniczących w różnorodnych formach aktywnej integracji

Lp.	POWIAT	OGÓŁEM	Liczba uczestników - klientów OPS-ów i PCPR-ów, korzystających z pozamaterialnych form wsparcia						
			w tym w ramach:						Udział uczestników w stosunku do l. mieszkańców w proc.
			projektów systemowych w latach 2008-2010	pracy socjalnej w 2009 r.	kontraktów socjalny so w 2009 r.	prac społecznie użytecznych w 2009r.	robót publicznych w 2009 r.	Innych programów własnych	
1	BRZESKI	2 769	603	1 547	89	129	136	265	3,0
2	GŁUBCZYCKI	3 043	150	2 050	68	151	74	550	6,2
3	KĘDZIERZYŃSKO-KOZIELSKI	3 931	324	2 125	135	224	53	1070	3,9
4	KLUCZBORSKI	1 867	310	1 085	82	179	24	187	2,7
5	KRAPKOWICKI	1 724	207	981	182	126	16	212	2,6
6	NAMYSŁOWSKI	888	350	302	44	46	114	32	2,0
7	NYSKI	4 322	806	2 053	526	456	109	372	3,0
8	OLESKI	1 485	221	574	65	32	7	586	2,7
9	OPOLE MIASTO	5 964	270	4 536	588	247	53	270	4,7
10	OPOLSKI	3 478	255	1 923	226	197	66	811	2,6
11	PRUDNICKI	1 214	28	1 080	10	37	38	21	2,1
12	STRZELECKI	2 037	213	1 284	85	173	96	186	2,6
	WOJ. OPOLSKIE - RAZEM	32 722	3 737	19 540	2 100	1 997	786	4 562	3,2

Źródło: obliczenia własne

Wykres 8. Liczba beneficjentów uczestniczących w różnorodnych formach aktywnej integracji – ogółem w powiatach

Źródło: opracowanie własne

W latach 2008-2010 w pozamaterialnych, aktywizujących formach wsparcia uczestniczyło ogółem 32 722 beneficjentów²⁷.

Najwięcej osób objęto:

- ✓ praca socjalną – blisko 20 tys. osób;
- ✓ programami własnymi realizowanymi przez gminę – 4 562 osoby (w tym najwięcej osób uczestniczyło w klubach integracyjnych, świetlicach socjoterapeutycznych dla dzieci z rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz formach wsparcia dla osób bezrobotnych);
- ✓ projektach systemowych w ramach PO KL – łącznie 3 737 osób.

Średni udział uczestników aktywnych form wsparcia do liczby ludności w woj. opolskim wynosi 3,2 proc. mieszkańców i waha się od 2,0 proc. w powiecie namysławskim do 6,2 proc. w powiecie głubczyckim.

²⁷ Liczbę beneficjenci projektów w ramach Po KL ustalono jako sumę liczby osób w latach 2008-2010, ponieważ uczestnikami tych projektów nie mogą być te same osoby, natomiast liczba osób objętych pozostałymi formami wsparcia dotyczy roku 2009 (zazwyczaj te same osoby korzystają z pracy socjalnej i innych programów).

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Niski wskaźnik udziału beneficjentów w działaniach aktywizacyjnych zanotowano również w powiatach: oleskim – 2,2 proc. oraz prudnickim – 2,1 proc.

Natomiast wysoki odsetek uczestników tych działań występuje także w Opolu mieście – 4,7 proc. oraz powiecie kędzierzyńsko-kozielskim – 3,9 proc.

Jednocześnie w ramach realizowanych przez podmioty publiczne i organizacje pozarządowe projektów konkursowych PO KL (Działania 7.2 i 7.3), wsparciem objęto dodatkowo 2 347 osób, jednak z uwagi na brak szczegółowych danych o beneficjentach tych projektów, trudno przypisać te osoby do poszczególnych powiatów.

4.7 Usamodzielnieni podopieczni w 2009 r.

Tabela 28. Liczba i struktura usamodzielnionych klientów pomocy społecznej w 2009 r.

Województwo opolskie	Liczba usamodzielnionych klientów pomocy społecznej	Proc.
Ogółem	1 963	100,0
z tego korzystający z pomocy		
do 1 roku	592	30,2
od 1 do 2 lat	463	23,6
pow. 2 lat	908	46,3
z tego objęci pomocą w formie		
pracy socjalnej	1 942	98,9
w tym: kontraktu socjalnego	489	24,9
z tego rodzaj usamodzielnienia		
podjęcie pracy	1 114	56,7
otrzymanie świadczeń emeryt-rent	321	16,4
wyjazd za granicę	183	9,3
inne	345	17,6

Źródło: obliczenia własne na podstawie Informacji Wydziału Polityki Społecznej OUW w Opolu (<http://www.wps.opole.uw.gov.pl/>) (8.10.2010 r. 911⁴⁶)

Z danych Wydział Polityki Społecznej OUW w Opolu wynika, że w 2009 r. w woj. opolskim usamodzielniono się blisko 2 000 osób i rodzin korzystających z pomocy społecznej.

Wśród usamodzielnionych przeważały:

— osoby korzystające z pomocy dłużej niż 2 lata – 46,3 proc.;

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

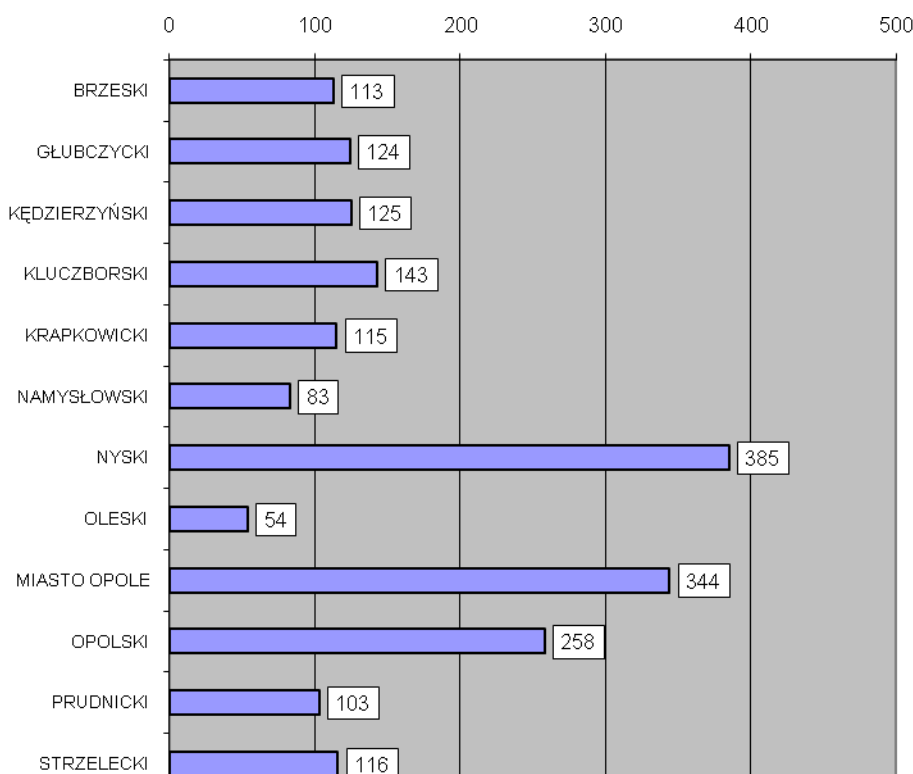

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

- osoby objęte pozamaterialnymi formami wsparcia (pracą socjalną) prawie 99 proc.;
- osoby, które usamodzielniały się w wyniku podjęcia pracy – prawie 57 proc.

Wykres 9. Liczba osób usamodzielnionych w 2009 r. w powiatach woj. opolskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie Informacji Wydziału Polityki Społecznej OUW w Opolu

Ponadto – zgodnie ze Sprawozdaniem MPiPS-03 w 2009 r. w woj. opolskim w trakcie usamodzielniania było ogółem 116 wychowanków placówek opieki zastępczej, w tym:

- 40 wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych,
- 51 dzieci opuszczających rodziny zastępcze,
- 17 osób opuszczających inne placówki.

Tabela 29. Liczba usamodzielnionych osób w powiatach woj. opolskiego w 2009 r.

Lp.	POWIAT	Liczba usamodzielnionych w 2009 r.						
		Ogółem	Wskaźnik liczby usamodzielnionych do I. objętych pomocą ogółem	w tym:				
				Rodziny z osobą bezrobotną	Rodziny wielodzietne	Rodziny niepełne	Rodziny emerytów rencistów	Inne osoby i rodziny
1	BRZESKI	113	2,5	87	9	7	9	7
2	GŁUBCZYCKI	124	4,1	98	28	12	9	2
3	KĘDZIERZYŃSKO-KOZIELSKI	125	3,6	72	6	33	15	4
4	KLUCZBORSKI	143	4,3	88	21	25	3	6
5	KRAPKOWICKI	115	5,3	59	11	20	8	17
6	NAMYSŁOWSKI	83	2,8	56	4	12	3	8
7	NYSKI	385	6,2	256	26	61	23	19
8	OLESKI	54	2,3	30	7	8	4	6
9	OPOLE MIASTO	344	12,8	208	33	76	39	9
10	OPOLSKI	258	5,1	161	35	39	24	3
11	PRUDNICKI	103	4,0	53	17	28	14	11
12	STRZELECKI	116	4,2	63	8	19	17	13
	WOJ. OPOLSKIE - RAZEM	1 963	4,8	1 231	205	340	168	105

Źródło: obliczenia własne na podstawie Informacji Wydziału Polityki Społecznej OUW w Opolu

Wśród ogółem usamodzielnionych było:

- 1 231 rodzin z osobą bezrobotną (63 proc.);
- 340 rodzin niepełnych (17 proc.);
- 205 rodzin wielodzietnych (10 proc.);
- 168 rodzin emerytów i rencistów (8 proc.);
- 105 innych osób i rodzin (5 proc.).²⁸

Średni **wskaźnik liczby usamodzielnionych** w stosunku do liczby klientów pomocy społecznej wyniósł w 2009 r. **4,8 proc.** i **wahał się od 12,5 proc. w Opolu mieście do 2,3 proc. w powiecie oleskim.**

Niskie wartości tego wskaźnika występują również w powiatach:

- brzeskim – 2,5 proc.;
- namysłowskim – 2,8 proc.;
- kędzierzyńsko-kozielskim – 3,6 proc.

Usamodzielnienie jest procesem złożonym i zależy nie tylko od skuteczności działań aktywizacyjnych, ale także od możliwości lokalnego rynku pracy.

²⁸ Odsetek nie sumuje się do 100 proc., ponieważ ta sama rodzina może być wymieniona jako niepełna i wielodzietna jednocześnie.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

5. Wyniki pogłębionych wywiadów indywidualnych i grupowych z pracownikami instytucji pomocy i integracji społecznej

W związku z opracowaniem niniejszego materiału pracownicy OIS przeprowadzili wywiady pogłębione z pracownikami ośrodków pomocy społecznej oraz powiatowych centrów pomocy rodzinie, dotyczące realizacji projektów systemowych w ramach PO KL, a także innych form aktywnej integracji.

Wywiady zawierają subiektywne oceny i opinie pracowników badanych instytucji i obejmują następujące grupy zagadnień:

- 1.1 Beneficjenci projektów systemowych;
- 1.2 Twarde i miękkie efekty projektów systemowych;
- 1.3 Stosowane formy aktywizacji;
- 1.4 Problemy związane z realizacją projektów;
- 1.5 Kontrakt socjalny jako narzędzie aktywizacji.

5.1 Beneficjenci projektów systemowych

Projekty systemowe realizowane przez OPS-y i PCPR-y skierowane są do określonych grup osób: bezrobotnych, nieaktywnych zawodowo, zatrudnionych i zagrożonych wykluczeniem społecznym, które są osobami w wieku aktywności zawodowej i korzystają ze świadczeń pomocy społecznej, a także osób traktowanych jako otoczenie osób wykluczonych społecznie (osoby mieszkające we wspólnym gospodarstwie domowym).²⁹ Badani pracownicy ośrodków pomocy społecznej i powiatowych centrów pomocy rodzinie wskazywali przede wszystkim na bezrobocie jako źródło prowadzenia działań aktywizacyjnych. Jak wskazuje jeden z nich (...) *to bezrobocie, długotrwałe bezrobocie (...) powodem tego, że tak się źle dzieje, że, że no (...) ludzie zaczynają uważać, że to jest już stan taki stały i, że nic się nie da zmienić. I w związku z tym zamykają się w sobie i nie szukają wyjścia z sytuacji (wywiad 2)*. Jednocześnie zaznaczają, że bezrobotni są równie dobrymi pracownikami, jak inni. Wg jednego

²⁹ Zasady przygotowywania, realizacji i rozliczania projektów systemowych Ośrodków Pomocy Społecznej, Powiatowych Centrów Pomocy Rodzinie oraz Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013., Warszawa 1 stycznia 2010 r.

z respondentów (...) oni w ogóle nie odbiegają od... przeciętnego pracownika, który idzie i szuka pracy, z uwagi na to, że na przykład są biedniejsi lub zagrożeni wykluczeniem społecznym. Są tak samo traktowani przez pracodawców i tak samo wydajni.(...) Nie są gorsi, a mają poczucie tego (...) i tak się spalają podczas rozmów kwalifikacyjnych i jeszcze nie pokazując nawet swoich kwalifikacji, co potrafią faktycznie, że są dobrymi, karnymi pracownikami, którzy chcą się uczyć, którzy chcą podnosić kwalifikacje zawodowe, i którzy doceniają w ogóle to, że mają wynagrodzenie za pracę.(...) Oni często czuli się wyzyskiwani i oszukiwani (wywiad 1).

Brak wiary we własne umiejętności i zniechęcenie, wynikające z własnych niepowodzeń życiowych, jest szczególnie widoczne wśród osób niepełnosprawnych. Wg jednego z respondentów (...) czasami się myśli, że daje się pieniądze, że daje się wszystko (...) ale mają oni taką wyuczoną bezradność., że to i tak się nie uda. Nawet jak tam pójdą. Oni mają życiowe doświadczenia, kiedyś próbowali, nigdy się nie udaje. Nauczyli się funkcjonować tak jak jest i tak trudno, że tak powiem ich czasami ich wybić (wywiad 4).

Sposoby rekrutacji i pozyskiwania klientów do projektów aktywizacyjnych uzależnione są od kilku czynników, w tym przede wszystkim wielkości gminy lub powiatu oraz zakresu prowadzonych działań. Jednocześnie - w opinii respondentów – istotną rolę pełni promocja prowadzonych działań, tym bardziej gdy instytucja planuje dotrzeć do większej liczby klientów i przeprowadzić inny niż dotychczas stosowany sposób rekrutacji. Jak opisuje jeden z badanych (...) doszliśmy do wniosku, że chcielibyśmy, żeby wszyscy o tym wiedzieli, którzy są wpisani w ramy tego projektu, czyli wszystkie osoby, które są w tej grupie..(...) bo wcześniej było tak, że były wyznaczane przez pracowników socjalnych i to pracownicy socjalni, tylko i wyłącznie decydowali o tym, kto będzie w projekcie. Natomiast my, oczywiście nie umniejszając roli pracownika socjalnego, zrobiliśmy, jakby krok wcześniej, czyli (...) wezwaliśmy wszystkie osoby w wieku aktywności zawodowej, wszystkie osoby niepełnosprawne i zagrożone wykluczeniem społecznym na rozmowy kwalifikacyjne (wywiad 1).

Nabór osób do projektu, szczególnie osób niepełnosprawnych, może wynikać nie tylko z posiadanych informacji w instytucji. Wg jednego z respondentów (...) generalnie bazujemy (...) na informacjach... prasowych , internetowych, ta nasza telewizja miejska, co jest i tak na prawdę na własnych też dokumentach. Jest to bezpośrednie dotarcie do...i najskuteczniejsze (...) można (...) też pocztą pantoflową. Ktoś powiedział komuś kto brał udział u nas w projekcie. Te osoby przychodzą nawet w tym samym roku, co osoba biorąca udział i już się chcą zapisać na przyszły rok (wywiad 4).

Jednak badani zaznaczali, że choć informacje pochodzące z mediów to bardzo skuteczny sposób rekrutacji, najbardziej pomocne w dotarciu do osób wymagających wsparcia są ich dane własne lub dane innych instytucji działających w obszarze pomocy i integracji społecznej. Jak wskazuje jeden z respondentów (...) najbardziej skuteczny sposób to (...) bazowanie na własnych dokumentach.(...) bezpośrednio z danych, od komisji orzekania o niepełnosprawności, i my tam bezpośrednio właśnie do tych ludzi, którzy gdzieś tam na wsi są, gdzieś tam, i my, bezpośrednio do nich docieramy (wywiad 4).

Liczbę osób objętych projektami realizatorzy działań aktywizacyjnych często wiążą z sytuacją na rynku pracy. Szczególnie dotyczy to obszarów wiejskich, które mają ograniczone możliwości tworzenia nowych miejsc pracy dla osób bezrobotnych. Inaczej jest w ośrodkach miejskich, które mają większą liczbę potencjalnych uczestników. Wskazują na to dwie odpowiedzi. Wg respondenta z ośrodka wiejskiego (...) *akurat w każdej edycji przyjęliśmy po dziesięć osób, bo na tyle możemy to realizować w naszych warunkach* (wywiad 3). Natomiast wg badanego z ośrodka miejskiego, z uwagi na zainteresowanie projektem, konieczne były działania, które uwzględniałby wzrastającą liczbę uczestników, w tym tworzenie list rezerwowych. Jak wskazuje (...) *my nigdy nie zakładamy, żeby zrobić rekrutację tylko i wyłącznie na tyle, ile mamy miejsc. Wcześniej sobie listę rezerwową robimy. (...) Jak już uruchomimy cały mechanizm rekrutacji, to tak zawsze się okaże, że mamy za mało miejsc niż chętnych* (wywiad 4).

5.2 Twarde i miękkie rezultaty realizacji projektów

Na prowadzenie aktywnej polityki społecznej składa się szereg praktycznych działań, które w wyniku realizacji projektów w ramach PO KL winny umożliwić osobom aktywizowanym nabycie konkretnych umiejętności i kompetencji. Jednak podejmowane działania winny być realizowane w taki sposób, by przyczynić się do najlepszej efektywności i skuteczności celów wyznaczonych przez politykę społeczną.

Ocena efektywności działań jest bardzo trudna. Jeszcze trudniej wyciągnąć konkretne wnioski, gdy obszar działania dotyczy sfery ludzkiej aktywności. Aktywna

polityka społeczna to nie tylko dążenie do zwiększenia kompetencji zawodowych osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i zwiększenia ich szans na rynku pracy. Wiele z jej efektów związanych jest ze sferą wewnętrzną człowieka, a jej rezultaty dają się zaobserwować w zachowaniu klienta dopiero po ukończeniu projektu. Dotyczyć to może np. nabywania kompetencji społecznych poprzez zwiększanie zdolności komunikowania się lub nabywania postaw asertywnych, wzrost pewności siebie i samooceny (mogą to też być bardziej wymierne umiejętności jak wiedza o zarządzaniu własnymi pieniędzmi, przygotowanie cv).

Umiejętności te zaliczane są do tzw. miękkich efektów, które trudno zmierzyć lub policzyć, choć mają istotne znaczenie dla realizacji celów projektów. Są traktowane jako etap do osiągnięcia tzw. twardych efektów, czyli uzyskania konkretnych kompetencji i uprawnień pomocnych na rynku pracy.³⁰

Jak wskazuje jeden z respondentów (...) *zaraz po treningu kompetencji i umiejętności społecznych (...) które kończą warsztat aktywnego poszukiwania pracy (...) osoby idą na kurs zawodowy, mimo, że (...) bardzo obawialiśmy się, że osoba, która będzie prowadziła ten warsztat będzie miała duży problem z naszymi uczestnikami... no bo jak nauczyć kogoś gospodarować za dwieście złotych. Lub za trzysta. Przez cały miesiąc, opłacając rachunki (...) Ale co się okazało... Okazało się - bo te warsztaty, były po tych treningach, czyli te osoby już były jakoś nauczone asertywności, komunikacji, nie traktowania źle wszystkich i one już były nauczone - że gdy ja jestem niemiła dla pani to pani też jest (...) niemiła dla mnie. Takich podstawowych, elementarnych rzeczy trzeba było ich nauczyć (...)* (wywiad 1).

Twarde efekty często mają charakter ekonomiczny, który prowadzi do wzrostu dochodu lub powstawania nowych miejsc pracy.

Respondenci podkreślali, że oba rodzaje efektów – twarde i miękkie – są równie ważne. Efekty twarde nie mają racji bytu bez efektów miękkich, ponieważ zmiany zachodzące w mentalności beneficjentów pod wpływem działań „miękkich”, z czasem mogą być policzalne. Dlatego głównym celem pracy z klientami pomocy społecznej - uczestnikami projektów, jest zmiana ich postaw. Uświadomienie im istoty funkcjonowania w życiu społecznym, potrzeby aktywności i nabywania podstawowych kompetencji społecznych. Tym bardziej, że wg jednego

³⁰ Rezultaty twarde (policzalne, ilościowe) to np. liczba osób, które znalazły zatrudnienie, liczba osób, które podniosły kwalifikacje. Rezultaty miękkie (trudno mierzalne, jakościowe) to np. zwiększenie zdolności komunikowania się, motywacji do działania, osobistych, wzrost wiedzy, pewności siebie.

z respondentów uczestnicy projektu (...) *nauczyli się sięgania do zasobów, które mają, a o których w ogóle nie myśleli, że mają* (wywiad 1).

Realizacja miękkich efektów to ważny element wyzwania w uczestnikach nowych typów zachowań i sposobów myślenia. Uczestnicy poprzez udział w kursach i szkoleniach osiągają pewien poziom samoświadomości, który pozwala im zauważyć, że ich sytuacja i położenie zależy od nich samych.

Wg jednego z badanych osób zaproponowane w 2009 r. w ramach projektu działania motywacyjne przyniosły bardzo dobre rezultaty. Zauważono pozytywną zmianę podejścia uczestników do oferowanego wsparcia, szczególnie gdy zajęcia odbywały się poza ich miejscem stałego zamieszkania, gdy (...) *osoby, które wyjechały ze swojego środowiska miały... przez dwadzieścia cztery godziny, przez siedem dni styczność ze specjalistami, czyli psychologami, z pracownikami socjalnymi, gdzie mogli uzyskiwać pomoc stricte od razu, jak coś się wydarzyło* (...) (wywiad 1). Grupa integrowała się, co (...) *zdało egzamin, bo osoby bardzo wysoko podniosły sobie swoją motywację. Zupełnie zaczęły inaczej podchodzić do różnego rodzaju problemów. Więcej rzeczy widziały w sobie i, że (...), to co ich dotyczy zależy w gruncie rzeczy od nich, a wcześniej to wina była na zewnątrz. I tak jak mieliśmy troszkę problemów z tym, żeby zachęcić te osoby, żeby wyjechały. Ponieważ one, no niestety rzadko wyjeżdżają bądź nigdy* (wywiad 1).

Respondenci podkreślali również integracyjny charakter projektów, który umożliwiał ich uczestnikom powrót do głównego nurtu życia społecznego, bez izolowania się od reszty społeczeństwa. Podkreślali, że osobom aktywizowanym najtrudniej jest zmienić swoje położenie życiowe, ponieważ paraliżuje ich strach przed zmianą. W takich sytuacjach beneficjentom często towarzyszą stany niepokoju lub poczucia zagrożenia. Wejście na rynek pracy i uniezależnienie się od pomocy społecznej wiąże się z podjęciem odpowiedzialności za własne życie, na co wiele osób korzystających z usług pomocy społecznej nie jest gotowych. Wierzą oni, że zawsze znajdzie się ktoś kto się nimi zaopiekuje, a także ktoś na kogo w razie problemów można zrzucić winę. Zmiana tych postaw, motywacji jest istotą pracy z klientem pomocy społecznej.

Zgodnie z relacją jednego z respondentów (...) *osoby zostały przygotowane bardzo dobrze do tego, jak odbyć rozmowę kwalifikacyjną przez telefon, czyli jak zachować się w sytuacji takiej jak odmawia mi pracodawca, czyli jak zostawić po sobie pozytywne wrażenie, żeby móc tam zadzwonić dalej* (...) *jak się zachować, żeby doszło do spotkania*

i dobrze się zaprezentować (...). Dostali do ręki telefon i mieli na żywo taką rozmowę właśnie z pracodawcą. (...) I nie chcieli dzwonić. Doszło do nas to... że problem nie polega na tym, że nie ma pracy, tylko oni mają wewnętrzne lęki przed zmianą całego swojego życia. (...) My już ich nauczylismy, oni już mają świadomość co mają robić, ale boją się zmiany swojego życia. Jak oni będą żyli bez ośrodka pomocy społecznej i całą odpowiedzialność (...) będą ponosić na swoich barkach. To nie jest tak (...), że my dajemy osoby na kursy zawodowe, a potem nic. (...) nie będzie nic dopóki nie zmieni się toku myślenia osoby, a jest to możliwe tylko i wyłącznie przy bardzo intensywnej pracy z tą osobą (wywiad 1).

Stąd niezmiernie istotne jest organizowanie warsztatów wyjazdowych, które poprzez zmianę otoczenia pozwalają na przełamanie oporu i biernej postawy klientów pomocy społecznej. W zgodnej opinii respondentów są to chwile, w których beneficjenci przekonują się do sensu prowadzonych działań w ramach projektów.

Podczas warsztatów i szkoleń wytwarzają się także więzi społeczne, które w innych okolicznościach byłyby trudne do wytworzenia. Zawierają się nowe znajomości, dzięki którym uczestnicy projektu mogą poznać osoby o podobnej sytuacji życiowej. W takich grupach uczestnicy spotykają się z lepszym zrozumieniem i akceptacją, podnosząc tym samym własną samoocenę i wiarę w siebie. *Grupy są tak zintegrowane, że osoby, które prowadzą zewnętrzne warsztaty (...) mówią, że rzadko spotykają się z tak zintegrowanymi grupami w ogóle. Szczególnie, że... jest to specyficzna grupa osób wykluczonych społecznie i że bardzo dobrze się z nimi pracuje. Do tego wszystkiego są otwarci i chłonni wiedzy (wywiad 1).*

Przykładem na długofalowe efekty projektu, wykraczające poza czas jego realizacji, są relacje między osobami powstałe w czasie ich uczestnictwa w kole zainteresowań dziennikarskich.

(...) Zorganizowało się kółko zainteresowań dziennikarskich, gdzie oni chcą pisać co myślą... Jak oni widzą to ze swojej strony. Opowiadać swoje historie. Jak projekt wpłynął na nich, ale nie tylko o projekcie, o sobie (wywiad 1).

W efekcie zajęć, które uzmysłowiły uczestnikom jak ważnymi są osobami w życiu innych ludzi, bo mają własne zdanie i mogą to przekazać, powstała swoista sieć wsparcia społecznego oparta na regularnych spotkaniach uczestników koła.

(...) Oni tworzą później jakieś znajomości ze sobą, że po udziale w projekcie kontynuują je (...) Po jednym z takich projektów stworzyli grupę wsparcia swoją i mają potrzebę spotykania się ze sobą tu u nas (wywiad 4).

W czasie tych spotkań osoby wymieniają się własnymi doświadczeniami, wspierają się nawzajem i pomagają w rozwiązywaniu trudnych problemów życiowych.

Według respondentów udział w projektach ma przede wszystkim przygotować beneficjentów na zmianę własnego stylu życia. Jest to jeden z zasadniczych celów, który trudno zakwalifikować do miękkich lub twardych efektów, co wynika z trudności obiektywnych, ponieważ zmiany zachodzą przede wszystkim w sferze mentalnej uczestników projektu. Jednak bez tego elementu trudno jest mówić o trwałym usamodzielnianiu się beneficjentów i skutecznym poszukiwaniu przez nich pracy.

Jak wskazuje jeden z badanych (...) *myślimy o tym, że te osoby się usamodzielniają przede wszystkim i odejdą z pomocy społecznej. To nie polega na tym, że chcemy je wyrzucić, tylko po prostu rodzina będzie funkcjonowała prawidłowo. Jeśli ona podejmie pracę, jeśli dziecko będzie miało zapewnione przedszkole (...) to ta rodzina funkcjonuje zdrowo w środowisku. I nasze warunki się polepszają automatycznie* (wywiad 3).

Znalezienie pracy po zakończeniu projektu lub w trakcie jego trwania jest tym skutkiem, który jest najbardziej wymierny i efektywny. Nie tylko poprawia sytuację finansową rodziny, ale ogranicza zjawiska patologii i problemów społecznych, szczególnie, że niektórym klientom pomocy społecznej potrzeba niewielkiego wsparcia, aby sami odnaleźli się na rynku pracy i zaczęli się na nim swobodnie poruszać. Wg jednego z badanych (...) *na chwilę obecną projekt jest od lutego... organizowany, już realizowany... i 22 osoby wypadły z projektu z czego dziewięćdziesiąt procent podjęła zatrudnienie z tych 22 osób... Więc to już na dzień dobry daje jakiś... albo fakt tego, że faktycznie te osoby były tak dobrane, że one były dobrze ocenione przez pracowników socjalnych, że one potrzebowały tylko lekkiego wsparcia, żeby weszły na rynek pracy* (wywiad 1).

Znalezienia zatrudnienia przez klientów pomocy społecznej jest jednak w wielu przypadkach bardzo trudne. Zdaniem respondentów o widocznym efekcie danego projektu można mówić, gdy choć kilka osób znajdzie pracę. Najczęściej są to pojedyncze przypadki, ale – jak wskazują respondenci - bez aktywnego udziału uczestników projektu ich szanse na rynku pracy byłyby zdecydowanie mniejsze. Badani mają ograniczoną wiedzę o uczestnikach projektów podejmujących pracę, co powoduje, że trudno jest określić liczbę usamodzielnionych klientów pomocy

społecznej (...) mamy tutaj sukcesy, parę osób podjęło zatrudnienie, ale nie potrafię w tym momencie powiedzieć ile dokładnie (wywiad 1); ... około dziesięciu osób w tej początkowej fazie podjęło jakieś tam prace, takie dorywcze, staże zawodowe, wróciło na rynek pracy lub (...) z tych opiekunek domowych to wiem, że dwie wykonują albo taką pomoc sąsiedzką. Po prostu umawiają się... z mieszkającą w pobliżu osobą wymagającą opieki i tak prywatnie jak gdyby. Jedna pani jest chyba normalnie na umowę (wywiad 2).

Z przeprowadzonych wywiadów wynika, że na zwiększenie efektywności realizowanych projektów duży wpływ mogą mieć staże zawodowe po ukończeniu projektu. Beneficjenci mogliby wówczas w praktyce wykorzystać nabyte umiejętności oraz wciągnąć się w regularny rytm pracy (...) to byłoby kropką nad i. Warsztaty, szkoła się, nabierają umiejętności zawodowych i tych dodatkowych, a później jak by szli na staż, nazwijmy to praktyka, żeby w praktyce mogli to gdzieś wykorzystać. Jakby dołożyć jeszcze ten staż zobaczyliby, że to nie jest tak straszne (wywiad 4).

Istotnym jest także wsparcie pieniężne, które nie wiązałoby się tylko z samym uczestnictwem w projekcie beneficjenta, ale byłoby pomocne w jego zatrudnieniu i podniesieniu poziomu satysfakcji z wykonywanej pracy np. na stażu. Jak wskazuje jeden z badanych refundacja kosztów przygotowania do zawodu osoby aktywizowanej z gwarancją zatrudnienia przez pracodawcę (...) miałoby bardzo wymierne efekty. No tak pod względem umowy, że ten człowiek przynajmniej przez rok, on ma pracę. I jak on się w ciągu roku przyzwyczai, że on musi rano wstać, pójść do pracy i za miesiąc dostanie konkretne pieniądze, nie takie jak zasiłek u nas... to może się okazać, że to jest dobre (wywiad 2).

Ocena skuteczności projektów winna być zależna od realizacji twardych i miękkich efektów, ponieważ skuteczność jednych jest zdeterminowana skutecznością drugich. Ukończenie kursu lub uzyskanie nowych uprawnień zawodowych to nie jedyny element ułatwiających zdobycie pracy. Ważne są też umiejętności niemierzalne, trudno policzalne, związane ze własną samooceną osoby aktywizowanej i przekonaniem o wartości jaką stanowi praca i jej rola w aktywnym życiu każdego człowieka.

5.3 Formy aktywizacji

Badani pracownicy ośrodków pomocy społecznej i powiatowych centrów pomocy rodzinie zgodnie deklarowali, że w ich ośrodkach prowadzone są różne formy aktywizacji beneficjentów, tj. aktywizacja społeczna, aktywizacja zawodowa, aktywizacja edukacyjna oraz aktywizacja zdrowotna.

Jednakże działania w ramach poszczególnych form aktywizacji często nakładają się (np. aktywizacja zawodowa może pełnić równocześnie funkcję aktywizacji społecznej lub edukacyjnej), a jego poszczególne etapy są nierzadko dostosowywane do konkretnej sytuacji klientów (inaczej przebiega aktywizacja osoby niepełnosprawnej lub długotrwale bezrobotnej albo uzależnionej od alkoholu).

Aktywizacja społeczna jest uznawana przez respondentów za podstawę do dalszych działań. W jej ramach klient nabiera podstawowych umiejętności społecznych, niezbędnych w czasie poszukiwania pracy. Uczy się komunikowania się, nabiera motywacji, nabiera umiejętności niezbędnych do właściwego gospodarowania własnym budżetem.

Pracę z klientem w ramach aktywizacji społecznej prowadzi głównie psycholog. Zajęcia mają charakter indywidualny lub pracy warsztatowej. Przy czym nabywanie przez beneficjentów umiejętności społecznych nie kończy się z chwilą zakończenia kursów lub szkoleń. Jest to długotrwały proces, który ma zmienić na lepsze sposób życia beneficjentów. Jak wskazuje jeden z respondentów (...) *jeżeli chodzi (...) o aktywizację społeczną, to tu jesteśmy tak przygotowani, że proponujemy im warsztaty i teraz... jest różnica (...) w dwutysięcznym ósmym, te działania były stacjonarne, czyli były warsztaty z psychologiem. Czyli, właśnie osoby się uczyły komunikacji, motywacji do działania, gdzie... wszystkie lęki, jakieś można było wykryć. I potem osoby miały spotkania indywidualne z psychologiem. W dwutysięcznym dziewiątym rozpoczęliśmy próbnie na osobach niepełnosprawnych taki trening kompetencji umiejętności społecznych stricte i to był wyjazdowy. Natomiast pierwsza grupa miała tak jak to było w dwutysięcznym ósmym. W związku z tym, że ten trening bardzo dobrze wyszedł. Jednocześnie badany zaznacza, że (...) my już ich nauczylismy, oni już mają świadomość co mają robić, ale boją się zmiany swojego życia. Jak oni będą żyli bez ośrodka pomocy społecznej i całą odpowiedzialność (...) będą ponosić na swoich barkach. To nie jest tak (...), że my dajemy osoby na kursy zawodowe, a potem nic. (...) nie będzie nic dopóki nie zmieni się toku*

myślenia osoby, a jest to możliwe tylko i wyłącznie przy bardzo intensywnej pracy z tą osobą (wywiad 1).

Aktywizacja zawodowa ma na celu bezpośrednie przygotowywanie klienta do wejścia na rynek pracy. W tym celu organizuje się takie zajęcia, które zwiększą umiejętności beneficjenta w aktywnym poszukiwaniu pracy. Zgodnie z opinią jednego z respondentów (...) *trzeba wziąć pod uwagę specyfikę naszych klientów, bo ci długotrwale bezrobotni to są osoby, które kiedyś, tam kiedyś, niektórzy zarejestrowani jeszcze w dziewięćdziesiątych latach w urzędzie pracy i tak sobie są bezrobotni. (...) W pierwszym rzędzie trafiają do psychologa. (...) Psycholog ma zdiagnozować, potem doradca zawodowy ... przygotować. Znaczy w ogóle (...) do jakiej pracy będą się kwalifikowali najlepiej* (wywiad 2).

Aktywizacja społeczna i zawodowa przygotowują klientów do aktywnego poszukiwania zatrudnienia i w konsekwencji do podjęcia pracy. Respondenci wskazują na wiele barier, które trzeba pokonać, aby odpowiednio zmotywować i zachęcić klientów do zmiany swojej sytuacji. Zdaniem badanych często sytuacja rodzinna klientów stanowi przeszkodę do dalszej aktywizacji. Badani wskazywali także na problemy alkoholowe. Brak pracy jest w takich przypadkach jednocześnie przyczyną i skutkiem marginalizacji lub wykluczenia społecznego oraz innych problemów towarzyszących tym procesom.

Istotną rolę w procesie niwelowania deficytów klienta pomocy społecznej może pełnić asystent rodziny. Wg jednego z badanych (...) *wprowadziłem asystenta... rodziny. (...) Tutaj też są takie wymierne skutki, bo też jeden stanął... oj bezrobotny od lat. (...) Pracuje i to do tego stopnia dobrze pracuje, że zakład pracy w którym podjął zatrudnienie zwolnił pracowników (...) ale zaraz przechwyciła go inna firma i pracuje w dalszym ciągu. Był taki dobry* (wywiad 2).

Aktywizacja edukacyjna wiąże się ściśle z aktywizacją społeczną i zawodową. Obejmuje głównie wszelkiego rodzaju kursy, szkolenia i warsztaty, mające na celu przygotowanie klienta do roli pracownika, który posiada odpowiednie kwalifikacje oraz wiedzę do wykonywania konkretnego zawodu.

Jak wskazuje jedno z respondentów (...) *my stosujemy formę... i zawodowe, i edukacyjne... Wszystkie, tak można powiedzieć... naprawdę, bo oferujemy pomoc psychologa..., doradcy zawodowego. Są kursy zawodowe. (...) Edukacyjną raczej nie.*

Chociaż też... no w pewnym sensie są kursy, ale myśleliśmy nawet o szkołach, ale... napotykałyśmy problemy. Jeszcze jest jedna aktywizacja wiązana z zakładami pracy, też jest to, no nie do końca dopracowane i mamy z tym duże problemy (wywiad 3).

Niezmiernie istotna w tym przypadku jest dobra współpraca służb społecznych z lokalnymi pracodawcami oraz władzami gminy. Mimo, że jak wskazywali respondenci, nie można zmusić pracodawców do zatrudnienia osób bezrobotnych, jednak w wielu przypadkach udaje się podjąć efektywną współpracę w tym zakresie (po odbyciu odpowiedniego szkolenia lub kursu zawodowego, klienci mieliby możliwość zakwalifikowania się na staż bądź praktykę u pracodawcy). Pozwoliłoby to na wykorzystanie i w pewnym sensie sprawdzenie nabytych umiejętności w praktyce zawodowej. Po okresie stażu, czy praktyki pracodawca zdecydowałby o ewentualnej możliwości zatrudnienia klienta. Dla beneficjentów dawałoby to nieocenioną możliwość zdobycia doświadczenia zawodowego oraz realną szansę na zdobycie zatrudnienia, bez trudnego etapu poszukiwania pracy.

Wg jednego z badanych, celem zachęcenia pracodawców do współpracy (...) była organizowana taka konferencja, na którą byli zaproszeni pracodawcy, którzy wyrazili chęć zorganizowania takiego stażu zawodowego i zaproszone też były osoby niepełnosprawne, które były zainteresowane odbyciem tego stażu w odpowiednim zawodzie...miejscu (wywiad 4).

Podstawową rolę aktywizacji zdrowotnej jest objęcie beneficjentów obowiązkowym ubezpieczeniem zdrowotnym, we współpracy z powiatowym urzędem pracy. Beneficjenci są kierowani do lekarza medycyny pracy, który stwierdza, czy dana osoba nadaje się do wykonywania konkretnego zawodu.

Inaczej przebiega aktywizacja zdrowotna osób niepełnosprawnych, która w tym przypadku obejmuje szersze działania, prowadzone równolegle z działaniami z zakresu aktywizacji społecznej, zawodowej i edukacyjnej.

Działania aktywizacyjne osób niepełnosprawnych obejmują przede wszystkim różnego rodzaju zajęcia rehabilitacyjne (zajęcia na basenie, turnusy rehabilitacyjne realizowane w ramach projektów systemowych, a także w ramach programów własnych dofinansowywanych ze środków PFRON). Opisuje to jeden z badanych mówiąc, że (...) w kwestii takiej zdrowotnej to jest możliwość do dofinansowania w turnusach rehabilitacyjnych, i te osoby w ramach naszych projektów na te turnusy jeżdżą (wywiad 4).

5.4 Problemy w realizacji projektów

Problemy wynikające z realizacji projektów w gminach i powiatach woj. opolskiego współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej można podzielić na dwa rodzaje. Pierwsze wiążą się z problemami natury praktycznej, związanymi głównie z naborem do projektu, drugie dotyczą kwestii merytorycznych, w tym przede wszystkim finansowania i rozliczania projektu. Stanowią one najważniejsze, choć nie wszystkie problemy, z którymi stykają się realizatorzy projektów.

Jednym z istotnych problemów, z którymi borykają się respondenci, szczególnie w gminach wiejskich, są trudności z przekonaniem klienta pomocy społecznej do uczestnictwa w oferowanych w ramach projektu formach aktywizacji - kursach, warsztatach, szkoleniach. Realizatorzy projektów, proponując klientom różne sposoby poprawienia swojej sytuacji, często spotykają się z ich strony z postawami niechęci i braku zainteresowania, a wszelkie zmiany traktują jako zagrożenie i możliwość utraty dotychczasowego statusu. Jak wskazuje jeden z respondentów (...) *nawet zebranie tych dziesięciu osób to jest duży problem, bo ludzie są jednak mimo wszystko oporni. Boją się. Dla nich w ogóle przychodzenie na szkolenia to już jest wielki opór, dlatego, że (...) ludzie są przyzwyczajeni do danej sytuacji. (...) W danym środowisku przyzwyczaili się, że siedzą w domu, nie robią nic. (...) Kiedy są szkolenia, kiedy są właśnie jakieś zajęcia no to muszą... my nie robimy tak, żeby codziennie przyjeżdżali, bo wiadomo, że to są i koszty (...). Staramy się im pomóc, ale przynajmniej w miesiącu kilka razy, żeby nauczyli się nawet tego kontaktu, jakby kiedyś mieli dojeżdżać do pracy. I powiem, że jest bardzo duża bariera, żeby, musimy te osoby mobilizować do pracy, ciągle przypominać, wydzwaniać. Mówię... jakby tak tylko bazować na zaproszeniach i jednym telefonie to prawdopodobnie projekt po miesiącu by się rozpadł* (wywiad 3).

Czasami przeszkodą jest sam dojazd do ośrodka czy innego miejsca na szkolenie lub warsztat. Mimo, że uczestnicy mają zapewniony zwrot kosztów dojazdu, to z uwagi na częsty brak jakiejkolwiek komunikacji na danym terenie (autobusowej, kolejowej, prywatnej) jest on utrudniony. Gminy wynajmują dla uczestników specjalnie busy, jednak koszt takiego przedsięwzięcia jest bardzo wysoki i zawyża ogólne koszty projektu. Dodatkowo, w przypadku osób niepełnosprawnych dochodzą bariery natury architektonicznej, które wymuszają na realizatorach nie tylko zapewnienie uczestnikom odpowiedniego transportu na

zajęcia, ale także właściwych warunków pobytowych. Jeden z respondentów wskazuje, że (...) *dojazdy nawet do samego ośrodka. To też jest problem. Bo... autobusy nie jeżdżą. (...) przede wszystkim ci ludzie nie mają samochodów. Czasami chcą dojeżdżać po siedem, osiem kilometrów rowerami do nas. (...) Robimy tak, że na przykład z danej miejscowości wybieramy dwie, trzy osoby, żeby był jednak kontakt. (...) Jak mamy możliwość to załatwiamy w ramach projektu transport. Są dowożone na szkolenia te osoby. (...) Przede wszystkim dojazdy są dla nich trudnością* (wywiad 3).

Projekty często kierowane są do osób znajdujących się w bardzo trudnej sytuacji życiowej, co wymaga od pracowników pomocy społecznej działań długofalowych, nierzadko rozłożony na wiele miesięcy, a nawet lat. Dodatkową trudność stanowią liczne schorzenia klienta – psychiczne i fizyczne, które wymuszają modyfikację działań uwzględniających indywidualne potrzeby klienta. Zgodnie z opiniami badanych (...) *jeżeli ludzie przez lata, lata całe stale tkwili sobie w tym marazmie no to, no to nagle wyjść (...) żeby uwierzyli w siebie, no to też nie jest sprawa.. nawet jednego roku* (wywiad 2), a ponadto (...) *najpierw trzeba dotrzeć do człowieka, zastanowić się dlaczego ten człowiek jest w takiej sytuacji, a nie innej i potem zastanawiać się co można dla niego zrobić i czy, w ogóle jest sens* (wywiad 1).

Jednym z największych problemów nastroczających najwięcej trudności realizatorom projektów są kwestie finansowe. Respondenci często podkreślali brak możliwości elastycznego traktowania przyznanych środków na przedsięwzięcia wymagających większych nakładów. Szczególnie jest to widoczne przy realizacji projektów powiatowych centrów pomocy rodzinie kierowanych do osób niepełnosprawnych. W tych przypadkach koszty przypadające na beneficjenta mogą się różnić z uwagi na konieczność zapewnienia każdemu uczestnikowi np. specjalistycznego transportu lub niezbędnych przyrządów do szkolenia. Jak wskazuje jeden z badanych (...) *jeżeli my mamy zapewnić im minimum te 3 elementy aktywnej integracji i chcemy im zorganizować jakiś kurs. To okazuje się, że to jest troszeczkę, że tak powiem nieracjonalne bo na jedną osobę nie potrzeba aż pięć tysięcy zł. Ona nie potrzebuje aż tylu. Jej wystarczy jeden kurs, on nie potrzebuje aż tyle, żeby uczestniczyć we wszystkich 4. Są takie, które by potrzebowały te 4 jak niepełnosprawne osoby. Jednemu na realizację te 2 tys. wystarczy, a drugiej niepełnosprawnej te 2 nie wystarczy, ale nie możemy przerzucić. A są różni, każdy ma inne potrzeby* (wywiad 4). A inny respondent dodaje (...) *W granicach stu tysięcy oscylujemy (...) W kwestii samego projektu, samego, samych założeń takich... pieniędzy na poszczególne działania troszeczkę,*

wydaje mi się jest za mało, bo jest [tylko – przyp. OIS] pięć tysięcy na, na kontrakt (wywiad 2).

Respondenci ubolewają też nad koniecznością zwrotu wszystkich środków, powstałych w wyniku ich racjonalnego i oszczędnego działania, które chętnie przeznaczyliby na inne działania. Wprawdzie realizatorzy projektów podejmują próby wykorzystania powstałych oszczędności na inne cele, jednak sposoby zatwierdzenia tych zmian są tak czasochłonne, że często kończy się to fiaskiem. Opisuje to jeden z badanych mówiąc, że (...) *jeżeli chodzi o jednostki budżetowe, czyli nas, tzn. my jesteśmy bardzo uzależnieni od urzędu miasta, czyli od tego wszystkiego rodzaju paragrafów, nie paragrafów itd. (...) jeżeli np. okazuje się, że my gdzieś tam mamy oszczędności, a według zasad powinniśmy wydatkować całą kwotę, no bo wstyd jest oddać pozyskane środki, czyli żeby wydatkować całą kwotę, a musimy działać racjonalnie, oszczędnie itd. Jak tu nam wszystkie „mądre” przepisy mówią. Więc robimy te wszystkie procedury tak jak się należy, przetargi po czym planujemy w projekcie dajmy, jaką tam kwotę na zadanie okazuje się, że wykorzystujemy, nie wiem 70 proc. środków na to. Chcemy to potem przeznaczyć na coś nowego i tu się zaczyna no schody. Bo np. 2 miesiące Wojewódzki Urząd Pracy to zatwierdza, bo ona z nami koresponduje czy tak, czy tak, czy z tej strony czy z tamtej. Więc trwa to dwa miesiące, po czym następny miesiąc trwa, to zanim to się przełoży na paragrafy w Urzędzie Miasta i dopiero później ja mogę wydatkować, tak? I czasami już nie ma na to czasu i musimy oddać pieniądze (wywiad 1).*

Czasami problemy natury finansowej wynikają z interpretacji przepisów prawnych. Przykładem tego jest dodatek pieniężny dla specjalistów do spraw finansowych w jednej z placówek. Wg badanego przez dwa lata trwania projektów nikt nie kwestionował pobieranie takiego dodatku. Podczas trzeciej edycji projektu został on jednak zakwestionowany, przy czym wynikało to nie ze zmiany przepisu, ale jego interpretacji. W konsekwencji jednostka zmuszona została do pokrycia powstałych należności z własnych środków.

Takie sytuacje mają wpływ na decyzje jednostek o realizacji projektów współfinansowanych ze środków UE. Jednak przyczyny braku zainteresowania projektami unijnymi mogą mieć także inne źródła.

Wiele jednostek pomocy społecznej rezygnuje z realizacji projektów, ponieważ wiąże się to z przyjęciem większej ilości obowiązków wykonywanych w ramach codziennych zadań. Respondenci często wyrażają opinię, że czas

i wysiłek poświęcany na realizację projektu jest nieadekwatny do dodatkowego wynagrodzenia, który on przewiduje. Także liczba osób, która ma go realizować jest zbyt mała w stosunku do przewidzianych zadań. Jak zaznacza jeden z respondentów udział w projekcie to tylko gwarancja satysfakcji z wykonywanej pracy zawodowej, bez większych gratyfikacji finansowych. Jednocześnie jeden z badanych wskazuje, że (...) *projekty konkursowe są wychwalane ponad wszystko. „Systemówkę” [projekty systemowe – przyp. OIS] się robi, też nie ma obowiązku (...) część robi, część nie. (...) Jest taka sytuacja, że ci co robią, wręcz w ogóle się tego nie nagłaśnia. (...) Ja spotykam się z taką sytuacją, że śmieją się z nas, że wy sobie bierzecie prace w zamian za nic. Nasza satysfakcja jest tylko taka, że ktoś tam podjął pracę. (...) I dlatego ja się nie dziwię, że część ośrodków rezygnuje* (wywiad 3). Podobnie wypowiada się inny respondent, zaznaczając, że (...) *projekty, to zresztą nie tylko ja, bo rozmawialiśmy również w innych ośrodkach. Bo jest tak, jest to projekt systemowy (...) ten ośrodek, który przystępuje, wiadomo ma więcej pracy... w ogóle nie mamy więcej pracowników, więc musimy robić w ramach naszych. (...) Koszty, jakie są opłacane nawet dla pracowników, czy dla tego koordynatora są zbyt małe, bo nikt za te pieniądze nie chce robić* (wywiad 3).

Brak odpowiedniej gratyfikacji finansowej za realizację projektów to nie jedyna przyczyna zniechęcająca instytucje pomocy społecznej do działania, tym bardziej, gdy środki przyznane na obsługę projektu trzeba zwracać z uwagi na nową interpretację przepisów. Problem właściwej interpretacji przepisów dotyczy także innych zadań zapisanych w projekcie, w tym przede wszystkim kwalifikowania usług i zleceń. Obawa, że po zakończeniu projektu część kosztów może zostać uznana za niekwalifikowalne i trzeba będzie je zwrócić jest wielką przeszkodą w podjęciu decyzji o realizacji projektu. Jeden z badanych czuje, że (...) *cały czas jest taki strach. Że przyjdzie ktoś, kto będzie miał inną interpretację i nam podważy mimo tego, że już będziemy mieć potwierdzone przez Wojewódzki Urząd Pracy itd. Przyjdzie jakaś komisja z Unii Europejskiej i może wyrócić do gór nogami wszystko. I cały czas jest taki stres. I dlatego nie dziwię się taki dyrektorom, że nie chcą brać tego na swoje plecy* (wywiad 1).

Wg respondentów zdarza się, że interpretacja przepisów zmienia się w trakcie realizacji projektu, gdy ośrodek poniósł już określone koszty. Na takie sytuacje zwraca uwagę jeden z badanych mówiąc (...) *Realizujecie sobie projekt od stycznia. W połowie okazuje się, że zmieniły się reguły. I okazuje się, że pewną część kosztów poniesionych przez nas nie będą kwalifikować. Po półtora miesiąca pisemnych negocjacji okazuje się, że nie bo takie są wytyczne z ministerstwa. Jeżeli nie to ja rozumiem, ale tego nie robi się w trakcie realizacji praktycznie w połowie roku. (...) musieliśmy z tego powodu*

ponieś pewne koszty, które przeszły na koszt PCPR-u. Bo niekwalifikowane się potem okazały (wywiad 4).

Strach przed zmieniającą się interpretacją przepisów zniechęca część jednostek do aktywniejszych działań, co bezpośrednio przekłada się na efektywność realizowanych projektów. Zwraca na to jeden z respondentów wskazując, że (...) są takie niuanse, które nas denerwują, jako ludzi; czujemy się gorsi. Czujemy się, jak byśmy byli nieuczciwi, jak byśmy chcieli coś wyłudzić na własne potrzeby, gdzie wręcz przeciwnie, gdzie my to wszystko wypychamy na zewnątrz (wywiad 1).

Ważnymi problemami są sprawy związane ze składaniem wniosków i ich finansowaniem, które są rozciągnięte w czasie. Jeżeli dany ośrodek przystępuje do projektu w styczniu i rozpoczyna jego realizację, to często pierwsza transza środków przekazywana jest dopiero po aneksowaniu umowy, czyli po pół roku od podpisania umowy. Jak wskazują badani: (...) Krótki okres od momentu ogłoszenia naboru do złożenia wniosku. Poza tym ten proces weryfikacji tego wniosku to jest strasznie długi. Jeżeli my projekt realizujemy od stycznia a umowę tak naprawdę podpisałyśmy w... 15 czerwca. (wywiad 4), (...) Terminy podpisania umów to jest, duża przeszkoda, duża przeszkoda. (wywiad 2), (...) My w lutym mamy już projekt (...) natomiast został on późno zatwierdzony, ale też zostały późno pieniądze przebrane i tutaj, gdzie WUP nam szybko przelewa, Urząd Miasta nie podpisał uchwały, żeby nam te pieniądze puścić. I tego rodzaju są sytuacje, że ja nie mogę ogłaszać przetargu muszę czekać, no bo nie wiem, czy będę miała środki. I praca tych osób i wszystkich zaangażowanych stoi i czeka. Stąd są te „osuw” czasowe. Kumulują się nam bardzo często działania i muszę (...) przesunąć harmonogramy (wywiad 1).

Na konsekwencje przesunięć zadań realizowanych w projekcie zwracają uwagę respondenci wskazując, że pierwsza przysłana transza zazwyczaj wystarcza na pokrycie już poniesionych wydatków, co powoduje, że dany ośrodek po ich pokryciu nadal znajduje się bez środków finansowych potrzebnych do dalszej realizacji zadań. (...) Pieniądze przychodzą w dwóch transzach. Tylko zawsze jest problem z przyjściem tej pierwszej transzy. Ona przychodzi zawsze za późno. Bo ta druga transza to wiadomo, jak projekt już trwa... Pierwsza transza przyszła w czerwcu, a program realizujemy od stycznia. Czyli jak pierwsza transza przyszła pokryła nam całe zobowiązanie finansowe. I wyszło na zero (wywiad 4). Jednocześnie inny badany wskazuje, że (...) tutaj mamy taką możliwość, że jeżeli środki nam jeszcze nie przyjdą wspiera nas powiat. Pożyczają te pieniądze. Był jeden moment podczas realizacji przez 3 lata tego projektu, że nie było środków i był problem z tym, ale pani skarbnik jakoś sobie poradziła. Ale zawsze wychodzi

nam naprzeciw i mamy tyle ile potrzebujemy. Zdarzył się tak, że się obawialiśmy, że na czas nie opłacimy tych wszystkich i trzeba będzie ciąć (wywiad 4).

Problemy w realizacji projektów współfinansowanych z Unii Europejskiej obejmują głównie zagadnienia związane z praktyczną realizacją zaplanowanych zadań, w tym przede wszystkim zmieniającymi się interpretacjami przepisów prawnych, finansowaniem i wynikłymi z tego ograniczeniami w kwalifikowaniu wydatków oraz przekazywaniu środków do instytucji.

Obawy przed podejmowaniem działań z wykorzystaniem środków unijnych wynikają również z braku adekwatnych do włożonego wysiłku gratyfikacji finansowych dla pracowników pomocy społecznej realizujących projekty, trudności w prawidłowym rozliczeniu projektu wynikających ze zmian w interpretacji przepisów prawnych, nadmiaru dodatkowych obowiązków, a także zagrożenia związanego z ewentualnym zwrotem środków wydatkowanych niezgodnie z przeznaczeniem.

5.5 Kontrakt socjalny jako narzędzie aktywizacji

Kontrakt socjalny jest jednym z głównych narzędzi aktywizacji klientów pomocy społecznej, w tym - w zakresie realizacji projektów gminnych i powiatowych współfinansowanych z UE. Umożliwia uaktywnienie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, a w dalszej perspektywie ułatwia im uniezależnienie się od wsparcia z pomocy społecznej. Jednak, by wypełniał on swoje zadanie, w jego tworzenie muszą być jednocześnie zaangażowani: klient pomocy społecznej oraz pracownik socjalny. Osiągnięcie celów zapisanych w kontrakcie jest możliwe wyłącznie w wyniku samodzielnych działań klienta wspieranych przez pracownika socjalnego.

Kontrakt socjalny ma charakter pisemny, co ma wzmocnić jego skuteczność poprzez formalny podpis klienta pod zapisanymi zobowiązaniami. Taka forma jest fundamentem wsparcia aktywności klienta i zmiany jego sytuacji życiowej.

Kontrakt socjalny jest sprecyzowanym zapisem zobowiązań dwóch stron, (pracownika socjalnego, reprezentującego daną instytucję, i klienta pomocy społecznej). Winien uwzględniać indywidualne potrzeby i predyspozycje klienta. Kontraktów nie zawiera się z osobami, w stosunku do których istnieje pewność, że nie będą wywiązywać się z jego zapisów, a zawarcie kontraktu traktuj jako sposób na

otrzymanie kolejnych świadczeń. Jak wskazuje jeden z respondentów kontrakt socjalny (...) zobowiązuje obie strony do czegoś, prawda. Zobowiązuje do tego, że ja coś daję z siebie, jako pracownik socjalny, czyli daję swoje kompetencje, czas i ewentualnie rzeczy, które mogę proponować w ramach systemu. Natomiast też wymuszam na osobie pewne zachowania, (...) i wtedy jest efektywna i wymierna praca (wywiad 1).

Istotą kontraktu jest spowodowanie, by klient pomocy społecznej wyraził zamiar podjęcia konkretnych działań w celu zmiany swojego życia.

Jedną z zalet kontraktu są przejrzyste warunki współpracy. Pracownikowi socjalnemu precyzują etapy postępowania z klientem, a klientowi konkretne cele do realizacji. Kontrakt, choć ma charakter umowy, podlega negocjacjom, a jego zapisy winny być tak skonstruowane, by wzbudzić w podopiecznym chęć i entuzjazm do działania. Przy czym istotnym jest, by pracownik socjalny był dobrze przygotowany do tej roli. Wg jednego z respondentów (...) kontrakt socjalny jest jednym z lepszych narzędzi jakie ustawodawca na dzisiaj mógł wymyślić, żeby pracownik socjalny mógł realizować prace socjalną. I dobrze sporządzony kontrakt socjalny, i dobrze realizowany, daje na prawdę wymierne efekty. Natomiast, niestety, no system kuleje od tego rodzaju, że pracownicy socjalni nie są szkoleni w tym kierunku. Nawet jak są, sama byłam na takich szkoleniach to... no beznadziejne są te szkolenia (wywiad 1).

Przejrzystość zasady współpracy między pracownikiem socjalnym i klientem jest niezbędnym warunkiem skutecznej realizacji kontraktu socjalnego. Jak wskazuje jeden z respondentów (...) mogę pracować z klientem, potem rozliczam go i on ma też świadomość tego, i nie czuje się oszukany i wykorzystany. Jak ja mu odmawiam tego zasiłku, bo na przykład ten kontrakt nie został zrealizowany, to on nie ma do mnie pretensji o to. Bo on wie, że sam zawalił. Natomiast daje mu następną szansę, mogę dalej z nim pracować na kontrakcie, nie zamykam mu, bo coś mogło się wydarzyć. Jest coś takiego w kontrakcie, jak, kontrakt socjalny wymaga zamian, i jak coś się wydarza, możemy ten kontrakt modyfikować (wywiad 1).

Kontrakt socjalny jest dobrą płaszczyzną porozumienia z klientem. Jednak obciążenia administracyjne, wynikające z prowadzenia innych spraw na stanowisku pracy, ograniczają prowadzenie pracy socjalnej. To jeden z kluczowych powodów rzadkiego stosowania kontraktu w praktyce. Zdaniem części respondentów spowodowane jest to brakiem rozliczania pracowników ze stosowania kontraktu. Dodatkową wadą są jego założenia teoretyczne kontraktu, które w działaniach praktycznych rozmiągają się od przyjętych założeń. Dlatego wciąż wydaje się on

trudnym narzędziem współpracy z klientem. Wg jednego z badanych kontrakt socjalnych jest (...) *w naszym systemie trochę inaczej prowadzony. Jest to prowadzone w tym kierunku, żeby cokolwiek wymusić na tej osobie. A nie współpracować, chociaż pracownik socjalny chce współpracować, natomiast nie ma czasu, bo (...) w ogóle powiedzenie, opowiedzenie o sobie o tym kontrakcie socjalnym (...) to co najmniej z dwie, trzy godziny. Trzeba by było z nim posiedzieć, porozmawiać, w czym jest problem, dlaczego (...) Dobrze zdefiniowanie daje nam odpowiedź, co my możemy dalej z tą osobą robić, ale na to potrzeba czasu (...) Generalnie opinia kontraktu socjalnego jest... w mojej ocenie, jak rozmawiam z moimi koleżankami... jest zła. Ponieważ jest to dla nich trudne narzędzie do pracy (...) dlatego, że one nie mają czasu na weryfikację tego kontraktu i praktyczną pracę, tak jak ten kontrakt powinien wyglądać* (wywiad 1).

Pracownicy socjalni cenią kontrakt socjalny jako narzędzie pracy z beneficjentami. Jednak w praktyce czas poświęcany na pracę socjalną jest niewystarczający. Praca z ludźmi ograniczana jest przez zadania administracyjno-biurowe, które utrudniają stosowanie kontraktu.

Specyfika pracy socjalnej i dominujące problemy społeczne różnią się w woj. opolskim w zależności od gminy. Ośrodki pomocy społecznej w gminach miejskich i miejsko-wiejskich korzystają z kontraktu socjalnego chętniej i częściej niż w gminach wiejskich. Jest to związane m. in. z możliwością lepszego współdziałania z innymi instytucjami pomocowymi, głównie służbami zatrudnienia, zlokalizowanymi na terenach miejskich. Natomiast ośrodki wiejskie bardziej mogą skupić się nad indywidualnym przypadkiem, potrzebami klienta, lepiej precyzując warunki jego kontraktu. Wskazuje na to jeden z badanych zaznaczając, że (...) *jesteśmy dużym ośrodkiem i ubolewamy nad tym, co mogą robić małe ośrodki, czego my nie możemy robić, czyli mogą ustalać indywidualne kontrakty wobec osoby, czyli indywidualnie planować im ścieżkę w ramach środków pozyskiwanych z Unii Europejskiej, i tak dostosowywać ten kontrakt, żeby przyniósł wymierne efekty. My musimy lecieć szablono, czyli, no my wychodzimy naprzeciw tym problemom, bo my wcześniej badamy te problemy. (...) Tutaj w tych kontraktach są działania, które są potrzebne, globalnie* (wywiad 1).

Kontrakty socjalne realizowane w ramach projektu są oceniane pozytywnie, jako narzędzia przynoszące dobre rezultaty (osoby wykazują chęć uczestnictwa) - w przeciwieństwie do kontraktów socjalnych realizowanych poza projektami, które są porównywane do wywiadów środowiskowych. Jednym z powodów takiego stanu rzeczy jest brak sankcji za nie wywiązywanie się z deklarowanych zobowiązań.

Wstrzymanie świadczeń nie jest środkiem, który mobilizuje klientów pomocy społecznej, i ma przełożenie na praktyczne działania klienta. Klienci, po zerwaniu kontraktu, odczekują wymagany czas i z powrotem wracają po wsparcie. W konsekwencji taka forma pomocy jest traktowana jako jeden ze sposobów pozyskania dodatkowych środków pieniężnych, a nie chęć poprawienia własnego położenia. Jak wskazuje jeden z badanych (...) *kontrakty socjalne nie są zbyt dobre, bo mniej więcej na tej zasadzie działa wywiad. Bo nawet jeśli my spisujemy z osobą kontrakt socjalny i osoba jest odpowiedzialna, to ona dotrzyma warunków kontraktu, ale jeśli jest nieodpowiedzialna, to tak samo jak mamy na przykład prace społecznie użyteczne. Jeśli ktoś zawali, to odczeka karę trzech miesięcy i przychodzi z powrotem. I tak samo jest z kontraktem socjalnym. Jeśli... mu się nie chce robić, to po prostu zrywa ten kontrakt, odczeka te parę miesięcy (...) i znowu przychodzi po zasiłek. Także to nie ma wielkiego znaczenia, czy to jest kontrakt, czy wywiad. Bo jeżeli pracownik współpracuje z tą osobą, to mówię, narzędzie nie gra roli. Jest rozmowa, jest motywacja, to ma większe znaczenie* (wywiad 3). Inny badany dodaje, że (...) *przymuszamy ludzi do tych kontraktów i owszem, aczkolwiek nie mamy narzędzi, żeby go wyegzekwować* (wywiad 2), z kolei następny wskazuje, że (...) *każdy pracownik jak miał, nie wiem, koło dziesięciu [kontraktów socjalnych poza projektem – przyp. – OIS], miał zupełnie spokojnie. Ale jak się okazało, że one więcej szkody przynoszą niż dobrego. No bo ktoś kto podpisał kontrakt socjalny, nie zrealizował go, nie miał z tego powodu żadnych konsekwencji...(...) więcej złego niż dobrego* (wywiad 2).

Kontrakt socjalny to narzędzie aktywizacji społecznej, które może przynieść pozytywne rezultaty, jednak przy założeniu, że będzie właściwie zastosowany. Zatem istotnym jest, by pracownik socjalnych posiadał odpowiednie umiejętności i przekonanie do jego stosowania, a przede wszystkim wystarczającą ilość czasu, by mógł nieskrępowanie pracować z klientem, bez ograniczeń wynikających z innych, powierzonych mu zadań. Tym bardziej, że kontrakt socjalny w przejrzysty sposób określa warunki współpracy z klientem pomocy społecznej, mimo braku sankcji z tytułu nierealizowania jego zapisów.

6. Ekonomia społeczna w woj. opolskim³¹

Poniższa analiza obejmuje zarówno problematykę podmiotów tworzących sektor ekonomii społecznej (organizacje pozarządowe, zakłady aktywności zawodowej i spółdzielnie socjalne), jak i infrastruktury ekonomii społecznej. Odrębnym problemem przedstawianym w diagnozie są możliwości współpracy z sektorem publicznym oraz ośrodkami infrastrukturalnymi wspierającymi rozwój ekonomii społecznej.

6.1 Organizacje pozarządowe

Według danych REGON z 2008 r. na terenie województwa opolskiego funkcjonowało 3 618 organizacji spełniających kryteria organizacji pozarządowej, co stanowiło 35,02 organizacji na 10 tys. mieszkańców. Jest to wskaźnik sytuujący opolskie na dziewiątym miejscu zorganizowania w Polsce. Natomiast według danych Krajowego Rejestru Sądowego z 2008 r. w województwie działało 2 127 organizacji pozarządowych, tj. 20,59 organizacji na 10 tys. mieszkańców, co z kolei stawiało województwo na siódmym miejscu w Polsce³². Według tych samych danych na terenie województwa działały według REGON 2 007 stowarzyszenia, zaś według KRS było ich 1 472. Według danych REGON działały 91 fundacje, natomiast według KRS było ich 84.³³

Według danych bazy KLON/JAWOR zarejestrowano 4 010 organizacji, w tym 382 organizacje posiadające status pożytku publicznego.³⁴ Jak wynika z tabeli 30 w województwie dominują przede wszystkim organizacje funkcjonujące w obszarze pomocy społecznej oraz te, które swoją działalność koncentrują na osobach niepełnosprawnych i chorych. Podobnie jak w innych częściach kraju organizacje zajmujące się problematyką rynku pracy należą do nielicznych.

³¹ Materiał opracowany na zlecenie Obserwatorium Integracji Społecznej ROPS w Opolu przez autorów: C. Miżejewskiego i M. Oldak

³² Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Sprawozdanie z funkcjonowania ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie za rok 2008, Warszawa 2010, s. 23.

³³ Op. cit. s. 25

³⁴ <http://bazy.ngo.pl>

Tabela 30. Liczba organizacji działająca w poszczególnych obszarach w województwie opolskim w 2008 r.

Lp.	Obszar działania	Liczba organizacji
1.	Organizacje działające na rzecz bezrobotnych i rynku pracy	69
2.	Organizacje działające w obszarze pomocy społecznej	521
3.	Organizacje działające na rzecz niepełnosprawnych i chorych	504
4.	Organizacja działająca na rzecz bezdomnych	20
5.	Organizacja działająca na rzecz osób uzależnionych	48
6.	Organizacja działająca na rzecz więźniów i byłych więźniów	8
7.	Organizacje działające na rzecz innych organizacji	59

Źródło: Baza KLON/JAWOR, obliczenia własne

Natomiast wyniki badań organizacji pozarządowych SOF-1 z 2009 r. wskazują, że w województwie opolskim działa 2,1 tys. aktywnych organizacji społecznych, tj. stowarzyszeń, fundacji i innych organizacji (1,5 tys. po wyłączeniu ochotniczych straży pożarnych), co stanowi ok. 3 proc. aktywnych organizacji społecznych w Polsce.³⁵ Warto zwrócić uwagę, że w województwie mazowieckim odsetek aktywnych organizacji wynosił 14,4 proc., a w województwie wielkopolskim 9,4 proc. Niższą aktywność sektora pozarządowego niż w woj. opolskim zanotowano jedynie w województwie lubuskim – 2,7 proc. Opolszczyzna zajmuje więc piętnaste miejsce w Polsce zarówno pod względem liczby mieszkańców, jak i liczby aktywnych organizacji obywatelskich.

6.2 Zakłady aktywności zawodowej i inne podmioty wspierające osoby niepełnosprawne

Na terenie województwa opolskiego według danych MPiPS funkcjonowały w 2009 r. dwa zakłady aktywności zawodowej, oba o charakterze usługowym.³⁶

³⁵ Główny Urząd Statystyczny, Badanie stowarzyszeń, fundacji i organizacji społecznych (SOF-1) zrealizowane w 2009 z 17 maja 2010. Raport dostępny na stronie http://form.stat.gov.pl/sof/doc/Wstepna_informacja_nt_wynikow_SOF-1_za_2008_rok_16_06_2010.pdf

³⁶ Informacja Rządu Rzeczypospolitej Polskiej o działaniach podejmowanych w 2009 roku na rzecz realizacji postanowień uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 r. Karta Praw Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2010, Druk Sejmowy nr 3280, s. 62.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Według bazy danych na stronie ngo.pl stwierdzono w rejestrze obecność jednej jednostki.³⁷

Na terenie województwa funkcjonowało również 15 warsztatów terapii zajęciowej, które swoim wsparciem obejmowały 438 uczestników, z czego 433 to osoby dorosłe oraz 5 osób poniżej 18 roku życia.³⁸

6.3 Spółdzielnie socjalne

Według danych Ogólnopolskiego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Socjalnych dotychczas w województwie opolskim zarejestrowano 7 spółdzielni socjalnych (stan na 25 października 2010 r.).³⁹ Proporcjonalnie do innych województw stawia to opolskie na poziomie najbardziej dynamicznego (w stosunku do liczby ludności) w kraju pod względem rozwoju spółdzielczości socjalnej, choć należy pamiętać, iż pomimo faktu stosunkowo dużej liczby spółdzielni, stanowią one jeszcze niewielką część sektora ekonomii społecznej. Niestety do chwili obecnej zarówno na terenie woj. opolskiego, jak i całego kraju nie przeprowadzono kompleksowych badań dotyczących funkcjonowania spółdzielni socjalnych. Ostatnie ogólnopolskie badanie przeprowadzone w 2009 r. przez Stowarzyszenie Współpracy Regionalnej z Katowic we współpracy z Ogólnopolskim Związkiem Rewizyjnym Spółdzielni Socjalnych objęło 52 spółdzielnie socjalne. Z badań tych wynika, że 42 proc. spółdzielni socjalnych liczy 5 osób, 46 proc. od 6 do 9 osób, zaś 10 i więcej 12 proc. badanych spółdzielni. Zdecydowana większość działań podejmowanych przez spółdzielnie socjalne to świadczenie usług. W działalności spółdzielni dominuje: profil usługowy (20 spółdzielni), produkcyjno – usługowy (6 spółdzielni) oraz budowlany (5 spółdzielni). Według badania 38 z 52 przebadanych spółdzielni socjalnych skorzystało ze wsparcia finansowego, w tym 27 spółdzielni socjalnych skorzystało ze wsparcia urzędu pracy, zaś 21 spółdzielni z pomocy Ośrodków Wsparcia Spółdzielni Socjalnych.⁴⁰

³⁷ <http://bazy.ngo.pl>

³⁸ Informacja Rządu op. cit. s. 38

³⁹ <http://www.ozrss.pl/katalog.htm>

⁴⁰ Dane za Joanna Brzozowska, *Ogólna kondycja spółdzielni socjalnych. Szanse i zagrożenia spółdzielczości socjalnej*. Prezentacja Power Point z maja 2010.

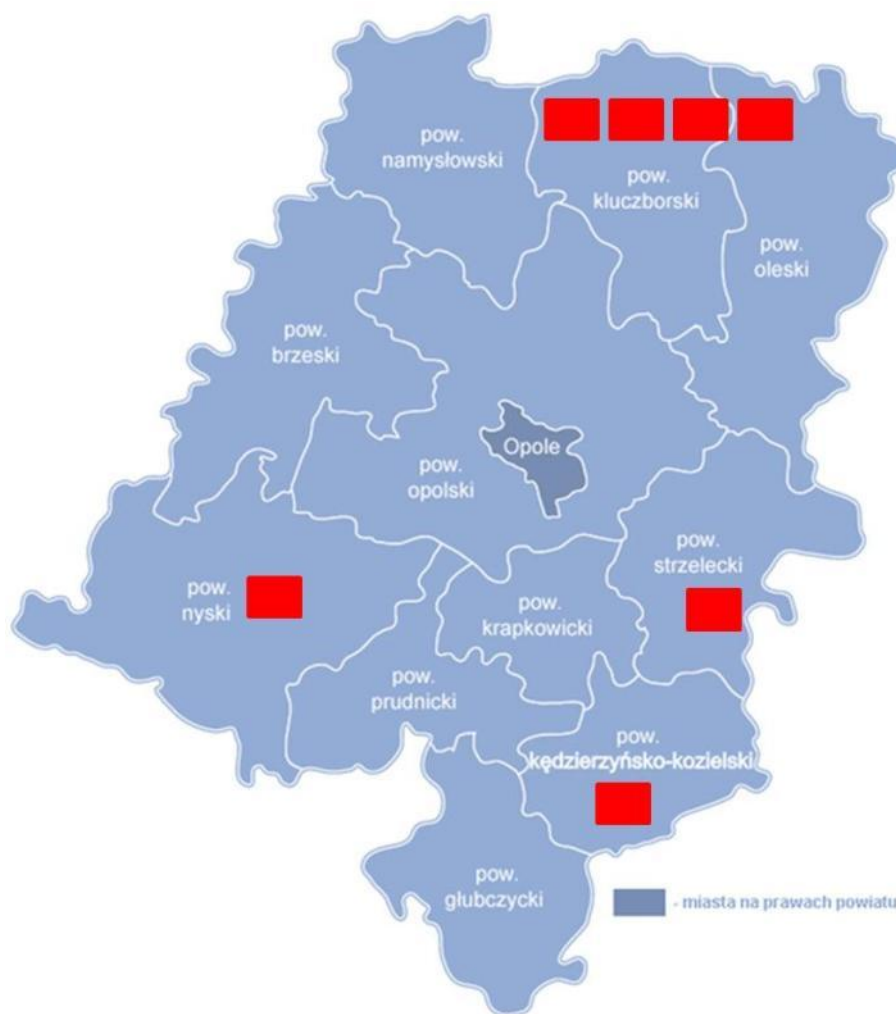
KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Mapa 2. Spółdzielnie socjalne na terenie województwa opolskiego

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych OZRSS

Analiza rozkładu terytorialnego wskazuje na wyraźną koncentrację przestrzenną spółdzielni socjalnych na obszarze jednej gminy. Zdecydowanie dominuje tu rejon gminy Byczyna, brak jest natomiast spółdzielni w większości pozostałych powiatów województwa.

6.4 Zlecanie zadań publicznym sektorowi społecznemu

Jednym z istotnych elementów funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej jest realizacja zadań publicznych w sferze pożytku publicznego. Obecnie przepisy ustawy o działalności pożytku publicznego przewidują dwojaką możliwość zlecenia realizacji zadania publicznego w drodze otwartego konkursu ofert.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Mamy zatem do czynienia z:

- powierzeniem zadania publicznego, gdy administracja publiczna deklaruje sfinansowanie całości kosztów, oczekując, że organizacja pozarządowa, organizacja kościelna czy spółdzielnia socjalna przejmie na siebie całość obowiązków wynikających z realizacji zadania. Ta formuła powierzania będzie miała zastosowania zwłaszcza do zadań obowiązkowych administracji publicznej.
- wspieraniem wykonywania zadań publicznych, gdy administracja wyłania najciekawsze projekty dofinansowując częściowo ich realizację.

Analizę zlecenia zadań za 2008 r. przeprowadził Departament Pożytku Publicznego MPiPS w ramach sprawozdania z funkcjonowania ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Według tych danych sytuacja w tym obszarze przedstawiała się następująco. W 2008 r. Urząd Marszałkowski województwa opolskiego otrzymał cztery oferty w formie powierzenia zadania od organizacji pozarządowej. Podpisano pięć umów na kwotę 441 650 zł. W formie wspierania wykonywania zadań publicznych ogłoszono jeden konkurs, na który złożono 614 wniosków, spośród których do realizacji wybrano 374 oferty na kwotę 4 298 689,76 zł. W innych trybach niż tryb przewidziany w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w Urzędzie Marszałkowskim złożono 59 ofert, podpisano zaś 52 umowy na kwotę 1 742 576, 24 zł. Ponadto w jednostkach podległych i nadzorowanych przez samorząd województwa złożono 84 oferty i podpisano 47 umów na kwotę 234 776,58 zł. Stawia to samorząd wojewódzki wśród najbardziej aktywnych w kraju.

W przypadku powiatów ziemskich jedynie 57,1 proc. powiatów deklarowało łączną współpracę finansową i pozafinansową z organizacjami obywatelskimi.⁴¹ W formie powierzenia zadań na poziomie powiatów w 2008 r. nie zanotowano żadnej oferty.⁴² Natomiast w wyniku zastosowania otwartego konkursu ofert w formie wspierania złożono 635 ofert, na podstawie których, wyłoniono i podpisano 294 umowy (w tym 4 umowy wieloletnie) na kwotę 3 200 421 zł. W innych trybach, niż tryb ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie złożono 33 oferty, podpisano 18 umów (w tym 2. wieloletnie) na kwotę 269. 911 zł.

⁴¹ Op. cit. s. 186

⁴² Op. cit. s. 190

W przypadku gmin województwa jedynie 79,6 proc. gmin deklarowało łączną współpracę finansową i pozafinansową z organizacjami obywatelskimi.⁴³ W gminach województwa opolskiego zgłoszono 89 ofert w wyniku zastosowania otwartego konkursu w formie powierzania zadania publicznego. Podpisano 82 umowy (w tym 16 wieloletnich) na łączną kwotę 1 737 786,75 zł.⁴⁴ W formie dofinansowania zadań złożono natomiast 528 ofert, spośród których podpisano 465 umów o dofinansowanie (w tym 44 wieloletnie), na kwotę 11 290 913,41 zł.⁴⁵ Ponadto według innych trybów zgłoszono 44 oferty, z których podpisano 42 umowy na kwotę 2 429 500,12 zł. W innych trybach niż tryb ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w gminach złożono 67 ofert, podpisano 67 umów (w tym 23 wieloletnie) na kwotę 5 121 582,46 zł.

W tym miejscu warto również zwrócić uwagę na liczbę projektów współfinansowanych ze środków MPiPS w ramach Funduszu Inicjatyw Obywatelskich.

Tabela 31. Udział opolskich organizacji pozarządowych w konkursach Funduszu Inicjatyw Obywatelskich w latach 2006- 2009

Rok	Liczba złożonych wniosków	Liczba wniosków dofinansowanych	Odsetek wniosków dofinansowanych	Kwota z listy rankingowej na realizację zadań (zł)
2006	14	7	50%	138 643,00 zł
2007	34	6	18%	221 645,00 zł
2008	17	6	35%	439 449,00 zł
2009	42	11	26%	755 950,00 zł

Źródło: MPiP, Fundusz Inicjatyw Obywatelskich w latach 2005-2009, Warszawa 2010, obliczenia własne

Jak wynika z danych przedstawionych w Tabeli 31 w okresie 2006-2009 na terenie woj. opolskiego zrealizowano łącznie 30 projektów na kwotę 1 562 467,00, z czego 17 projektów na łączną kwotę 998,490 zł było realizowanych przez podmioty mające siedzibę na terenie miasta Opola. Oznacza to dość dużą koncentrację organizacji aplikujących o środki z Funduszu Inicjatyw Obywatelskich w jednym punkcie województwa.

⁴³ Op. cit. s. 212

⁴⁴ Op. cit. s. 216

⁴⁵ Op. cit. s. 219

6.5 Infrastruktura ekonomii społecznej

Proces tworzenia infrastruktury ekonomii społecznej rozpoczął się w 2005 r., gdy z inicjatywy Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej powstało pięć Regionalnych Funduszy Ekonomii Społecznej. Przyjęto zasadę, że obejmują one teren całego kraju. Obszar województwa opolskiego objęty był działaniem Funduszu prowadzonego przez Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Spółdzielczości i Przedsiębiorczości Lokalnej „WAMACOOP” z Olsztyna. Od 2007 r. MPiPS rozpoczęło organizowanie konkursów na lokalne Ośrodki Wsparcia Spółdzielczości Socjalnej. Zadaniem ośrodków było udzielanie wsparcia doradczego spółdzielniom socjalnym oraz przyznawanie małych grantów w wysokości 10-20 tys. zł. Tego typu Ośrodek od 2007 r. do końca 2009 r. prowadził Urząd Miasta i Gminy Byczyna. W 2007 r. OWSS rozpatrzył trzy wnioski spółdzielni socjalnych, które uzyskały wsparcie na łączną kwotę 50 000,00 zł.⁴⁶ W 2008 r. Ośrodek przyznał 4 granty na łączną kwotę 39 000,00 zł.⁴⁷ W 2009 r. Ośrodek również realizował zadania na łączną kwotę 75 000,00 zł. W 2010 r. Ministerstwo z nieznanych powodów zaniechało dalszej realizacji konkursu, co uniemożliwiło dalsze działanie OWSS w Byczynie.

Jednocześnie od 2008 r. w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki na poziomie regionalnym wdrażane jest Poddziałanie 7.2.2 Wsparcie ekonomii społecznej. W ramach zadania finansowane są projekty, których celem jest wsparcie dla utworzenia i/lub funkcjonowania (w tym wzmocnienia potencjału) instytucji otoczenia sektora ekonomii społecznej, zapewniających w ramach projektu w sposób komplementarny i łączny:

- dostęp do usług prawnych, księgowych, marketingowych;
- doradztwo (indywidualnego i grupowego, m.in. w postaci punktów lub centrów doradztwa, inkubatorów społecznej przedsiębiorczości tworzących wspólną infrastrukturę rozwoju);
- szkolenia umożliwiające uzyskanie wiedzy i umiejętności potrzebnych do założenia i/lub prowadzenia działalności w sektorze ekonomii społecznej;

⁴⁶ Przedstawiony przez Ministra Pracy i Polityki Społecznej dokument: "Sprawozdanie z realizacji zadań ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych". Druk sejmowy nr 930, s. 21.

⁴⁷ Sprawozdanie z realizacji programu Ministra Pracy i Polityki Społecznej „Wspieranie rozwoju spółdzielczości socjalnej” za 2008 r. Warszawa, luty 2008 r. s. 11.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

- usługi wspierające rozwój partnerstwa lokalnego na rzecz ekonomii społecznej (m.in. poprzez budowę sieci współpracy lokalnych podmiotów w celu wspierania rozwoju podmiotów ekonomii społecznej);
- promocję ekonomii społecznej i zatrudnienia w sektorze ekonomii społecznej.⁴⁸

Projekty realizowane w ramach tego Poddziałania z założenia powinny przyczyniać się do zapewnienia trwałości funkcjonowania instytucji wspierających ekonomię społeczną. Dla województwa opolskiego jako wskaźniki określono wsparcie: co najmniej jednej instytucji wspierającej ekonomię społeczną, 12 inicjatyw ekonomii społecznej oraz 936 osób w ramach podmiotów ekonomii społecznej. Niestety w przypadku tego Poddziałania doszło do istotnego niezrozumienia. Bowiem celem Poddziałania 7.2.2 miało być stworzenie ośrodków wsparcia ekonomii społecznej, nie zaś finansowanie nieskoordynowanych i niespójnych projektów, które nie przynoszą trwałych rezultatów.

Według informacji ze strony EFS województwa opolskiego do początku 2010 r. zawarto łącznie 9 umów z projektodawcami na realizację działań z zakresu wsparcia ekonomii społecznej na łączną kwotę ponad 6 mln. zł. Powstaje oczywiste pytanie jakie trwałe efekty pozostały z dotychczasowej realizacji dofinansowanych projektów.

⁴⁸ Szczegółowy Opis Priorytetów Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, s. 220

Tabela 32. Projekty na rzecz wsparcia ekonomii społecznej (Priorytet VII PO KL, Działanie 7.2, Poddziałanie 7.2.2) w woj. opolskim w latach 2008-2010

Lp.	Nazwa projektu	Projektodawca	Wartość projektu (w zł.)	Data rozpoczęcia
1.	BOSA Ekonomia Społeczna, czyli Brzesko- Opolsko- Strzeleccy Animatorzy ekonomii Społecznej	Fundacja Pomocy Dzieciom „Bądź Dobroczyńcą”, Opole	756 298,00	1 marca 2009- 28 lutego 2010
2.	Ekonomia społeczna dla Ciebie – i dla regionu – wyrównanie szans	Wojewódzkie Towarzystwo Walki z Kalectwem, Opole	776 312,80	2 lutego 2009 – 30 czerwca 2010
3.	Byczyński Inkubator Przedsiębiorczości Społecznej	Gmina Byczyna	481 055,00	1 stycznia 2009 – 30 czerwca 2010
4.	Wsparcie dla opolskiego modelu ekonomii społecznej	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Opolu	935 270,00	1 września 2009 -31 grudnia 2010
5.	Animatorzy i Animatorzy Ekonomii Społecznej w powiatach: nyskim, prudnickim i krapkowickim	Międzynarodowe Centrum Partnerstwa Partners Network, Kraków	694 607,40	1 marca 2010 – 31 marca 2011
6.	Opolski Inkubator Społecznej Przedsiębiorczości	Fundacja „Merkury” Wałbrzych	663 922,00	1 stycznia 2010 – 31 grudnia 2010
7.	Byczyński Inkubator Przedsiębiorczości Społecznej	Gmina Byczyna	465 390,00	1 stycznia 2010 – 30 czerwca 2011
8.	proES – kompleksowe działania na rzecz wzmocnienia ekonomii społecznej	Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej, Gliwice	622 291,62	1 stycznia 2010 – 30 czerwca 2011
9.	Rozwój Ekonomii Społecznej na Opolszczyźnie	Opolskie Centrum Demokracji Lokalnej FRDL, Opole	630 167,46	1 maja 2010 – 30 czerwca 2011

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <http://www.pokl.opole.pl>

Ponadto w konkursie zamkniętym w dniach 18.08 - 7.10 2010 r. wybrano do realizacji trzy kolejne projekty:

- proES extra - kompleksowe działania na rzecz wzmocnienia ekonomii społecznej (Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej z Gliwic);
- Bosa Ekonomia Społeczna II w powiatach: nyskim, prudnickim i głubczyckim (Fundacja Pomocy Dzieciom „Bądź Dobroczyńcą” z Opola)
- Inkubator Przedsiębiorczości Społecznej (Spółdzielnia Socjalna Usługowo Handlowo Produkcyjna w Byczynie).

Wspieranie sektora ekonomii społecznej stanowi także istotny element działalności Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Opolu. Wyrazem tego jest

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

m.in. realizacja w ramach poddziałania 7.2.2 PO KL projektu systemowego pn. „Wsparcie dla opolskiego modelu ekonomii społecznej⁴⁹”. Celem projektu jest stworzenie strategicznych podstaw systemowych dla nowoczesnego i efektywnego rozwoju podmiotów ekonomii społecznej w województwie opolskim. Głównym elementem wsparcia jest doradztwo marketingowo- finansowo- księgowo z elementami coachingu⁵⁰ dla podmiotów ekonomii społecznej. Wartością dodaną projektu jest również powołanie przy Marszałku województwa Opolskiej Grupy Doradczej, stanowiącej platformę współpracy pomiędzy: jednostkami samorządu terytorialnego, instytucjami rynku pracy i pomocy społecznej, organizacjami III sektora, w tym podmiotami ekonomii społecznej, środowiskiem naukowym oraz sektorem biznesu. Zawiązanie partnerstwa w formule grupy doradczej stanowiło odpowiedź na potrzebę wypracowania kompleksowego i zintegrowanego wsparcia podmiotów ekonomii społecznej i organizacji III sektora, w tym w formie działań o charakterze szkoleniowo- promocyjnym, które z jednej strony zwiększałyby świadomość społeczną, z drugiej zaś – dawał solidne podstawy merytoryczne poszczególnym instytucjom i grupom społecznym w zakresie współdziałania i skutecznego pozyskiwania środków finansowych. Głównym zadaniem grupy jest opracowanie właściwego instrumentarium niezbędnego dla stworzenia opolskiego modelu ekonomii społecznej, które obejmuje następujące fazy:

- opracowanie strategii rozwoju ekonomii społecznej w woj. opolskim,
- wypracowanie jednolitego międzysektorowego programu szkoleniowego w obszarze ekonomii społecznej,
- zainicjowanie i wdrożenie partnerstwa regionalnego uformowanego na bazie Grupy Doradczej.

W ramach omawianego projektu Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej podjął również szereg działań mających na celu upowszechnienie wiedzy nt. sektora ekonomii społecznej wśród mieszkańców województwa. Obejmują one m.in.:

- publikację artykułów sponsorowanych pisanych przez praktyków ekonomii społecznej, których celem jest przybliżenie idei ekonomii społecznej oraz

⁴⁹ Projekt realizowany jest w okresie wrzesień 2009-grudzień 2010. Wartość projektu: 935 270,00 zł

⁵⁰ Zgodnie z założeniami projektu wsparciem (m.in. opracowanie planów kierunku rozwoju, analiza rynku usług i produkcji, opracowanie koncepcji pozyskania kapitału, pomoc w przygotowaniu projekcji finansowych z uwzględnieniem indywidualnych koncepcji biznesowych, analiza ekonomiczno-finansowych, analiza ryzyka, przygotowanie biznes planów, pomoc w wyszukiwaniu potencjalnych odbiorców usług i produkcji, odkrywanie wolnych przestrzeni rynkowych, skuteczna promocja i reklama działalności) zostanie objętych 7 podmiotów ekonomii społecznej z terenu woj. opolskiego.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

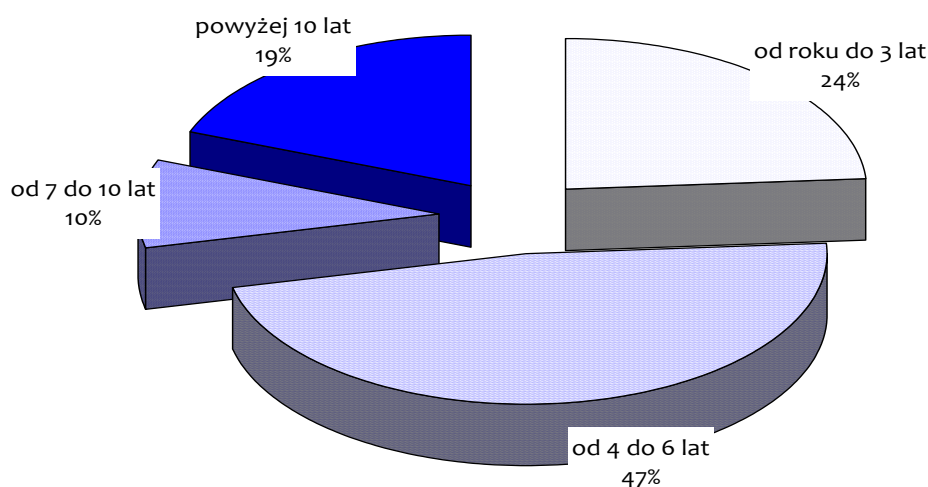
prezentacja korzyści płynących z funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej w środowisku lokalnym;

- produkcję i emisję reportaży nt. dobrych praktyk ekonomii społecznej w Radiu Opole.

6.6 Ekonomia społeczna i otoczenie ekonomii społecznej w świetle badań ankietowych

Jak wynika z badań przeprowadzonych w październiku 2010 r. większość badanych organizacji posiada już co najmniej kilkuletnie doświadczenie.⁵¹ Dominują podmioty funkcjonujące od 4 do 6 lat (47 proc.), a niemal 1/5 badanych podmiotów działa powyżej 10 lat.

Wykres 10. Rozkład odpowiedzi na pytanie od jak dawna funkcjonuje dany podmiot

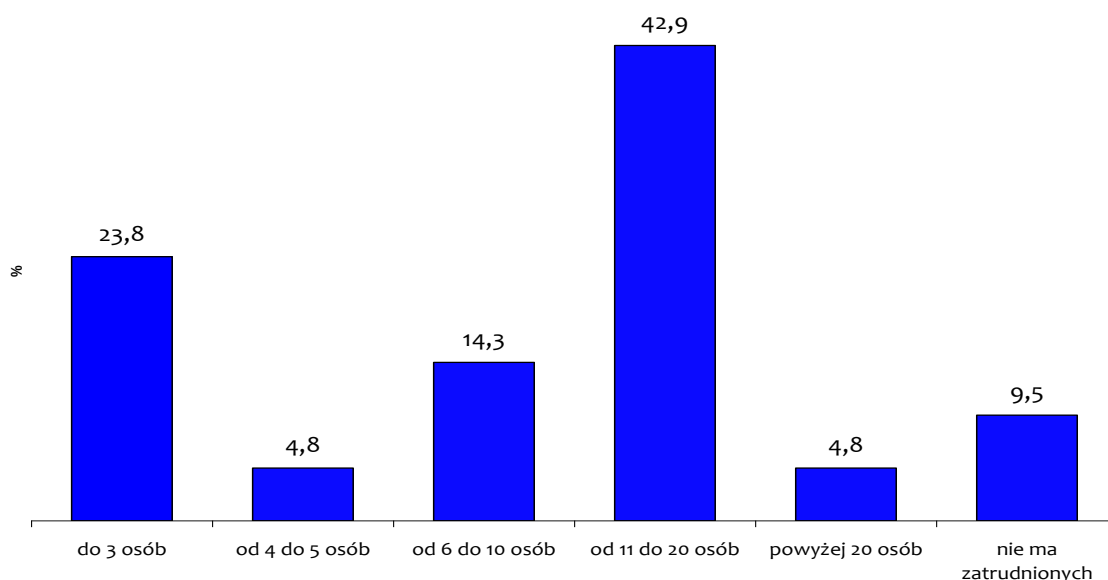

Źródło: Opracowanie własne

⁵¹ Badaniem objęto zarówno podmioty ekonomii społecznej (tj. stowarzyszenia, fundacje, spółdzielnie socjalne, zakłady aktywności zawodowej), jak i podmioty z otoczenia sektora ekonomii społecznej (tj. centra i kluby integracji społecznej prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego oraz warsztaty terapii zajęciowej). Ankieta pocztowa została rozesłana do 34 podmiotów z terenu woj. opolskiego, zaś ankiety zwrotne otrzymano od 22 podmiotów.

Mimo tego, że prawie połowa podmiotów zatrudnia od 11 do 20 pracowników to niemal 10 proc. badanych organizacji nie zatrudnia płatnego personelu, a niemal ¼ zatrudnia nie więcej niż 3 pracowników.

Wykres 11. Rozkład zatrudnienia w badanych podmiotach

Źródło: Opracowanie własne

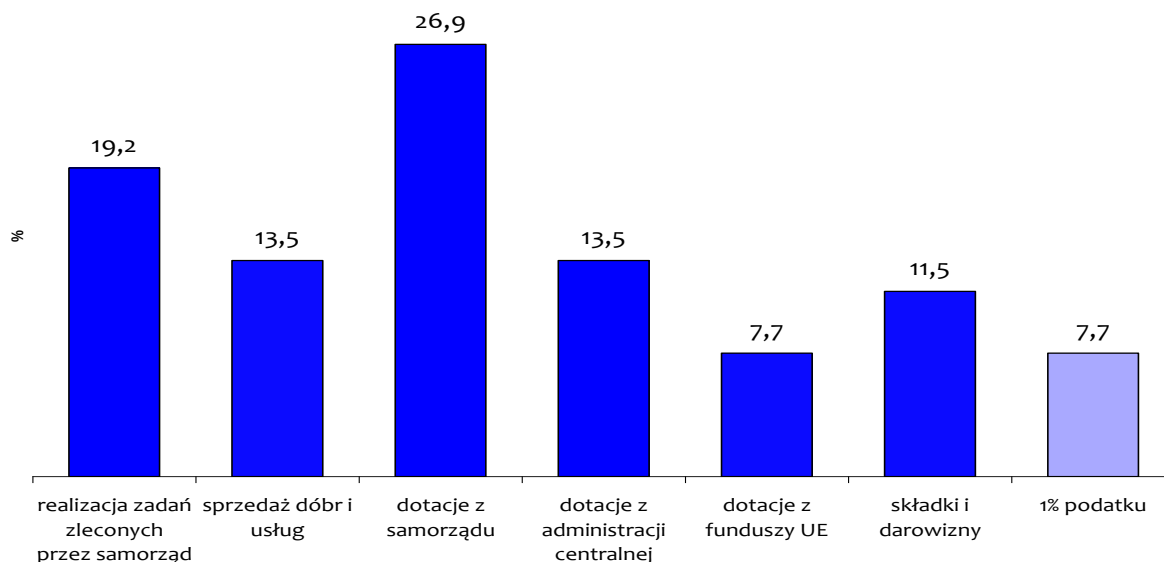
Wśród osób zatrudnionych w badanych podmiotach znajdują się także osoby należące do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. Najczęściej są to osoby niepełnosprawne, osoby długotrwale bezrobotne oraz osoby zagrożone wykluczeniem społecznym z innych przyczyn.

Podmioty biorące udział w badaniu stosunkowo rzadko korzystają ze wsparcia wolontariuszy. Niemal połowa z nich (44,4 proc.) w ogóle nie korzysta z wolontariatu. 27,8 proc. organizacji korzystało ze wsparcia do 4 osób, 16,7 proc. od 5 do 10 osób, zaś jedynie 11,1 proc. od 11 do 20 osób.

Jak wskazują wyniki badań głównym przychodem badanych podmiotów są środki publiczne. Jako źródło przychodów 26,9 proc. badanych podmiotów wskazało dotacje z samorządu, 19,2 proc. środki pozyskane na realizację zadań zleconych,

a 13,5 proc. dotacje przekazane przez jednostki administracji centralnej. Zaledwie 13,5 proc. podmiotów jako źródło przychodów wskazało sprzedaż dóbr i usług.

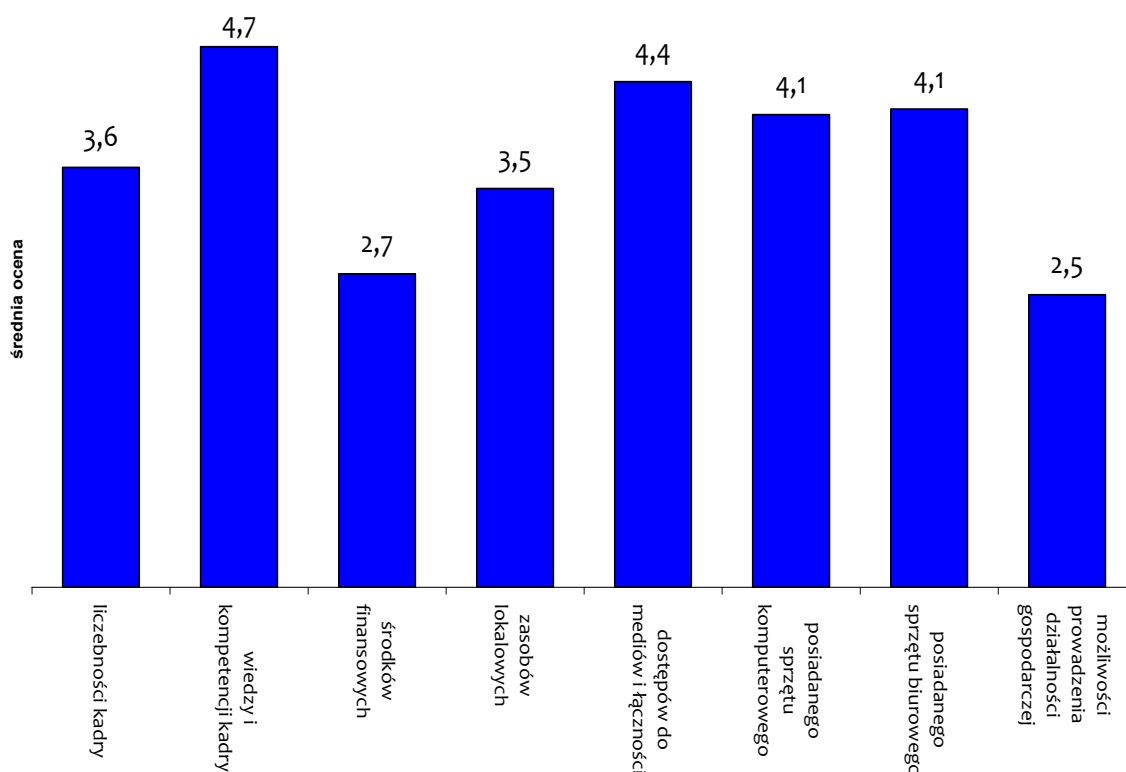
Wykres 12. Źródła przychodów badanych podmiotów (proc. spośród wszystkich odpowiedzi)

Źródło: Opracowanie własne

W trakcie badania respondenci zostali poproszeni o ocenę różnych aspektów funkcjonowania danego podmiotu na skali od 1 do 5 (gdzie 1 oznaczało bardzo źle, a 5 bardzo dobrze). Najlepiej oceniono zasoby w postaci wiedzy i kompetencji posiadanej kadry (4,7), dostęp do mediów i łączności (4,4) oraz zasoby w postaci sprzętu komputerowego i biurowego (4,1). Najgorzej zaś aspekty związane z możliwością prowadzenia działalności gospodarczej (2,5) oraz sytuację finansową podmiotu (2,7). Szczegółowy rozkład odpowiedzi przedstawia poniższy wykres.

Wykres 13. Średnia ocena sytuacji w badanych podmiotach pod względem:

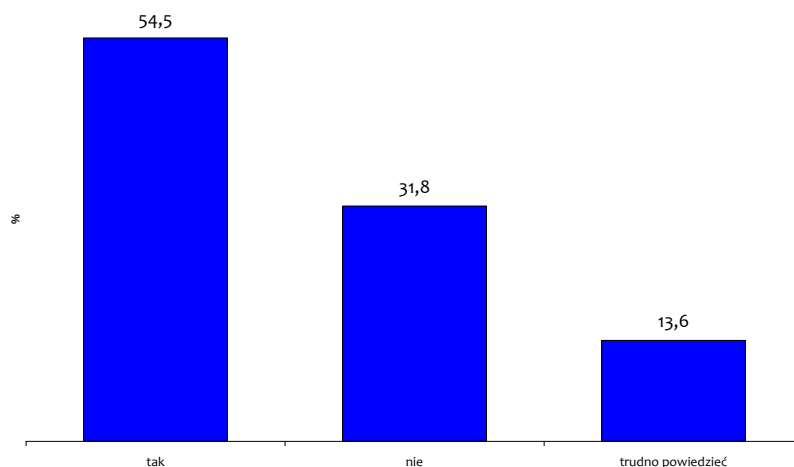

Źródło: Opracowanie własne

Zdecydowana większość badanych podmiotów w ramach prowadzenia bieżącej działalności współpracuje z instytucjami administracji publicznej szczebla powiatowego (86,4 proc.) i gminnego (76,2 proc.).

Na pytanie jak o ocenę częstotliwości współpracy z lokalnymi instytucjami samorządowymi na poziomie gminy i powiatu ponad połowa badanych podmiotów uznała, że współpraca odbywa się co najmniej raz w miesiącu (57,1 proc.), niemal 1/5, że co najmniej raz na kwartał, 9,5 proc., że raz na pół r., a 4,8 proc., że raz na rok. Zdecydowanie rzadziej badane podmioty współpracowały z instytucjami publicznymi szczebla wojewódzkiego. Na pytanie, czy Państwa organizacja prowadzi współpracę z instytucjami administracji szczebla wojewódzkiego, twierdząco odpowiedziało 54,5 proc. badanych.

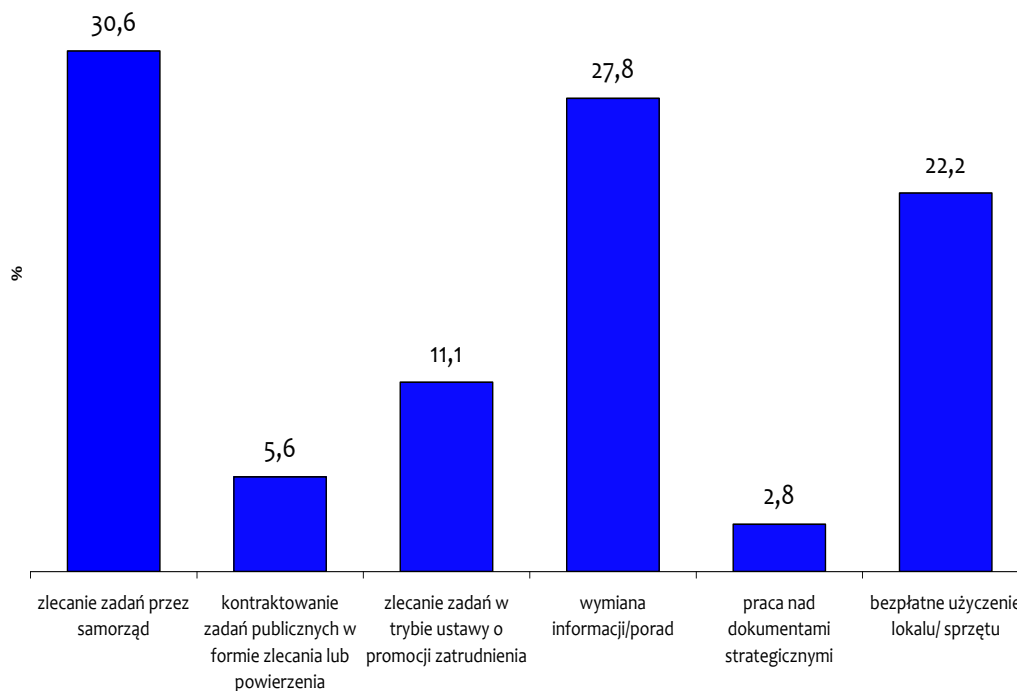
Wykres 14. Rozkład odpowiedzi na pytanie czy podmiot współpracuje z administracją publiczną szczebla wojewódzkiego

Źródło: Opracowanie własne

Współpraca z jednostkami administracji publicznej w przypadku badanych podmiotów najczęściej przybierała formę zlecania zadań (30,6 proc.), wymiany informacji (27,8 proc.) oraz bezpłatnego użyczenia lokalu i/lub sprzętu (22,2 proc.). Szczegółowo przedstawia to wykres 15.

Wykres 15. Rodzaje wsparcia jakie badane podmioty otrzymują od instytucji samorządowych (proc. spośród wszystkich odpowiedzi)

Źródło: Opracowanie własne

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Jako odpowiedź na pytanie jakie przeszkody dostrzegają Państwo w relacjach między sektorem ekonomii społecznej a jednostkami samorządu terytorialnego badani wskazywali najczęściej niechęć do współpracy administracji lokalnej, brak zaufania do podmiotów ekonomii społecznej oraz niedostosowane do możliwości podmiotów ekonomii społecznej procedury konkursowe.

Tabela 33. Ranking przeszkód ograniczających współpracę między badanymi podmiotami a samorządem terytorialnym wg liczby wskazań

Rodzaj przeszkód	na pierwszym miejscu	na drugim miejscu	na trzecim miejscu
przeszkody - niechęć administracji lokalnej do współpracy	5	1	1
przeszkody - brak zaufania do inicjatyw gospodarki społecznej	2	2	2
przeszkody - niechęć gospodarki społecznej do współpracy	0	1	2
przeszkody - złe doświadczenia	1	0	0
przeszkody - brak szkoleń	1	1	1
przeszkody - brak kompetencji urzędników	1	1	0
przeszkody - brak doświadczenia po stronie gospodarki społecznej	0	0	0
przeszkody - niska aktywność gospodarki społecznej	2	0	0
przeszkody - procedury konkursowe niedostosowane do możliwości gospodarki społecznej	0	3	2
przeszkody - brak systemu wsparcia dla nowych podmiotów	1	1	0
przeszkody - brak współpracy między podmiotami gospodarki społecznej	1	1	0

Źródło: Opracowanie własne

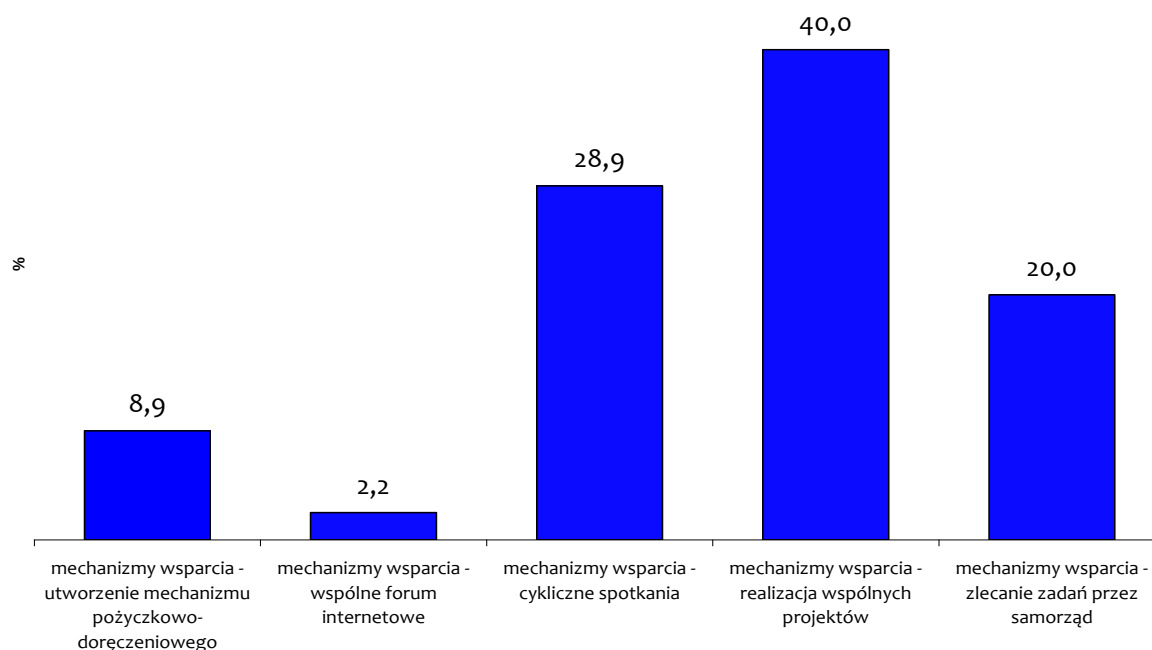
Wśród głównych potrzeb sygnalizowanych przez badane podmioty na pierwszym miejscu według liczby wskazań znalazło się bezpośrednie wsparcie finansowe oraz doradztwo w zakresie zarządzania. Na drugim i trzecim miejscu najczęściej wskazywano wsparcie szkoleniowe oraz doradztwo prawno- finansowe.

Tabela 34. Ranking potrzeb badanych podmiotów wg liczby wskazań

Kategoria potrzeb	na pierwszym miejscu	na drugim miejscu	na trzecim miejscu
potrzeby: doradztwo w zakresie zarządzania	3	0	1
potrzeby: doradztwo w zakresie marketingu i promocji	2	4	0
potrzeby: szkolenia	2	5	5
potrzeby: pomoc lokalowa	1	0	2
potrzeby: doradztwo prawne/ finansowe	2	1	4
potrzeby: wsparcie finansowe	8	3	3
potrzeby: zakup sprzętu/remontu	2	7	3

Źródło: Opracowanie własne

Wśród pożądaných mechanizmów wsparcia bieżącej działalności podmiotów ekonomii społecznej badani najczęściej wskazywali realizację wspólnych projektów (40 proc.), cykliczne spotkania (28,9 proc.) oraz zlecanie zadań przez jednostki samorządu terytorialnego (20 proc.). Zdaniem respondentów istotnym elementem wsparcia sektora byłoby także utworzenie funduszu pożyczkowo- doręczeniowego dedykowanego podmiotom ekonomii społecznej (8,9 proc.).

Wykres 16. Pożądane mechanizmy wsparcia działalności badanych podmiotów (proc. spośród wszystkich odpowiedzi)

Źródło: Opracowanie własne

7. Wnioski

Po okresie przemian ostatniego 20-lecia w Polsce nadal najpoważniejszym problemem społecznym jest utrzymujące się na wysokim poziomie bezrobocie, będące przyczyną biedy, marginalizacji i wykluczenia społecznego jednostek i grup społecznych.

Jednocześnie działania państwa i samorządu, których celem jest ograniczanie tych zjawisk, nie przyniosły oczekiwanych rezultatów. Podkreśla się, że w działaniach instytucji państwa oraz instytucji regionalnych i lokalnych występują mankamenty, do których należą przede wszystkim:

- brak planowania i koordynacji działań,
- doraźny charakter wielu koncepcji,
- trudności w programowaniu działań,
- niewystarczające umiejętności organizacyjne i zarządcze,
- brak współdziałania i prowadzenia dialogu społecznego, w tym znikomy udział współdziałania poszczególnych instytucji oraz partnerstwa międzysektorowego.

Wskazuje się, że istotną rolę w podejmowaniu działań określonych mianem aktywnej polityki społecznej wino pełnić planowanie działań oparte o szczegółową diagnozę problemów społecznych.

Jak wynika z danych zawartych w *Bilansie potrzeb gmin i powiatów województwa opolskiego w zakresie pomocy społecznej na 2010 r.*, wszystkie jednostki samorządu terytorialnego (gminy i powiaty) opracowały *Strategie rozwiązywania problemów społecznych*, która zawiera diagnozę problemów społecznych oraz odpowiadający diagnozie – plan działania. Strategie przekładają się na realizowane działania, choć mają one deklaratorywny charakter, tj. brak w nich informacji o źródłach i zakresie finansowania planowanych działań.

Z przeprowadzonej analizy dokumentów oraz badań własnych OIS wynika, że:

- 1) jednostki organizacyjne pomocy i integracji społecznej woj. opolskiego (głównie ośrodki pomocy społecznej i powiatowe centra pomocy rodzinie) podejmują liczne działania, polegające na aktywnych formach wsparcia osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym. **Zakres stosowania**

instrumentów aktywnej integracji dotyczy prawie 33 tys. osób i rodzin w woj. opolskim, a działania te obejmują:

- realizację projektów systemowych i konkursowych w ramach PO KL, w których w 2010 r. uczestniczy 45 gmin województwa (63,4 proc.) oraz wszystkie powiaty.

W latach 2008-2010 najwięcej projektów systemowych zrealizowały gminy w powiatach: namysłowskim i brzeskim, a najmniej w powiecie strzeleckim. W powiecie prudnickim żadna z gmin w ciągu ostatnich 3 lat nie realizowała projektu systemowego (jako jedyna projekt konkursowy w ramach Działania 7.3 realizuje Gmina Biała).

Beneficjenci projektów systemowych to przede wszystkim osoby długotrwale bezrobotne, w wieku aktywności zawodowej, które od wielu lat korzystają z pomocy społecznej (63 proc.), osoby niepełnosprawne fizycznie (23 proc.) oraz młodzież opuszczająca placówki opiekuńczo-wychowawcze i rodziny zastępcze (13 proc.). Znikomy odsetek stanowią osoby z zaburzeniami psychicznymi (2 proc.).

Największy udział beneficjentów w projektach systemowych zanotowano w gminach powiatu namysłowskiego (80 osób na każde 10 tys. mieszkańców) oraz powiatu brzeskiego (66 osób). Najmniej uczestników było w powiecie prudnickim (prawie 5 proc.) i powiecie opolskim ziemskim (19 osób).

- pracę socjalną, prowadzoną głównie przez pracowników socjalnych ośrodków pomocy społecznej i powiatowych centrów pomocy rodzinie w **2010 r. skierowano do blisko 20 tys. osób i rodzin**, w tym w największym zakresie w powiatach: namysłowskim, brzeskim i Opolu mieście;
- środowiskową pracę socjalną, a w jej ramach – **prace społecznie użyteczne i roboty publiczne** (przeznaczone są corocznie dla **prawie 3 tys. osób** korzystających z pomocy społecznej, w tym najwięcej beneficjentów tej formy wsparcia korzysta w powiatach:, nyskim, kędzierzyńsko-kozielskim, strzeleckim i Opolu mieście;

- kontrakty socjalne, które pracownicy socjalni w 2009 r. zawarli z 2 100 osobami.

Najwięcej kontraktów zawarli pracownicy ośrodków pomocy społecznej w powiatach: Opolu mieście (MOPR w Opolu), krapkowickim i nyskim. Natomiast najmniej kontraktów zanotowano w gminach powiatu prudnickiego – 0,4 proc. ogólnej liczby objętych pomocą społeczną;

- własne programy lokalne gmin i powiatów w zakresie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu (w tym programy z zakresie profilaktyki i opieki na dzieckiem i rodziną oraz realizacja gminnych programów rozwiązywania problemów alkoholowych), przeznaczone dla prawie 5 tys. beneficjentów;
- **łącznie działanie aktywizacyjne** prowadzone w różnej formie przez instytucje pomocy i integracji społecznej, kierowane są do **prawie 33 tys. osób i rodzin** długotrwale korzystających z pomocy społecznej i zagrożonych wykluczeniem, co stanowi 80 proc. klientów pomocy społecznej. Można stwierdzić, że aktywne formy wsparcia obejmują obecnie prawie wszystkich klientów pomocy społecznej. Tylko nieliczna grupa otrzymuje wyłącznie pomoc materialną (zasiłki stałe, usługi opiekuńcze), ponieważ z racji wieku lub niepełnosprawności nie może uczestniczyć w formach aktywizujących;
- istotną część działań ograniczających wykluczenie społeczne prowadzą podmioty III sektora, w tym szczególnie jednostki ekonomii społecznej, choć liczba tych instytucji jest zbyt mała – woj. opolskie zajmuje przedostatnie miejsce wśród 16 województw kraju pod względem liczby aktywnych organizacji pozarządowych, podobnie – mała jest liczba podmiotów ekonomii społecznej, mimo iż pod tym względem woj. opolskie należy do czołówki (liczba podmiotów w stosunku do liczby mieszkańców);

2) w badaniu stwierdzono następujące **problemy dotyczące realizacji poszczególnych instrumentów aktywizacyjnych**, tj.:

- w ramach projektów realizowanych w PO KL są to:

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

- problemy związane z naborem beneficjentów – brak zainteresowania osób i rodzin w poprawie swojej sytuacji życiowej, konieczność przełamania bariery niechęci, lęku przed zmianą dotychczasowego stylu życia, a także trudności organizacyjne związane z brakiem środków na dojazdy na szkolenia (szczególnie dotkliwy problem w małych ośrodkach),
 - specyficzną grupą beneficjentów są osoby niepełnosprawne, dla których należy projektować innego rodzaju szkolenia i kursy, inny jest też charakter pracy socjalnej z tymi osobami;
 - istotnym problemem jest również konieczność dotarcia do osób w najwyższym stopniu zagrożonych wykluczeniem społecznym, którzy sami nie zgłaszają się do ośrodka pomocy społecznej;
 - występują również trudności związane z **finansowaniem realizacji projektu** – wymienia się tu najczęściej brak elastyczności (brak możliwości zmiany przeznaczenia części środków w trakcie realizacji projektu), opóźnienia w uruchomieniu transz środków, trudności w zakresie tzw. kwalifikowalności wydatków;
 - brak możliwości zawierania umów z pracodawcami, tak aby można było po zakończeniu projektu uzyskać zatrudnienie beneficjentów (taka możliwość winna występować zwłaszcza w stosunku do osób niepełnosprawnych). Podobną rolę odegrałyby również staże zawodowe, które beneficjenci mogliby podjąć zaraz po zakończeniu projektu. Wszyscy badani wskazują na **brak możliwości monitorowania uczestnika projektu po jego zakończeniu** (beneficjent „wraca” na rejon opiekuńczy, gdzie pracownik socjalny nie posiada wystarczającego czasu na kontynuowanie instrumentów aktywizacji);
- w ramach **kontraktów socjalnych** – z badań wynika, że jest to **narzędzie pozytywnie oceniane przez pracowników socjalnych**, pod warunkiem, że czas pracy jaki pracownik socjalny może poświęcić na pracę socjalną i kontrakt socjalny jest wystarczający. W wielu

ośrodkach pomocy społecznej czas ten jest zbyt mały, stąd ograniczony zakres stosowania kontraktu socjalnego – około 2 tys. osób i rodzin objętych pomocą tj. niecałe 5 proc.. Badani podkreślili również konieczność prowadzenia **większej liczby szkoleń, które wszechstronnie omawiałyby istotę i praktyczne zastosowanie kontraktu socjalnego;**

- w ramach wspólnych działań służb społecznych i służb zatrudnienia polegających na organizacji prac społecznie-użytecznych i robót publicznych, podkreśla się trudności związane z przepływem informacji - brak elektronicznej bazy danych o osobach kierowanych na szkolenia, która usprawniłaby współpracę tych jednostek, brak powiązań organizacyjnych, który utrudnia tę współpracę (powiatowe urzędy pracy nadzorowane są i finansowane przez państwo, a ośrodki pomocy społecznej oraz powiatowe centra pomocy rodzinie są jednostkami samorządu terytorialnego). Wskazuje się również na bariery wynikające z niezrozumienia wzajemnych zadań ⁵² (respondenci wywiadów indywidualnych podkreślali, że wiele w tym zakresie zależy od osobistych znajomości, indywidualnych cech poszczególnych pracowników). Sytuacja w tym zakresie poprawiła się, ponieważ w 2009r. wprowadzono obowiązek zawierania umów między ośrodkiem pomocy społecznej a powiatowym urzędem pracy w zakresie wymiany informacji o uczestnikach projektów oraz w zakresie kierowania osób bezrobotnych do projektów systemowych realizowanych przez OPS.

Ponadto wśród mankamentów działań prowadzonych w ramach aktywnej integracji wymienić należy również **niewystarczający zakres partnerstwa**, zwłaszcza między instytucjami publicznymi a III sektorem. Organizacje pozarządowe działają we własnym zakresie, a współpraca z instytucjami publicznymi dotyczy zazwyczaj wzajemnego informowania się (nieliczne są przypadki wspólnie podejmowanych i realizowanych działań).

⁵² C. Miżejewski, *Analiza regulacji prawnych wyznaczających zadania publicznych służb zatrudnienia oraz jednostek organizacyjnych pomocy społecznej*, Warszawa 2009 r., op. cit., s. 43

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Obszar takiego współdziałania występuje w przypadku zadań realizowanych wspólnie przez jednostki samorządu terytorialnego i podmioty ekonomii społecznej. Powszechnie znane są przykłady współpracy Miasta i Gminy Byczyna oraz tamtejszego Ośrodka Pomocy Społecznej ze Stowarzyszeniem Popierania Zaradności Życiowej i Rozwoju Przedsiębiorczości oraz Pomocy Wzajemnej w Byczynie, a także partnerstwa na terenie Miasta i Gminy Strzelce Opolskie – współdziałanie Urzędu Miasta i Gminy oraz Ośrodka Pomocy Społecznej w Strzelcach Opolskich ze Stowarzyszeniem Pomocy Wzajemnej „Barka”, które prowadzi jednocześnie Klub i Centrum Integracji Społecznej.

Są to nieliczne w woj. opolskim przykłady partnerstwa społeczno-publicznego. Należy jednak podkreślić, że liczba tych instytucji jest zbyt mała - w woj. opolskim działają obecnie **24 niepubliczne podmioty ekonomii społecznej** (łączna liczba podmiotów ekonomii społecznej wynosi 34), tj.:

- ✓ 7 spółdzielni socjalnych (4 w gminie Byczyna, po 1 w Nysie, Kędzierzynie-Koźlu i Strzelcach Opolskich);
- ✓ 2 Kluby Integracji Społecznej (Byczyna i Strzelce Opolskie),
- ✓ 2 Centra Integracji Społecznej (Byczyna i Strzelce Opolskie),
- ✓ 12 Warsztatów Terapii Zajęciowej (Głucholazy, Kluczbork, Lewin Brzeski, Nysa, Olesno, Opole, Stare Siołkowice, Nowe Gołuszowice, Zawadzkie, Uszyce, Kędzierzyn-Koźle i Namysłów),
- ✓ 1 Zakład Aktywności Zawodowej działający przy Fundacji DOM Rodzinnej Rehabilitacji Dzieci z Porażeniem Mózgowym w Opolu.

3) respondenci podkreślili również **pozytywne efekty realizowanych działań**:

- jednym z **najważniejszych instrumentów** stosowanych w projektach systemowych jest **aktywizacja społeczna**, która zdaniem badanych stanowi warunek konieczny wprowadzenia pozostałych instrumentów. **Nabycie kompetencji i umiejętności społecznych pozwala funkcjonować w relacjach rodzinnych i zawodowych, poprawia się**

umiejętność komunikowania, zmienia się sposób myślenia i zwiększa poziom motywacji do działania;

- w zakresie aktywizacji zawodowej – istotną rolę pełnią doradcy zawodowi, którzy umiejętnie dopasowywali rodzaj szkoleń i kursów do predyspozycji osobowościowych beneficjentów. Badani podkreślali rolę i znaczenie tzw. miękkich efektów projektów systemowych w ramach PO KL, tj.: wzmocnienie umiejętności i kompetencji społecznych beneficjentów (wzrost samooceny, kształtowanie własnego wizerunku, umiejętność poruszania się na rynku pracy, zmiana stosunku do otoczenia, zwłaszcza poprawa relacji rodzinnych). To dzięki efektom miękkim możliwe jest trwałe usamodzielnienie (pokonanie wewnętrznych oporów przed zmianą). Łącznie we wszystkich projektach systemowych realizowanych w latach 2008-2010 przez jednostki pomocy i integracji społecznej uczestniczyło 3 737 osób – bezrobotnych mieszkańców województwa, osób długotrwale korzystających ze świadczeń pomocy społecznej. Na każde 10 tys.. mieszkańców województwa przypadało średnio 36,2 osób uczestniczących w projektach systemowych, przy czym wskaźnik ten jest **najwyższy dla powiatu: namysłowskiego – prawie 80 osób, brzeskiego – 66 osób, nyskiego – 56 uczestników**. Najmniej osób korzystających z projektów na każde 10 tys. mieszkańców przypadło w powiecie opolskim ziemskim – 19 osób i prudnickim - tylko 5 uczestników;
- wskazano również na ważną rolę warsztatów integracyjnych, zwłaszcza wyjazdowych (zmiana postrzegania rzeczywistości społecznej, nabycie postaw aktywnych, nawiązanie kontaktów społecznych i przyjaźni, zgłoszenie się do wolontariatu);
- badani podkreślali, że dla większości uczestników projektów ważne jest samo w nim uczestnictwo. Zatrudnienie się i w efekcie usamodzielnienie dotyczy tylko nielicznej grupy osób. *Udział w projektach ma przyczynić się do przełamania indywidualnych barier, rozwiązania problemów rodzinnych i środowiskowych. Większość beneficjentów realizuje program reintegracji społecznej, którego efektem ma*

*być odbudowanie lub zwiększenie „zdolności do zatrudnienia”, a nie rzeczywiste zatrudnienie.*⁵³

Aktywizowanie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym jest zadaniem trudnym, wielowymiarowym, wymaga dużych umiejętności organizacyjnych, merytorycznych, zarządzania sytuacją kryzysową, w związku z tym wymaga odpowiedniego przygotowania zawodowego osób realizujących programy i projekty, zwłaszcza w ramach PO KL. Chodzi również o wysoki poziom umiejętności zawodowych i społecznych – współpracy z różnymi środowiskami i instytucjami realizującymi szkolenia, a także w zakresie zarządzania zespołem pracowników realizujących projekt.

Dlatego też istotną rolę w procesie aplikowania projektów systemowych pełnią systematycznie prowadzone przez ROPS w Opolu szkolenia, w których w latach 2008-2010 uczestniczyło 1 423 pracowników ośrodków pomocy społecznej oraz powiatowych centrów pomocy rodzinie woj. opolskiego, w tym: 663 pracowników socjalnych zatrudnionych w tych jednostkach. Tematyka szkoleń ustalana jest na podstawie zapotrzebowania jakie instytucje pomocy i integracji społecznej określają rokrocznie w Bilansie potrzeb gmin i powiatów w zakresie pomocy społecznej.

Jednak - jak pokazały badania przeprowadzone w 2009 r. mała skuteczność i efektywność działań pomocy społecznej polegających na aktywizowaniu klientów wynika z czynników niezależnych od samych pracowników, tj. od ich umiejętności i przygotowania zawodowego. Pomoc społeczna nadal boryka się z problemem niewystarczającej liczby pracowników socjalnych w stosunku do liczby mieszkańców oraz zbyt dużych rejonów opiekuńczych.⁵⁴

Problem ten dotyczy zwłaszcza małych gmin (wiejskich), gdzie brak środków finansowych nie pozwala na zatrudnienie dodatkowych pracowników i tym samym uniemożliwi przystąpienie do PO KL w kolejnych latach.

Warto również podkreślić, że spośród 71 gmin woj. opolskiego blisko 37 proc. (26 gmin) nie uczestniczy w realizacji projektów systemowych w ramach PO KL. Jak ustalono w badaniu – wśród powodów tej sytuacji należy wymienić:

- ✓ brak wystarczających środków finansowych na zatrudnienie dodatkowych pracowników,

⁵³ Miżejewski C. *Analiza regulacji prawnych wyznaczających zadania publicznych służb zatrudnienia oraz jednostek organizacyjnych pomocy społecznej*, Warszawa 2009, s. 40, http://www.darr.pl/pliki/desk_research.pdf (7.10.2010, 13²⁰),

⁵⁴ Wskaźnik liczby pracowników socjalnych w stosunku do liczby mieszkańców – nie więcej niż 2000 mieszkańców na 1 pracownika jest jednym z warunków przystąpienia do projektu systemowego w ramach PO KL w 2011r. Nadal duża liczba gmin nie spełnia tego warunku.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

- ✓ niechęć pracowników do podejmowania dodatkowych zadań (realizacja projektu wymaga większej dyspozycyjności, pracy „po godzinach” itp.), natomiast w opinii respondentów jest nisko opłacana,
- ✓ brak zainteresowania samorządu terytorialnego udziałem w projektach w ramach PO KL,
- ✓ indywidualne cechy i warunki lokalnej społeczności – w Strzelcach Opolskich, które od 2009r. nie uczestniczą w projektach systemowych realizowane są inne programy (wyłącznie w oparciu o własne środki finansowe gminy lub sponsorów), które umożliwiają bardziej elastyczny dobór metod, narzędzi, środków finansowych, co nie jest możliwe przy projektach systemowych.⁵⁵

Nie oznacza to jednak, że gminy które nie realizują projektów systemowych ograniczają swoje działania wyłącznie do pasywnych form wsparcia. Z badań wynika, że na szeroką skalę prowadzone są inne działania w ramach aktywnej integracji. Należą do nich głównie własne programy lokalne skierowane do osób bezrobotnych (organizacja prac społecznie użytecznych, robót publicznych) oraz niepełnosprawnych, w tym szczególnie praca socjalna i kontrakty socjalne podejmowane poza PO KL, prowadzenie świetlic socjoterapeutycznych dla dzieci z rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym, punkty kontaktowe dla bezrobotnych, wsparcie rehabilitacyjne i integracyjne dla osób niepełnosprawnych.

Niemniej należy podkreślić, że **projekty systemowe w ramach PO KL prawie w całości finansowane są przez zewnętrzne środki** finansowe, w związku z tym można uznać, że podjęcie realizacji projektów systemowych stanowi źródło wielu korzyści:

- ✚ upowszechnia i utrwala przekonanie samych beneficjentów do efektów jakie przynosi udział w projektach systemowych – przyczynia się w ten sposób do zmniejszenia stopnia zagrożenia wykluczeniem społecznym,
- ✚ pozwala na upowszechnienie wiedzy na temat aktywnej integracji oraz wzmacnia przekonanie społeczności lokalnej do korzyści płynących z prowadzenia aktywnych form wsparcia,
- ✚ wzmacnia przekonanie i zainteresowanie władz samorządowych do udziału w projektach systemowych PO KL oraz do realizacji własnych programów lokalnych stosujących instrumenty aktywnej integracji.

⁵⁵ W Strzelcach Opolskich realizowane są obecnie programy polegające na zawieraniu umów z pracodawcami i bardziej efektywne zatrudnianie beneficjentów (pracodawcy współfinansują kosztu szkoleń i zatrudnienia).

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Przeprowadzone badania wskazują również na trzy istotne - choć niekorzystne cechy polityki aktywizacji prowadzonej w woj. opolskim. Są to:

- ✓ zbyt mały zakres stosowania metod środowiskowej pracy socjalnej, zarówno w ramach projektów systemowych jak również programów własnych realizowanych przez instytucje pomocy i integracji społecznej,
- ✓ zbyt mała liczba organizacji pozarządowych działających w obszarze aktywnej integracji, w tym szczególnie – mała liczba podmiotów ekonomii społecznej,
- ✓ mały zakres partnerstwa międzysektorowego.

Tymczasem obserwowany jest stały wzrost zapotrzebowania na profesjonalną pracę socjalną, zwłaszcza skierowaną do całej społeczności lokalnej lub do konkretnych grup społecznych.

Zgodnie z założeniami środowiskowej pracy socjalnej – jej celem jest stałe zachęcanie członków wspólnoty do wzajemnych kontaktów, interakcji, dialogu społecznego, który pozwoli ograniczyć obawy, uprzedzenia, niechęć, a przede wszystkim – wzmocni świadomość wzajemnej odpowiedzialności za los poszczególnych członków i całej społeczności.⁵⁶

Rolą środowiskowej pracy socjalnej jest również inspirowanie oraz wsparcie środowiska lokalnego w tworzeniu grup samopomocy, organizacji pozarządowych, stowarzyszeń lub fundacji, które podejmą współdziałanie z instytucjami publicznymi w zakresie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu.

8. Rekomendacje

Wyniki przeprowadzonych badań oraz analiza dokumentów i sprawozdań dowodzą, że realizowana w regionie polityka społeczna łączy dwa główne kierunki działań:

- ✚ tradycyjne metody prowadzenia polityki społecznej, które obejmują głównie materialne formy wsparcia,
- ✚ innowacyjne metody pracy socjalnej obejmujące instrumenty tzw. aktywnej integracji (aktywizację zawodową, społeczną, edukacyjną i zdrowotną).

⁵⁶ H. Kaszyński, *Aktywna polityka społeczna i ekonomia społeczna – nowe wyzwania dla pracy socjalnej* [w:] *Polska polityka społeczna wobec wyzwań spójności społeczno-ekonomicznej UE*, s. 65

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Obydwa kierunki wzajemnie się przenikają i uzupełniają, a istotnym elementem tych działań – choć stosowanym w zbyt małym zakresie, jest współdziałanie samorządu z III sektorem oraz instytucjami i osobami prywatnymi.

W celu zwiększenia skuteczności i efektywności działań prowadzonych w zakresie aktywnej polityki społecznej należy:

1) rozszerzyć zakres dotychczas prowadzonych działań, poprzez:

- inicjowanie i wspieranie organizacji pozarządowych – wzmocnienia III sektora oraz zwiększenia współdziałania instytucji publicznych, sektora pozarządowego i instytucji prywatnych. Istotnym jest zwłaszcza wzrost instytucji ekonomii społecznej;
- zwiększenie zakresu stosowania profesjonalnej pracy socjalnej, poprzez wsparcie samorządu terytorialnego w zakresie zatrudnienia pracowników socjalnych (do wymaganego minimum), zmniejszenia wielkości rejonów opiekuńczych, wzrost stosowania środowiskowej pracy socjalnej,
- zwiększenie kompetencji i umiejętności zawodowych pracowników socjalnych poprzez kontynuowanie i rozwój systemu kształcenia i doskonalenia umiejętności zawodowych, z uwzględnieniem konkretnych potrzeb zgłaszanych przez pracowników ops-ów i pcpr-ów;
- wzmocnienie umiejętności pracowników instytucji pomocy i integracji społecznej w zakresie diagnozowania i planowania działań, a także umiejętności „przełożenia” diagnozy i planu na organizację i sposób realizacji projektu; (diagnoza potrzeb społecznych winna obejmować nie tylko negatywne zjawiska, ale także mocne strony środowiska oraz potrzeby III sektora i biznesu lokalnego),
- inicjowanie i wspieranie działań partnerskich
- upowszechnianie najlepszych projektów oraz innowacyjnych rozwiązań,
- poszerzenie zakresu stosowania kontraktu socjalnego, który nie może być stosowany dobrowolnie, ale winien stać się trwałą metodą ułatwiającą pracę socjalną.
- w ramach realizacji projektów systemowych PO KL – tworzenie zespołów interdyscyplinarnych dla beneficjentów projektów po jego zakończeniu;

2) wprowadzić niezbędne zmiany systemowe, polegające m.in. na:

- tworzeniu ułatwień i zachęt do udziału w realizacji projektów systemowych w ramach PO KL, poprzez: możliwość zmiany przeznaczenia środków w trakcie realizacji projektu, wprowadzenie bardziej elastycznych zasad realizacji i rozliczania projektów (możliwość zawierania umów z pracodawcami, pomoc w zatrudnieniu pracowników),
- stworzeniu ułatwień w zakresie współdziałania służb zatrudnienia i służb społecznych, m.in. poprzez stworzenie elektronicznej bazy danych umożliwiającej koordynację prowadzonych działań;
- tworzeniu ułatwień i zachęt do realizacji wspólnych – gminnych i powiatowych projektów w ramach PO KL (dotychczas brak jest partnerskich projektów realizowanych wspólnie przez kilka ośrodków pomocy społecznej i powiatowe centrum pomocy rodzinie).

Ważnym zadaniem jest również kontynuowanie badań dotyczących polityki aktywizacji realizowanej w woj. opolskim poprzez:

- monitoring udziału gmin i powiatów w realizacji projektów systemowych i konkursowych w ramach PO KL, w tym – przyczyn braku udziału,
- badanie niekonwencjonalnych form pomocy, własnych programów realizowanych przez samorząd terytorialny w przeciwdziałaniu ubóstwu i wykluczeniu społecznemu,
- monitoring sytuacji życiowej beneficjentów projektów systemowych oraz innych programów, a także ocena skuteczności działań pomocy społecznej.

Ponadto - analiza stanu sektora ekonomii społecznej w województwie opolskim wskazuje na dość silne skoncentrowanie aktywności organizacji obywatelskich w Opolu, zaś spółdzielczości socjalnej w powiecie kluczborskim. Aktywność podmiotów wynika bądź z wielkości ośrodka (stolica województwa), bądź aktywności konkretnych samorządów lokalnych (Kluczbork, Strzelce Opolskie).

Dlatego też niezbędne jest:

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

- wdrożenie kompleksowego planu rozwoju ekonomii społecznej w województwie uwzględniającego równomierny rozwój sektora w oparciu o silne ośrodki infrastrukturalne;
- utworzenie regionalnego funduszu poręczeniowo-pożyczkowego dla podmiotów ekonomii społecznej. W chwili obecnej brak jest bowiem w regionie instytucji, która wspierałaby finansowo podmioty gospodarki społecznej;
- dokonanie kompleksowego przeglądu dotychczasowych rezultatów projektów realizowanych w ramach Priorytetu VII Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, zwłaszcza w kontekście budowy trwałej infrastruktury wsparcia sektora ekonomii społecznej;
- wdrożenie wieloletnich programów współpracy z organizacjami pozarządowymi na poziomie gmin i powiatów jako elementu tworzącego możliwość realizacji zadań poprzez sektor ekonomii społecznej;
- utworzenie szerokiej platformy współpracy sektora ekonomii społecznej z administracją publiczną;
- upowszechnianie dobrych praktyk z zakresu ekonomii społecznej zarówno wśród przedstawicieli instytucji publicznych, jak i ogółu społeczeństwa;
- uwzględnienie ekonomii społecznej jako instrumentu aktywnej polityki społecznej w powiatowych i gminnych strategiach rozwiązywania problemów społecznych;
- przeprowadzenie kompleksowych badań poszczególnych subsektorów ekonomii społecznej, uwzględniających diagnozę głównych barier utrudniających funkcjonowanie podmiotów ekonomii społecznej.

*Opracował Zespół pracowników
Obserwatorium Integracji Społecznej
ROPS w Opolu
Opole, listopad 2010*

Wykaz źródeł

1. *Analiza aktualnej struktury instytucji rynku pracy i instytucji pomocy społecznej w kontekście ich wzajemnej współpracy, a także głównych obszarów styku. Raport końcowy*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2009;
2. Firlik-Fesnak G., Szyłko-Skoczny M. (red.) *Polityka społeczna*, PWN, Warszawa 2007;
3. *Informacja o realizacji projektów w ramach PO KL* http://www.pokl.opole.pl/cms/php/strona.php3?cms=cms_poklo (4.10.2010, 10³⁰);
4. *Informacja o usamodzielnionych podopiecznych w 2009 r.* <http://www.wps.opole.uw.gov.pl/> (8.10.2010 r. 11⁴⁶);
5. Karwacki A., Kaszyński H. (red.) *Polityka aktywizacji w Polsce*. Wyd. Naukowe UMK Toruń 2008;
6. Kaźmierczuk T., Rymsza M., *W stronę aktywnej polityki społecznej*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2003;
7. Miżejewski C., *Analiza regulacji prawnych wyznaczających zadania publicznych służb zatrudnienia oraz jednostek organizacyjnych pomocy społecznej*, Warszawa 2009, http://www.darr.pl/pliki/desk_research.pdf (7.10.2010, 13²⁰);
8. *Niekonwencjonalne formy pomocy społecznej w 2009 r.* <http://www.wps.opole.uw.gov.pl/> (7.10.2010 r. 9⁴⁶);
9. Osiecka – Chojnacka J., *Aktywna polityka na rynku pracy*. Informacja BSiE nr 1250 (IP-111S), http://biurose.sejm.gov.pl/teksty_pdf_06/i-1250.pdf (6.10.2010, 10¹⁵);
10. *Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu w opinii pracowników socjalnych woj. opolskiego*, badania własne OIS, Opole, 2009;
11. *Sprawozdanie MPiPS-03 z udzielonych świadczeń pomocy społecznej, pieniężnych w naturze i usługach za I-XII 2009 r.*, <http://www.mpips.gov.pl/index.php> (4.10.2010, 10¹⁰);
12. Szarffenberg R., Żołędowski C., Theiss M., (red.) *Polityka publiczna wobec ubóstwa i wykluczenia społecznego.*, Wyd. Elipsa Warszawa 2010.

Spis tabel, wykresów i map

Tabele

- Tabela 1. Projekty realizowane w ramach Priorytetu VI i VII w latach 2008-2010 w woj. opolskim.
- Tabela 2. Liczba projektów systemowych realizowanych w ramach Działania 7.1 w latach 2008-2010.
- Tabela 3. Formy aktywizacji w ramach projektów systemowych realizowanych w latach 2008-2010 – Działania 7.1.
- Tabela 4. Gminy realizujące projekty systemowe w latach 2008-2010.
- Tabela 5. Formy aktywizacji w ramach projektów systemowych ośrodków pomocy społecznej w latach 2008-2010.
- Tabela 6. Formy aktywizacji w ramach projektów systemowych powiatowych centrów pomocy rodzinie w latach 2008-2010.
- Tabela 7. Beneficjenci projektów systemowych realizowanych przez ośrodki pomocy społecznej i powiatowe centra pomocy rodzinie w latach 2008-2010
- Tabela 8. Beneficjenci projektów systemowych realizowanych przez ośrodki pomocy społecznej w latach 2008-2010.
- Tabela 9. Liczba beneficjentów projektów systemowych realizowanych przez powiatowe centra pomocy rodzinie w latach 2008-2010.
- Tabela 10. Struktura beneficjentów projektów systemowych OPS i PCPR w 2010 r.
- Tabela 11. Koszt projektów systemowych realizowanych przez jednostki pomocy i integracji społecznej w latach 2008-2010.
- Tabela 12. Koszt projektów systemowych realizowanych przez ośrodki pomocy społecznej w latach 2008-2010 – *Poddziałanie 7.1.1.*
- Tabela 13. Koszt projektów systemowych realizowanych przez powiatowe centra pomocy rodzinie w latach 2008-2010 – *Poddziałanie 7.1.2..*
- Tabela 14. Zatrudnienie w jednostkach pomocy i integracji społecznej w zakresie realizacji PO KL.
- Tabela 15. Zatrudnienie w ośrodkach pomocy społecznej w zakresie realizacji PO KL.
- Tabela 16. Zatrudnienie w powiatowe centra pomocy rodzinie w zakresie realizacji PO KL.
- Tabela 17. Niekonwencjonalne formy realizacji zadań pomocy społecznej w 2009r. w woj. opolskim.

- Tabela 18. Niekonwencjonalne formy pomocy społecznej realizowane w 2009 r. dla osób bezrobotnych.
- Tabela 19. Niekonwencjonalne formy pomocy na rzecz osób niepełnosprawnych w 2009 r.
- Tabela 20. Praca socjalna a pomoc materialna w woj. opolskim w latach 2008-2009
- Tabela 21. Czas poświęcany na prace socjalną w 2009 r. w ośrodkach pomocy społecznej wg powiatów.
- Tabela 22. Liczba kontraktów socjalnych zawartych w ośrodkach pomocy społecznej w 2009 r.
- Tabela 23. Kontrakty socjalne zawarte w ośrodkach pomocy społecznej w 2009 r.
- Tabela 24. Ocena kontraktu socjalnego jako narzędzia pracy socjalnej
- Tabela 25. Liczba osób kierowanych do prac społecznie –użytecznych w 2009 r.
- Tabela 26. Liczba osób kierowanych do robót publicznych w 2009 r.
- Tabela 27. Liczba beneficjentów uczestniczących w różnorodnych formach aktywnej integracji.
- Tabela 28. Liczba i struktura usamodzielnionych klientów pomocy społecznej w 2009r.
- Tabela 29. Liczba usamodzielnionych osób w powiatach woj. opolskiego w 2009 r.
- Tabela 30. Liczba organizacji działająca w poszczególnych obszarach w województwie opolskim w 2008r.
- Tabela 31. Udział opolskich organizacji pozarządowych w konkursach Funduszu Inicjatyw Obywatelskich w latach 2006-2009.
- Tabela 32. Projekty na rzecz wsparcia ekonomii społecznej (Priorytet VII PO KL, Działanie 7.2. Poddziałanie 7.2.2.) w województwie opolskim w latach 2008-2010.
- Tabela 33. Ranking przeszkód ograniczających współpracę między badanymi podmiotami a samorządem terytorialnym wg liczby wskazań.
- Tabela 34. Ranking potrzeb badanych podmiotów wg liczby wskazań.

Wykresy

- Wykres 1. Koszt projektów realizowanych w ramach Priorytetu VI i VII w latach 2008 - 2010 w zł – razem.
- Wykres 2. Formy aktywizacji podejmowane w ramach Priorytetu VII – Promocja integracji społecznej. Działanie 7.1.

- Wykres 3. Wskaźnik liczby beneficjentów projektów systemowych realizowanych przez OPS-y i PCPR-y na 10 tys. mieszkańców.
- Wykres 4. Struktura beneficjentów projektów systemowych OPS i PCPR w 2010 r.
- Wykres 5. Osoby zatrudnione w ośrodkach pomocy społecznej, realizujące projekty systemowe w ramach PO KL w 2010 r.
- Wykres 6. Osoby zatrudnione w powiatowych centrach pomocy rodzinie, realizujące projekty systemowe w ramach PO KL w 2010 r.
- Wykres 7. Udział kontraktów socjalnych do liczby osób objętych pomocą społeczną w 2009r. w proc.
- Wykres 8. Liczba beneficjentów uczestniczących w różnorodnych formach aktywnej integracji – ogółem w powiatach.
- Wykres 9. Liczba osób usamodzielnionych w 2009 r. w powiatach woj. opolskiego.
- Wykres 10. Rozkład odpowiedzi na pytanie od jak dawna funkcjonuje dany podmiot (ekonomii społecznej).
- Wykres 11. Rozkład zatrudnienia w badanych podmiotach.
- Wykres 12. Źródła przychodów badanych podmiotów (proc. odpowiedzi).
- Wykres 13. Średnia ocena sytuacji w badanych podmiotach pod względem (wyszczególnionych cech).
- Wykres 14. Rozkład odpowiedzi na pytanie czy podmiot współpracuje z administracją publiczną szczebla wojewódzkiego.
- Wykres 15. Rodzaje wsparcia jakie badane podmioty otrzymują od instytucji samorządowych (proc. odpowiedzi).
- Wykres 16. Pożądane mechanizmy wsparcia działalności badanych podmiotów (proc. odpowiedzi).

Mapy

Mapa 1. Gminy i powiaty realizujące projekty systemowe w woj. opolskim w 2010 r.

Mapa 2. Spółdzielnie socjalne na terenie województwa opolskiego.